B
580-
581.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA
B. 580-1.

B 581
1137807

שירי שלמה

שירים יקרים מהחכם המשורר

ר׳ שלמה בן גבירול ז״ל

אספתים מאוצרות הספרים אשר בעיר אָקספָֿרד, פאַרמַא וקרית מלך
וויען· וספחתי עליהם הערות והוצאתים ראשונה לאור

יהודה המכונה **ליב דוקעס** איש פרעסבורג·

ואם תשקוד בדלתי המליצה ותחשוק לעלות דרך גבולה
תחבקך תנשקך ותעטה לך אדר יקר והוד כשמלה, וגו׳
במקלה תעבור ירדן מצוקות ונהרות החרי תבקע ברגלה·
(ר׳ שלמה דפיירה באחד משיריו כ״י באוצרות **אקספרד**)·

ונקחה מטה זמיר לנו ובו ירדן יגינות בחרי צלחנו
(דון ווידאל בן לביא באחד משיריו· שם·)

מחברת ראשונה

ה נ ו ב ר
כבית האדון טעלגענער שנת תרי״ח לפ״ק·

שחתי ללבי: צא ואולי תהיה
מוצא באלפי הזמן מרגוע —
ויענה: נוזלים לחסד חרבו
כי כל רביביו נמנעו מנוע —

(ר' משה בן עזרא באחד משיריו)

Vorwort.

Eine Sammlung von Gedichten, aus dem Zeitalter des Cid und aus seinem Vaterlande, dürfte vielleicht Ansprüche auf Interesse haben, selbst wenn der innere Werth derselben nur mittelmässig wäre. Eine Sammlung aus dieser Periode legen wir nun jetzt dem Leser vor, und zwar von Salomo ben Gabirol, dem berühmten Philosophen und Dichter, den acht Jahrhunderte mit verdienter Bewunderung genannt haben.

Manche sind so glücklich für Tugenden belohnt zu werden, die sie — hätten haben können. Ben Gabirol gehörte nicht zu diesen Glücklichen, es scheint, er wurde für seine wirklichen Tugenden nicht belohnt. Natur hat ihn mit ihren reichsten Gaben beschenkt, eigner Fleiss hat sich bestrebt, diese Gaben gehörig zu benutzen, das Schicksal scheint jedoch die meisten seiner Wünsche mit Protest zurückgeschickt zu haben. Aufgeblasene Mittelmässigkeit scheint ihm oft unangenehm in den Weg getreten zu sein. Derselbe spricht von ערירי לב ורעיון (Unfruchtbare an Herz und Gedanken), wie Byron auch von „intellectual Eunuchs.“ Ein Geschlecht, welches zu allen Zeiten sehr zahlreich war.

Einen Theil dieser Gedichte hat Schmerz dictirt, über vermeintliches oder wirkliches Unglück. Edler Zorn hat andere eingegeben über sich breit machende leere Vornehmheit, die das Talent nicht zu würdigen weiss. Den Trost der Wissenschaft haben andere zum Inhalte. Das Nachtwachen des Dichters wird glühend geschildert. In andern Gedichten feiert Freundschaft ihre Triumphe. Das Lob lebender und abgeschiedener Freunde fliesst in reichlichen Strömen, reichlicher als wir es in unsern Ländern gewohnt sind zu sehen. Das Talent des Dichters söhnt

den Leser mit mancher Hyperbel aus. Wenn wir heute auch manches nicht sagen würden, so sind wir gern bereit, die geschmeidige Eleganz des Dichters im Geiste seiner Zeit zu geniessen. Die Gedichte über R. Jekuthiel stehen hierin obenan. Das Trauergedicht über den Tod desselben ist in vielen Beziehungen merkwürdig. Ovids Gedicht über den Tod des Tibull, und Göthes Gedicht über Schillers Tod wird dem Leser Interesse gewähren mit Ben Gabirols Production zu vergleichen. In Göthes Gedicht finden sich die interessanten Zeilen:

Und hinter ihm in wesenlosem Scheine
Lag, was uns alle bändigt, das Gemeine.

Ein Lob, so ausgewählt und inhaltreich es ist, so ist es dennoch nur negativer Natur.

Dieses Werkchen schliesst sich an das נחל קדומים an, welches wir (Hannover 1853) herausgegeben haben, und welches die Productionen zweier älterer Zeitgenossen des Ben Gabirol enthält. Joseph ben Chasdai, obwohl an Eleganz den Samuel hanagid bei weitem übertreffend, ist sehr untergeordnet dem Ben Gabirol. Der Leser hat jetzt Gelegenheit selbst zu vergleichen.

Diejenigen, welche es verzeihlich finden, dass wir diese Gedichte edirten, werden es wohl auch verzeihlich finden, dass wir dieselben mit einigen Noten begleitet haben. Parallelen, die hier gelegentlich gesammelt sind, geben Kunde von der Geschichte mancher Bilder und Gleichnisse in absteigender Linie. Solche Bilder, solche Sprache, solche Macht des Wortes, hat man vor Ben Gabirol nicht geahnt. Von Moses ben Esra und Jehuda hallewi, die grossen Zwillinge der neuhebräischen Poesie, bis auf Imanuel[1]) herab, haben alle Dichter und Stylisten mehr oder minder von ihm gelernt.

---

[1]) Imanuel aus Fermo war zwar ein Italiener von Geburt, seine ganze Bildung und seine poetische Richtung war spa-

Diese Gedichte sollen Vorläufer einer Biographie des Ben Gabirol sein, welche wir baldigst zu veröffentlichen gedenken. Es sollen darin seine Werke im Zusammenhange mit seiner Zeit betrachtet, und seine Thätigkeit als Philosoph und Dichter dem Leser vorgeführt werden. Dass diesen nun veröffentlichten Gedichten die tiefeingehendste Betrachtung, sowohl von sprachlicher als

---

nisch. Dass er Sonette geschrieben hat, — er war der erste der sie in die hebräische Literatur einführte, — ist das einzige, welches an sein italienisches Vaterland erinnert. Imanuel hat auch ein Capitel in seinen Machberoth, worin er eine Reise durch Hölle und Paradies beschreibt. Es stehet allerdings nahe anzunehmen, dass Imanuel den Dante vielleicht nachahmte. Wir sagen vielleicht, denn Dante selbst hatte das Material zu seinem berühmten Werke von vielen alten Legenden und Erzählungen genommen. Vergl. die lehrreiche Abhandlung: La divine comédie avant Dante, par Charles Labitte (in Oeuvres de Dante Alghieri — — Paris. Charpantier. 1847. 8.). Imanuel kann übrigens den ersten Gedanken zu seiner Beschreibung dem מעשה דר׳ ישוע בן לוי entnommen haben. — In Imanuels Hölle und Paradies finden sich manche interessante historische Notizen (manche können Dante ergänzen, z. B. die Stelle über Ibn Sina (Avicena), worauf wir im Ozar Nechmad II aufmerksam machten). An innerm Werth aber stehet dieses Capitel den andern sehr nach. Von einer italienischen Schule überhaupt zu sprechen verräth keine allzugrosse Geschichtskenntniss der hebräischen Literatur.

In Bezug auf das Sonett wollen wir nur noch bemerken, dass Samuel Archevolti wohl der erste war, der Veranlassung gegeben hat, den Ausdruck שיר זהב dafür einzuführen. Der Zahlenwerth des hebräischen Wortes זהב ist 14, wie die Zahl der Zeilen im Sonette. Samuel Archevolti in der Abhandlung über die hebräische Metrik (in seiner Grammatik genannt ערוגת הבושם) hat die Worte, indem er vom Sonett spricht:

והא לך שיר אשר משקלו זהב —

Es hat mit Gold weiter nichts gemein.

aesthetischer Seite gewidmet sein wird, ist überflüssig zu erwähnen.

Die hier mitgetheilten Beilagen, welche an und für sich einen nicht unbedeutenden literaturhistorischen Werth haben, tragen speciell bei, manches Licht über das Zeitalter des Ben Gabirol zu verbreiten. Das Stück aus dem Werke des Algazali hat einen bedeutenden Werth in allgemein culturhistorischer Beziehung. Im Dabistan [1]) sowohl, als in dem Werke des Scharastani [2]) sind nicht viele Stücke, die diesem an Interesse gleich kommen. Beide haben wohl manches daraus entnommen.

Die neueste Kritik, die den Giftbaum sich selbst anbetender Eitelkeit, mit dem Baum der historischen Erkenntniss zu verwechseln scheint, hat Beweise genug gegeben, dass leere Kritik nicht die Geschichte ersetzen kann. Ein kleiner Kreis von Lesern, welcher den giftigen Einflüssen derselben nicht unterlegen ist, wird — dieser Hoffnung geben wir uns hin — das Gebotene mit Wohlwollen aufnehmen und mit Vergnügen geniessen. Auch diese Hoffnung begraben zu müssen, wäre uns das schmerzlichste Begegniss; wir haben bereits so viele ihrer Schwestern für immer eingesargt.

London, Juni 1858.

Leopold Dukes.

---

1) The Dabistan or School of Manners. Translated from the original Persian with notes and illustrations by David Shea — — and Anthony-Troyer. Paris 1843. 8. 3 Voll. (Ein sehr interessantes Werk. Wir haben nicht gehört, dass es deutsch übersetzt sei.)

2) — — Scharastanis: Religionsparteien und Philosophen-Schulen, aus dem Arabischen übersetzt von Dr. Theodor Haarbrücker. Halle 1850. 2 Voll. 8.

Poc. 74.1 אונקלוס מיוחד

יבצע כלו אף חרוני

4 כלה אוכל וכלה

5 אל מי אדבר ואעידה

13 כי ועם בוצע

14 ולא אבי (קטעור) לשבר יהיד ושעי

אולי –

ט׳.

א

שיר תלונה בלכתו מסרקוסטא.[1]

נחר בקראי גרוני   דבק לחכי לשוני
היה לבי סחרחר   מרוב כאבי ואיני
גדל יגוני וחדל   מתת תנומה לעיני
אל מי אדבר ואעיר   ולמי אספר יגיני
לוּ יש מנחם מרַחֵם   עלי ויאחז ימיני
אשפוך לבבי לפניו   אגיד קצת עצבוני
אולי בזכרי יגוני   אשקוט קצת משאוני[2]
שואל שלומי קרב נא   ושמע כמו ים המוני
אם יש לבבך כשמיר[3]   יֵרַךְ לרוב דראוני[4]
איך תחשוב כי אני חי   על דעתך דאבוני
המעט היותי בתוך עם   יחשוב שמאלי ימיני[5]
נקבר, אבל לא במדבר   כי אם בביתי ארוני[6]
נכאב בלי אם ולא אב[7]   צעיר ויחיד אני

---

1) השיר הזה נזכר מראב"ע בספרו צחות. ובעל הפרחון יזכיר ג"כ איזה מלות ממנו (עיין דף ב׳ הערה ט׳). ונזכר ג"כ מר׳ שלמה בונפיד והשיר הזה היה לו לעינים כי עשה שיר כמתכונתו. והנה השיר מבן גבירול הדפסתי כבר בליטעראטורבלאטט דעס אָריענטס משנה 1843 עמוד תכ"ה. והעתקתי אז השיר מכ"י בעיר א"ד והשיר שָם משובש מאד. ומצאתיו אח"כ עוד בכ"י אחד באוצרות אקספרד. והחכם ר׳ הרש עדעלמאן נ״י הדפיס השיר מבן גבירול ומר"ש בונפיד בספרו הקטן „דברי חפץ" והנה הר"ש בונפיד חבר ג"כ שיר נגד נבל אחד מתחיל: תנו קול רקיעים וגו׳ ונדפס בדברי חכמים (דף פ"ו) ושם האיש הזה היה יוסף ישועה. ואולי היה זה עצמו אשר כתב נגדו שיר תלונתו בפרט.

2) ע"ד מאמר חז"ל על פסוק דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ד) ישיחנה לאחרים.

3) לשון כשמיר חזק (יחזקאל ז׳ ט׳).

4) מלשון דראון לכל בשר (ישעיה ס"ו כ"ד).

5) כלומר לא ידעו בין ימינם ושמאלם.

6) אני קבור בביתי כמו בארון.

7) וכן יאמר עמנואל (מחברת י"ג) בשיר המתחיל: הה על שדי חמד וגו׳: היום אני נכאב בלי אם ואב וגו׳.

נפרד בלי אח ואין לי   רֵעַ לבד רעיוני [1]
אמסוך בדמי דמעי   למסוך דמעי ביינֵי
אצמא לרֵעַ ואכלה [2]   טרם כלות צמאוני
כאלו שחקים וְחֵילָם [3]   בין תַּאֲוָתִי וביני
נחשב כמו גר ותושב   יושב בשבת יְעֵנִי [4]
בין כל פתלתול וסכל   לבו כלב תחכמוני [5]
זה ישקה רוש פתנים   זה יחליק ראש ויניא [6]
ישים לארבו בקרבו   יאמר לך: „בי אדוני"
עם נמאסו לי אבותם   מהיות כלבים לצאני
לא יאדימו פניהם   כי אם צבעום בשני [7]
הם כענקים בעינם   הם כחגבים בעיני
בשאת משלי ירובון   עמי כמו עם יְוָנִי [8]
דברו שפת עם ואשמע   כי זה לשון אשקלוני
עתה אדיקם כמו טיט   כי קלשוני לשוני [9]
אם אזניהם לי ערלה   מה יעשה פעמוני [10]
לא יוכלו צוארכם   לשאת זהב סהרוני
לו פערו הפתאים   פיהם למלקוש עַנני
אטיף בְּשָׁמַי עליהם   וברום עם קנמוני [11]
אוי לתבונה ואוי לי   גוי כמו זה שְׁכֵני
דעת אלהים ישימו   כאוב וכידעוני
על זאת איליל ואספוד   אשים כמו שק מלוני

---

1) כן יאמר ר"י הלוי בשירו (גנזי אקספרד דף י"ט) „והיו רעיוני לי לרֵעַי" והוא לשון נופל על לשון.

2) לשון כלתה נפשי (תהלים פ"ט).

3) בסגנון מן השמים נלחמו (שופטים ה' כ').

4) כמו ורע לבנות יענה (איזב ל'). וכן יאמר ר' שלמה דפירה באחד משיריו (באוצרות אקספרד): אבל יום גיל לחיל אוחיל ואחיל ולבי יעשה מספד יְעֵנִי —

5) על דרך חכם בעיניו (משלי כ"ז י"א). ואפשר כי המלות „לבו כלב תחכמוני" מוסבות על המשורר עצמו.

6) כמו אל יניא ראשי (תהלים קמ"א).

7) הם הזקי מצח כל כך ולא יאדימו פניהם רק אם יצבעו אותם בצבע אדום כמו ותולעת שני (שמות כ"ו).

8) לא ידעתי בבירור על מה ירמז פה המשורר. היְוָנִים היו נודעים בדורות האחרונים לרמאים וכמה משלים בלשונות שונות יורו על זה. ולא ידעתי אם על דבר זה רמז המשורר.

9) המלות האלה גזכרו בפרחון ערך קלש עיין ג"כ מחברתי נחל קדומים דף מ"ג הערה כ"ו. ובסגנון דומה בתחכמוני (שער א') „ושיחיו הם רמחיו".

10) אם גם אצלצל להם כפעמון לא ישמעו קולי.

11) מלשון היו לברות (איכה ד'). ואולי „וברוח יום".

26 ולו יאבק רחל פתגים
27 דברי שפר עם
28 כרגע הטעור : לשון
29 יום ולמינים לי שלה
30 לו ולבו למורירם
32 טיל (ויותר נראה לקרוי עיל) דשמו ... ובראש עלן
33 אני ... ואולי (תטעור) כי גוי
34 דבר ולי"ם
35 ושיר כאו (באו) לן

36 ותמוג נפשי
40 קם ישט לבבי בדרכה
41 יאחז עפעפי בדלתי
42 כי עם יונה
43 לא אעלה בה לעולם
44 לא נראה לו (לי) ..
45
46 מה לו ואני אחד
47 לא מצאה צרה מעוני
48 ואגיל בחיי
50 כמבחר שלמה
54 כי בהן ... לבדה

לטרפון בחכי שפתי
ירד בחכי לשוני ועליון: לבוני.

לא יעלו בה גאוני
.. שבה כבה ודודו
על צואריני

[illegible]

36 ומושג [illegible]
40 אם ישבט לבבי בדרכה
41 יעוד [illegible] בראשי
42 כי עם [illegible]
43 לא [illegible] בה לעולם
44 לו [illegible] (...) ..
45
46 מה לי [illegible] עוד
47 לא [illegible] [illegible] [illegible].
48 [illegible] בחיי
52 [illegible] שלמה
54 כי [illegible] [illegible] [illegible]

לטלון בתכי [illegible]
ירד בתכי [illegible] ועליון : [illegible].

לא [illegible] בה [illegible]
.. [illegible] [illegible] [illegible]
על [illegible]

[illegible]

אכוף כאגמון ואצום   שני וחמישי שני
מה זה איחל אני עוד   כי מה יהי בטחוני
עיני בתבל תשוטט   לא תחוה רצוני [1]
תיקר תמותה באוני   תקל אדמה בעיני
אם יֶשְׁטְ לבבי בדרכה   ירד בחכם לשוני [2]
נפשי כבודה תמאן   כי אם יקרה קלוני [3]
לא אעלוז בה לעולם   לא יעלוץ לה גאוני
לו קראו בני עש   „סורה שבה אדוני"
כי היתה האדמה   כעול על צוארוני
מה לי עוד בתבל   לולא שאת עִוְּרוֹני [4]
נפשי במו פי תרנן   לא מצאה עוד מעוני
אקוץ בחיי ואמאס   להיות בשרי סרוני [5]
כי יום ששוני אסוני   וביום אסוני ששוני [6]
איגע להבין וארע   ככלות בשרי ואוני
כי סוף אנחה הנחה [7]   עקב רזוני מזוני
אדרוש בעודי אחפש   במצוות שלמה זקני [8]
אולי מגלה עמוקות   יגלה תבונה לעיני
כי הוא מנתי לבדי   מכל עמלי והוני :

---

1) לא אחזה כי יבא אשר אתאוה · וכן יאמר ר' משה בן עורא באחד משיריו מדי דבור על תהפוכות תבל

כחפצה תעשה אך לא כחפץ   ילדיה, ולא כרצון בריאה ·

2) כתוב בצרו „זדוני" ואיננה נכון ·

3) כלומר אשר תקרא היא יקר אקרא אני קלון והוא במבחר פנינים שער מ"ד וגם במוסרי הפילוסיפים שער ד' פרק א' · וכן יאמר ר' משה ן' עזרא באחד משיריו

קטנה נחשבה תבל בעיני   הכי לה בקשה נפשי גדולות ·

כלומר יען נפשי בקשה לה גדולות לכן נחשבה תבל קטנה בעיני ·

4) אנכי אשא עול בעבור שאני עִוֵּר ר"ל לועת הרקים והפוחזים בעיר סרקוסטא ·

5) לשין בעיני הסרנים (ש"א כ"ט) כלומר אמאס כי יהיה הגוף אדוני והוא ההפך מן „אשר סגר ביד נפשו בשרו" עיין למטה טימן י"ב בשיר המתחיל : בשורש עץ וגו'·

6) וכן אמר דונש בשירו „וראשו בהנחה וסופו לאנחה" ור' משה בן עורא יאמר באחד משיריו

וכל גבר אשר יזרע ששונים   יגונים יהיו לו תבואות
ויש ישן עלי מִטות הנחה   תעירהו לעת בקר תשואות

ובמוסרי הפילוסופים (שער א' פרק ג') נמצא „החכמה תשבץ השכל וגו' וערוגת ההנחה —"

7) עין ההערה הקודמת ·

8) הוא שלמה המלך · והנה המחבר חבר ספרו תקון מדות הנפש בעיר סרקוסטא בשנת תת"ה · ולא נודע כמה שנים היה שם · על כל פנים חבר השיר הזה אחרי תת"ה · וגם בהקדמת תקון מדות (דף ו') יתאונן על רוע מעמדו וז"ל כי כח הכשרי חלש כ"ש לאיש אשר כמוני מה שאני בו מרוב ההקנטה ומעוט השגת החפץ עכ"ל · ופרטי הדברים לא נודעו ·

ב

אל נפשו. [1]

מה לך יחידה תשבי   דומה כמלך בשבי [2]
כנפי רננים תאספי   וכנף יגונים תסחבי
כמה לבבי יאבל   כמה דמעה תשאבי
דבקת ביגונך עדי   קבר בתוכו תחצבי
סגרי דלתך בעדך   עד יעבור זעם חֲבִי
יקל בעיניך מאד   אם תצמאי או תרעבי
ירבה שכרך עד מאד   ובאחריתך תיטבי
הִנָּזְרִי מאחרי   תבל ואל תתעכבי
עמדי וְצַפִּי עד אשר   ישקיט וירא יושבי [3]
מה לך אדמה כוגדה   תתהלכי ותסובבי
נפשי ביופיך מאסה   לשוא, ועלי תתעגבי
אל תתע, כי מחרת   תקח אשר תתנדבי [4]
שובי יחידתי לאל   שובי ולבך שובבי
התחנני אליו וגם   דמעה לפניו שאבי
אולי יצו וישלחך   מבור אשר בו תשכבי
מבין אנשים בוערים   שתשנאי ותתעצבי
אם תאמרו לא ידעו   אם תצדקי או תכובי
יום תצאי מהם תני   תודה ועולה קרבי
יום תצאי לראות אנוש   אז כאנוש תחָשְבִי [5]
דומי יחידתי לאל   דומי ואל תתעצבי

---

1) גם השיר הזה נזכר מראב"ע בספרו צחות וגם בעל עומר השכחה יזכירו בזה הלשון: אכתוב ג"כ [שיר] של הרב הגדול ר' שלמה גבירול ז"ל היא מדברת בענין השארת [הנפש] והגמול לצדיקים ולרשעים וראויה היא להיות שרירא וקיימת עכ"ל (דף קל"ו) ונחזיק טובה לחחכם הזה כי נתן לו מקום בספרו למשמרת עולם וממנו לקחתיו. ולא מצאתיו עד עתה בכ"י אחר. והנה בחין ערך המליצה נגרע ערך שיר הזה מאחיו. ונראה לי כי השיר הזה היה לעינים לר' זרחיה הלוי אשר חבר שיר מתחיל מה תהמי נפשי וגו' (ונדפס ג"כ בתולדת ר' זרחיה להחכם ר' יעקב רייפמאן ני' דף ל"א). ואור השיר הזה הופיע ג"כ לפי דעתי על שיר ר"י אלחריזי (תחכמוני שער י"ז) מתחיל: לבשי יחידה עז וגו'.

2) ובסגנון דומה ישתמש ג"כ משורר נכבד לא נודע בשמו בדמיון הזה

„היו אתמול בלתך כמלך בשבי   או כאריות מטרוף נעצרו —

ושלחתי השיר אשר בו הטור הזה אל ההכם ר' שניור זקש למען יטע אוהו בכרמו חלק י'.

3) היושבי בשמים. מפני צורך החרוז השמיט „בשמים".

4) האדמה אל תתעה אותי כי כל מתנותיה המה רק מתנה על מנת להחזיר. ור' משה בן עזרא יאמר באחד משיריו הנחמדים בהפך

וקח מחזמן יום יתנו לך   ודע כי מתנת כילי שגגות.

5) כלומר אם תבוא בחברת אנשים נכבדי הערך תחשב גם אתה נכבד אכן לא בקהל פוחזים ורקים.

מתנה הגונה סי' ח'
קונט' ב': לבדי – לחיים

קומי עניה סוערה
קומי וגורי באשר
קומי ושכחי אב ואם
קומי ורוצי אחריו
אם תמאסי מצוק וצר
אם תדרכי עמק והר
שימי ספרד אחרי
עוד תדרכי צוען וגם
למה עניה סוערה
כי גר אני נחשב עדי
אם הכתבי לא ידעו
אם [2] תדרכי כל עו ושם
העל נטוש עמך ואם
כי צל אלהיך בעדך
זכרי שלשה נתנו
איתן [3] ואיש תמים [4] וציר [5]
חסו בגלותם בשם
ארץ ירובי אחרי
גפרית וגם מלח ואש
אי לך לארץ שוררי
אין לי בקרבך נחלה

קומי וגם התיַצְּבִי
תּוֹדְעִי תנָקְבִי [1]
צורך לבבי אהבי
קלָה כנשר או צבי
אל הפחדי אל תרהבי
אם תשבי או תרכבי
גיוך ואל תתעכבי
בכל וארץ הצבי
תבלה ולמה תדאבי
עצמי בקבר תרקבי
אם תמחקי או הכתבי
תנשאי תשגבי
על בית מגורך תדאבי
אם הכלי או תשבי
לגור ובם חשבי
נס מפני יד איבי
צור בערבות רוכבי [6]
הואר בקללת בן לבי [7]
תאכל יבולה בעבי
יום אחרי תעזבי
אם הצערי או תרחבי: [8]

ג

על תהלכות עולם. [9]

מליצתי בדאגתי הרופה [10] ושמחתי באנחתי דחופה
ואם אראה שחוק יבכה לבי לחיית שהיא מני קטופה

---

1) מלשון נקובי ראשית הגוים (עמוס ו׳).
2) כנראה צ״ל „שם״.
3) אברהם אבינו כפי דעת חז״ל (מדרש קהלת פ׳ ה׳) איתן האזרחי (תהלים פ״ט) זה אברהם.
4) יעקב אבינו ע״ד הכתוב ויעקב איש תם (בראשית כ״ה כ״ח).
5) משה רבינו ציר נאמן לשולחו. וכן בפיוט לפ׳ פרה „צוה צור לציר״.
6) רוכב ערבות.
7) ולא ידעתי לתקן כעת. ואולי כָּלְבִּי וירמוז על נבל הכרמלי (ש״א כ״ח ג׳).
8) בסוף השיר נמצאים איזה טורים בלשון ערבי והשמטתים פה. ואגב גררא אעיר כי בכ״י אחד באוצרות די רוססי נמצא השיר מר״י הלוי מתחיל „לבי עמוד״ וגו׳ (נדפס בגנזי אקספרד דף ל״ח) ונרשם עליו „במשקל מה לך יחידה״.
9) בכ״י לא נרשם עליו מאומה. והמלות האלה ממני הם כמו בשאר השירים.
10) צ״ל „הדופה״ או „טרופה״.

הכוונה על המקרא: גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו׳ בפ׳ נצבים (דברים כט כב).

ידידי הלבן עשר וששה — ספוד ובכות עליהם האסיפה 1)
אשר היה להמשך בילדות — בלחי כחבצלת שופה 2)
שפטני לבכי מנעורי 3) — ועל כן היתה נפשי כפופה
ושם הַבִּין והמוסר מנתו — ונפשי החֲרוצה שֹם קצופה 4)
ומה בצע להתקצף אבל דֹם — וקוה כי לכל מכה תרופה
ומה יועיל בכות על המצוקים 5) — ומה יועיל לדמעה הערופה 6)
ומה אוחיל ועד כמה איחל — והיום עוד ולא מלאה תקופה
וטרם בֹא צרי גלעד הימות — אנוש נכאב וינגף נגיפה : 7)

ד

על בגידת אוהבו · 8)

זמן בוגד אסרני בפידו — עדי אחי המירני בבגדו
ולב למד למעלליו להבר 9) — מאד חשקי והורני יסודו
לא דמה שאת תנואת ידידו 10) — ואולם אל עוזרני בחסדו
וגברני תמול חשק חביריו 11) — ואיך היום גברני בנודו
ואלו אהיה כזוב ואעוף — עלי דודי, עקרני בידו

1) המשורר יאמר בלשון שאלה היתכן כי ספוד ובכות יאספו אסיפה כלומר יתאספו יחד בנפש נער בן ט״ו שנים · לא העת לבכות רק כאשר יאמר בטור הכא אחריו ימי הנערות המה למשוך הלחי בילדות ע״ד הכתוב שמח בחור בילדותך (קהלת י״א ט׳) ובבן המלך והנזיר (שער ו׳)

יעלוז לבבן בילדותך מאד — בחור וגיל בימי בחרותך ·

והנה שירו על חכמת הדקדוק אשר קצתו נדפס עתה בספר הפרחון חברו בהיותו בן י״ט שנים כאשר יאמר הוא בעצמו שם

על פי לבב נער לבַעַר נחשב — יד בן תשע עשרה מאד קוצרת

והנה שיר אחר חברו בן י״ז שנים · עיין למטה השיר סימן ח׳ ·

2) מלשון ששזפתני השמש (שה״ש א׳ ג׳) ·

3) ע״ד מאמר רז״ל : „צדיקים יצר טוב שופטם“ ·

4) הוא גרם כי נפשי תהי קוצפת על תהלוכות העולם הזה ·

5) הרבוי מן במצור ובמצוק (דברים כ״ח כ״ג) · והמשורר ישתמש כמה פעמים במלה הזאת ·

6) לשון יערוף כמטר (דברים ל״ב) עיין ג״כ סימן ו׳ הערה ז׳ ·

7) עיין הערה ג׳ בשיר סימן ו׳ ·

8) השיר הזה נזכר מראב״ע בספרו צחות · ונמצא ג״כ באוצרות די רוססי ולא נרשם עליו מאומה · והעתקתיו מליקוטי ידידי החכם ר׳ ולמן שטערן ני׳ · ונמצא ג״כ באוצרות אקספרד וכעת נדפס ג״כ מחחכם ר׳ שניאור זקש ני׳ במחברתו התחיה חלק ב׳ מכ״ר אשר ביד שד״ל ני׳ עם כמה שנויים ·

9) כלומר הלב למדני יסוד החשק ולטהר אותו · והמשורר יאמר ג״כ בשיר (סימן ח׳) מתחיל : בחר מהחלי וגו׳

אשר הבר לך השר לבכו וגו׳

בכ״י שד״ל הגירסא משובשת · בכ״י אקספרד „חשק“ ·

10) כלומר הלב לא חשב כי יוכל לשאת תנואת ידידו כמו ותנואות עלי ימצא (איוב ל״ג י׳) · בכ״י פארמא „חטאת חביריו“ ·

11) בכ״י פארמא „ידידו“ ·

השיר האחרון: עזובה

ד׳ קונטרס מיוחד אחרי שיר זמור למורנו

ט מועד חזק, 2 חטאות ידידו

4 ומבפנים תמול חזק חבריו (ההן של חברים מגדל, ומעלה ולמטה להבהרות

שאומץ והגריוה ולפ: חבצי

קונטרס ל״ז ב מועד חזק 3 ולוו דמה שאר חטאות ידידו 4 ומגעתי.

תמול חזק חבצי

ולו אורג ארגני כמו חוט   עלי בגדו הסירני לבגדו [1]
ולו אשכב דוי לא בא לחליי   ואמות לא קברני לצדו [2]
ושמני כמו חותם זרועי   וכמוח קשרני במדו
וקנני ברוב חשק [3] ואהבה   ואחרי כן מכרני כעבדו [4]
ואם לא אעלים עיני לכל חטא [5]   בחץ קנאה גזרני בצדו
ולא אשיב פקיד עון לבבי [6]   בדור כל עת זכרני פקידו
ושכל האריך אפו לכל חטא [7]   ולב נכבד שמרני כבודו [8]
ולבשתי לבוש חכמה ומוסר   והדעת אזרני בידו :

ה

ביופי האביב · [9]

ישלים הסתיו נדרו ויקים   דברו לחבצלת עמקים
ויום קיץ ליום חורף מצפה [10]   יבואהו לבשר הבקרים
אשר תלד בלי עצב אדמה   והעבים לידו המניקים [11]
ראה כי צחקה תבל ורבו   לחייה [12] אשר המה חוקים
וכסו ערוגות כתנות אור ושני   שחקים [13] עבי שחקים
ומראהו כמראה הכתמים   וגביהן כגבי הברקים

---

1) מלשון בוגדי בגד (ירמיה י"ב א') ·
2) כל אלה הפלגות בדרך מליצה ·
3) בכ"י פארמא „חפץ" ·
4) וכן בשיר סימן כ"ט מתחיל „תריבון איש וגו'"
נטעתני ואחרי כן תמאן   ואיך יעקור אנוש חכם נטעיו —
5) בכ"י פארמא „לְדֵעִי" ·
6) בכ"י הנ"ל „אשית" ולפי זה יהיה פירושו לא אשים לבי פְקִיד עון, כלומר לא אפקוד עוונו ·
7) כלומר השכל יצוה לאדם להאריך אפו לכל חטא · ואולי צ"ל „אפי ·" ובכ"י אקספרד „לכל תטה" וצ"ל „יטה" או „יתעה" ·
8) כלומר אני שמרתי הכבוד של לבי, שהוא לב נכבד ·
9) השיר הזה מצאתי באוצרות ספרי הקיסר יר"ה בעיר וויען ולא נרשם עליו מאומה רק המלין האלה „כתב אחד מאצילי הדור וכה אמר לו" ור' משה בן עזרא בספרו הערבי יזכיר טור אחד ממנו (עיין צד 8 הערה ה') והוא היה לי לעינים ·
10) נ"ל כי צ"ל „וליום קיץ יום חורף ·"
11) וכן יאמר ר"מ ן' עזרא באחד משיריו הנמצא בדיוואן שלו הנמצא בבית ר' אליקים כרמולי ני'
הניקם הסתיו מֵימָיו ושמָם   בתולעת וארגמן ארוגות ·
וכן יאמר ר' יהודה הלוי בשירו (גנזי אקספרד דף מ"א) „ועב מינקת ·"
12) כנראה צ"ל „ילדיה" וכן יאמר דון בנבשת בשירו על האביב מתחיל „דַלָה תמול היתה וגו'" מדי דברו מארץ כי תעדה עצמה בציצים ופרחים :
הרתה וילדה לו ילדים ועלי   חיקה סעיפי ההדס גומלת ·
13) צ"ל בלי ספק „ושנו שחרם" כלומר שחרותם ·

8 חותם גרעון
9 וואחר כן
10 גשמי כבדו
11 ולות ולא ונירות דבור (נ"ל: בדבר)
13 זוכרני רקידן

אני בו ק' דיני, וון גברני בכבדו, ושני וינשואי
שהיה כרוב מתהלה בכבדו, ושמע והתנו ל' מהבל. 8 חותם
גרעון, 9 ואחר כן, 10 גרדני בכבדו
11 ולו אשירה בדבור 13 רקידן

לי ררמולי

גלים השתיו נהרו ויקם
ויום קין ליד חורף מלקפה
אחר תלך בלי עצב חדמה
רוחה כי שחקה תבל ורבו
ובנו העבדות בהתנות חור
ומראיהן במראה הכתבים

דברו להצלת עמקים
ויראוהו לבשר הבקרים
והעצים ילדיה מניקים
לחיה חשר ביוי חזקים
ושלמם עבי שחקים
ועביהם כנפי הירקים

המה בתי
חור או חור

וְקָם הַתּוֹר והעגור והסיס — להתפאר עלי יופי אפיקים
ועת כי יתנו ראשן לקנן — תדמה פעמיהן כאזיקים [1]
בהגלות הדר שמש עליהן — יכסו צוארניהם ענקים [2]
אמור אתה התוכל אור לכסית — ואם אתה להשכיל [3] השחקים
הלא די כי תשוה לך לי [4] — כמוֹ סלע עדי שמתו נקיקים
ואיכה תואנה עלי תבקש — ודברי תואנה כָּלִים ורקים
ואיכה תזרוק רמחיך לנגדי — ומגיני נעורינו אפיקים [5]
ומוסנו ירוצון כסלעים — וכסו השחקים באבקים
ואיך תבזוֹר מעט ורב והקריב — עלי מזבח אלהיך מתוקים [6]
והשנים יקומון מחדשים — והימים יקומון מחלקים
ואם אתה בראש אנשי הלבבות — דלה מלב אנוש מים עמוקים: [7]

ו

על פירוד גביר אחד לא נודע בשמו. [8]

וְהוֹעֵי על בנות ימים [9] חשופה — וחרב הזמן עליו שלופה
ונשטפתי בשבולת יגונים — והייתי כשבולת שדופה [10]
ואדאג מיגונותי ואֶשום — ואשאף כי שאפני שאפה

---

1) מלשון והוא אסור באזיקים (ירמיה ח׳).

2) ע״כ דברי המשורר ביופי האביב ומכאן ואילך מדבר אל ידידו אשר לא נודע בשמו. וגם איזה דברים פרטיים בשיר הזה נעלמה הבנתם.

3) או מלשון כאשר שכלתי (בראשית כ״ז) או כמשמעו התוכל אתה לתת להם שכל ובינה. ובסגנון דומה בשירו (עיין למטה סימן י״א)

מה בצעך איש כי תצוה חוג לבל — יסובו כוכביו לבל יזחו —

4) ענינו תעשה עצמך לי כמו סלע עד אשר עשית אותו נקיקים כלומר חללים. וענינו כל אשר אעשה תקבל באהבה ותסבול אותו. וכמעט דומה לו בענינו הטור הזה בשיר המתחיל: כאין נשאו מרוב חלקיו וגו׳

אשר לו שם ביום החום שְׁעָלָיו — לחמול סלע עדי יפתח נקיקיו.

„שעליו״ מלשון מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ׳ י״ב).

5) הטור הזה נזכר מרמב״ע.

6) והמשך הטורים הבאים אחריו תכבד הבנתם על הקורא.

7) ובתחכמוני (שער י״ח דף ל״ה) „ואין בם איש ידלה משכלו מים עמוקים.״

8) השיר הזה נמצא ג״כ בכ״י וויען. ותחלת השיר הזה עולה בקנה אחד עם השיר סימן ג׳.

9) חלקי הזמן. הזמן עצמו. בדרך מליצה יקראו המשוררים ג״כ המקרים והמאורעות בני ימים. וכן יאמר ר׳ משה בן עזרא בתרשיש:

פְּתוּ בני ימים סכלים יום — פֵּרָה להשביעם בטוב פָּרוֹ
לחם כזבים הוא, ותחתיהם — שוחה עמוקה לחטוף פָּרוֹ.

וגם „תולדות ימים״ נמצא על שפתם. וכן יאמר המשורר הזה בתרשיש:

אם „תולדות ימים״ להרע נועדו — אלי, להבאיב את לבבי נוסדו.

(עיין ג״כ סימן ט׳ הערה ב׳. ד׳.

10) לשון שדופות קדים (בראשית מ״א ו׳).

דיבור ד׳: ומרי וגומר חליפה
דיבור ה׳: ומוד לא נגמרה
דיבור ו׳: ומה יגמור בשני שנים
דיבור ז׳: דהכנים יגער ומדרוך וקליון:
דיבור ח׳: ייגער יכן דלא נשאר כמאמר [illegible] כב״ף משה אל יבן..
דיבור ט׳: ודברך וגו׳ ..
דיבור י׳ ויאר התאור (?) ולא היה [illegible] וכ״פה

וימים אחרי ימים ירוצון
ואשתאה בעברם ואיחל
ומה אגור זמני הימות
לפירוד הגביר אעיר [2] ואערוף
אשר פרח עלי ארץ שממה
אשר הרים ימין חסד בחסדו
עדי כי יעטו ימים כבודו
נדיב רוח, וכרוח ירחף
וכשמש באפסי הקצות
אשר כפו תחבר הנדבות
ושת חיל [7] נתון חיל וראה
ואם ידו תפור החסדים ·
כפתחו אוצרות מתן ימהר
ואם נכאב לנקשה יום [9] כאלו
ועת ישיש לבבו סים [10] יעופף

ולילות אחרי לילות חלופה
ועוד לא נמלא מהם תקופה
אנוש מת התנגוף נגיפה [1]
דמעות [3] כערוף ידי [4] ערופה
כעץ פרח עלי גפן קטופה
וגם הניף ידי צדק תנופה
וצנף הזמן הודו צניפה
וברק אשר אין לו שזיפה [5]
אשר תאיר לכל ענן מעיפה [6]
במתת אחרי מתת רצופה
יקר נפשו היות נפשו כפופה
הלא נפשו תאסוף חן אסיפה [8]
כמטר אחרי סער וסופה
נתון חילו למכאיבו תרופה
כמו עת יאנף תבל אנפה [11]

1) כמו בלשון חז"ל אריא קטילא קטל ·

2) בכ"י וויען „אגיר" והוא מלשון ויגר מזה (תהלים ע"ח) וכנראה הוא יותר נכון · והנה הטורים הראשונים מהשיר הזה המה כמו פתיחה למה שבא אחריו אשר בו ישפוך שיחו על פירוד אוהבו · והנה פירוד אוהבים היה למשוררי ערב יתד נאמן לתלות בו שיריהם הנחמדים · ונמצא במשלי ערב (עיין עליו גנזי אקספרד דף מ"ח · ס"ה) · נמצא המאמר ממליצי ערב הקדמונים „יום הנדוד שני למות" · ומשוררי ישראל בארצות האלה הלכו בעקבות משוררים הערביים · ר' משה בן עזרא בספרו תרשיש ובדיוואן שלו העניק הענין הזה מטוב שיריו ור' יהודה הלוי הלך אחריו וחבר שירים על הענין הזה אשר יתהלכו במישרים חדרי לב ·

3) לשון יערוף כמטר (דברים ל"ב) · עיין ג"כ הערה ו' דף ו' ·

4) על דרך ענין הכתוב ידי לילה נגרה (תהלים ע"ז כ"ו) · עיין ג"כ שפת יתר לראב"ע סימן קס"ד עם פי' החכם ר' גבריאל ליפמאן ני' · ויתכן להיות כי ערופה הב' הוא מלשון יערפו מזבחותם (הושע י') · ובסגנון הזה יאמר ר' משה בן עזרא בתרשיש:

עיני כמו מטר עלי   אהל אהובי ערפו
הלכו כמו נחל עדי   הוד משכנותם ערפו ·

5) כלומר הוא קל כברק אכן לא ישרוף כמוהו · כמו ששזפתני השמש (שה"ש א' ו') ·

6) כלומר תסבב כי יעופו העננים וילכו להם ·

7) ואולי צ"ל „איל" כמו אילותי לעזרתי (תהלים כ"ב) ·

8) כלומר הוא יתן בסבר פנים יפות · בנפשו הוא אסיפת חן · ע"ד ואוספו אסיפה (מיכה ז' א') ·

9) בכ"י וויען „ואם נקשה כאב פץ לו" וענין החרוז „ואם נכאב" כלומר נפשו מלאה כאב אם נקשה יום יבקש ממנו דבר ·

10) בכ"י וויען „לכבושים" ואין לו ענין ·

11) בכ"י אקספרד „תפל" ואין לו ענין · וענין הטור לפי דעתי הוא בדרך כלל כל העולם שמח אם הוא ישיש, ואם הוא יאנף כל העולם מלאה אנפה וכעס · „סים יעופף" כלומר העופות פורחות כשמחה · „תבל אנפה" כעוף הנקרא אנפה (ויקרא י"א י"ט) אשר לפי דברי רז"ל הוא דיה רגזנית · ושמח מוכיח על ענינה · וחפלגות כאלה המה

ושלח מעיני ישע ואולם　　לאט אל תשטפני בם שטופה
התדרוש לעלות עוד בתחלה　　וממרום לך בונה וצופה
ועלית עלי תבל כאלו　　נתנה לך אל שפחה חרופה [1].

ז

מדבר אל נפשו בשבח החכמה.[2]

נפש אשר עלו שאוניה　　אנה תשלח רעיוניה
תהמה ותדמה כעלות האש　　שיעלו תמיד עשניה
העת כמו גלגל אשר יסוב　　על האדמה והמוניה
או רעיונך כמו ימים　　שהטבעו בה אדניה [3]
איך תחוה לבבך　　כי תבוה מקום עש ובניה [4]
הט לבך מעל נתיב חכמה　　תפרוש לך תבל סדיניה [5]"
נפשי ידידי נחמו על זאת　　אך נחמוה על יגוניה [6]
תמצא לאיש שכל ולא תמצא　　אדם ירוה צמאוניה
דרשו באנשי הזמן אולי　　בהם אנוש יפיק רצוניה
אם האדמה חטאה לי　　ירוק לבבי רוק בפניה
אם לא בעיני ראתה אורי　　די לאדמה עורוניה
אם כפרה ממחרת פני　　אשנה ואסלח לעוניה
גלגל אדמה טוב ולא תרים　　יד הזמן על נבוניה
רב לך לעשות עול ודי להיות　　ארזי האדמה קקיוניה
הקל נקלי עם אשר מהם　　קלו מאד עלי אבניה [7]
וכרות זנב האומרים אלי:　　איה תבונה ואמוניה
לו שפטה תבל בצדק כם　　לו נתנה טרף לבניה [8]
נחו ולא יגעו והשיגו　　רק מבלי דעת ששוניה

מצויים בפי משוררים בארצות ערב. וככה יאמר ר' משה בן עזרא בתרשיש (שער א') אשר הוא לכבוד השר:

לאפו רגזה תבל　　והעולם מאד ירעש וגו'.

1) ו[illegible] הזה השתמש ג"כ ר"י הלוי בשירו (הנדפס בגנזי אקספרד דף מ"ד) „עד תהי חכמה לך חרופה —"

2) הראב"ע יזכיר השיר הזה בספרו צחות. ומצאתיו בליקוטים מאוצרות די רוססי ביד החכם ר' זלמן שטערן נ"י. ונדפס מחדש ג"כ במחברת התחיה ח"ב.

3) כלומר אדני האדמה.

4) וכן בשיר המתחיל: אמור לאומרים כלו עלומיו וגו' (סימן ל"ה)

וכל כבוד בעיניו קל ונקל　　היות כִּימָה ועש תחת פעמיו.

5) אלה דברי האנשים אשר יעצוהו לעזוב החכמה.

6) מדבר אל ידידיו כי ינחמו עצמם וינחמו נפשו ג"כ.

7) ע"ד הכתוב משלי כ"ז ג' כבד האבן ונטל החול וגו'.

8) נ"ל כי צ"ל „לא נתנה" והוא בלשון שאלה.

מיר הט: זיי רעספעקט [illegible] שטיפה, די רעליגיון [illegible]:
ערבה זין [illegible]
קיום ה' ומצות [illegible] , די רעליגיון, והבנ"ע: בפה
[illegible] [illegible]

[illegible]

לא טוב היות נפשי כ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

א׳ בקונטרס מוחק והוה : בדרש [illegible]
2 [illegible] כי הזמן [illegible] [illegible]
3 ור[illegible] יזהר [illegible] ואשר
6 וירא [illegible] כולן [illegible] רחם [illegible]

לקחו בנות שמש והולידו   מכלות ולא היו חתניה
למה תריבוני עלי שכלי   חוחי אדמה וקמשוניה ·[1]
אם נקלתה חכמה בעיניכם   אתם מאד קלים בעיניה
אם נסגרה פי לבבכם סגור   הנה אני פותח ארוניה
איך אעזוב חכמה ורוח אל   כרת ברית ביני ובינה
או תעזוב אותה והיא כאם   לי ואני ילד זקוניה
או כחלי[2] או כעדי נפש   או כענק על צוארניה
איך תאמרו לי עדיך הורד   ופשוט רבידה מגרוניה —
בה יעלזו לבי ובה ייטב   כי טהרו נחלי עדניה
מדי היותי אעלה נפשי   ובעד ערפל שים מעוניה[3]
כי נשבעה עלי לבל אשקוט   עד אמצא דעת ארוניה ·[4]

ח

בשבח החכמה ·[5]

בחר מהחלי מבחר שביסו[6]   ודג לך מענן בקר רסיסו
ודע כי בזמן אין די להשיג   ספיח קצירך אף כי סחיסו[7]
והכרם אשר תטע זמור מי   לך לחיות עדי תשתה עסיסו[8]
ותרוץ כצבי על הר מזמות[9]   כגבור בשפלה רץ בסוסו
במקום לא ידעו עיט שפאים   ואף רגל בני איש לא רמסו
וייראו אפך קצוי אדמה   כאלו אפך רוחו ופרשו[10]
והיית כעונית עזאזל[11]   ודמית קאת מדבר וכוסו

---

1) וכן בשיר סימן י"א „אם אין לך עון לבד שכל וגו׳·"
2) כחלי כתם (משלי כ"ה)·
3) אשים נפשי במעון ערפל·
4) הקב"ה אדון החכמה וחנפש·
5) שמנה טורים הראשונים ישים המשורר בפי האנשים אשר יעצוהו לעזוב החכמה· ומטור ט׳ ואילך תשובת המשורר אליהם ומשבח החכמה· עיין ג"כ סימן הקודם והשיר (סימן כ"ה) המתחיל רביבי דמעך וגו׳· המשורר היה בן י"ז שנים כשחבר השיר הזה·
6) מלשון השביסים והסהרונים (ישעיה ג׳)·
7) מלה בודדת מלכים ב׳ י"ט·
8) כלומר מי יודע אם תשתה מהגפן אשר תטע, לכן מהר ושתה בעודו בידך על דרך „חטוף ואכול"· ובבן המלך והנזיר (שער י"ו) „וכן אמר הנזיר אל המלך: אם תהיה לי ערב שאראה מחר אעשה" —
9) וכן בשיר סימן כ"ג המתחיל זממי הה וגו׳ נמצא·

— ויעפיל לעלות אל הר תבונה —

וכן „גבעות תבונה" בשיר סימן ט׳·
10) „רוחו" בכ"י „רחם" והגהתיו מסברא· „פרסו" או כמו „נוטל פרס" כלומר חלק· או מלשון כשחר פרוש (יואל ב׳)·
11) נ"ל כי צ"ל „כעמית" האנשים יאמרו אל המשורר אם אתה תרדוף החכמה צריך אתה לשבת במדבר במקום אין איש ולהיות חבר לשעיר עזאזל הנושא עוונות אחרים·

כתוב ספר כריתות לתבונה
עניתיו: אין לך מבין יקרות
ואיכה לא איסר מעלליו
ילך הזמן אחרי פעמיו
ואנחם ביום אראה לבבי
אבל ארוץ אני לקראת תבונה
ודע כי לא אנוש יקנה תבונה
ואיש מלא מְעָיו בין וְאחר [5]
ואיך ינצה [6] לבב אנוש בכסילות
יהי כשור אשר ידע בעליו
והמדע בראש דרכי אלהים
ושמהו כמו מלך עלי כל
אשר כנם נתנו על מלכים
ורב כים והוא קטן בעיניו
אשר משל בלבו הלבבות
היה מפני שואל כשואל
ומחפניו יטפו תהומות דוך [10]
צמח הגן אשר נפשי ישובב
והיה תמול מבצר לנפשי
הקצפת ידידי באהבים
ואלו ניב שפתים ינובון
ועמו זעקו מקיר אבניו

והתיר לולאות הבין וקרסו [1]
ומאסתי לבבו לוֹ מאסו
וְעָלַי, לא עלי אחר חמסו
כאלו שבלול הולך בתֶמְסוֹ [2]
כסובא מבלי יין בכוסו
בעוד חיי כרוץ גלגל וחרסו [3]
כאיש יקנה מעט כסף בכיסו [4]
ימלא מעפר ארץ כריסו
ושמץ בין יהי כסלו ומחסו
אבל כי כחמור ידע אבוסו
והאל ממאור כח כמסו
וכתב שם יקותיאל בְּנִסּוֹ [7]
וכשחק עלי תבל פרסו
ורם ההר וצפורן עמסו [8]
ועשה מעשה יוצר בחרסו [9]
ולוּ מאן בחוזק יד תפשו
והאש נשרפה מאש המסו
ואתענג בטוב ריח הדסו
ואראה הזמן היום הרסו
ונפשי שבעה נופת תבוסו [11]
באמרי אמרו עגור וסיסו [12]
ומעץ יענה עמו כפיסו [13]

---

1) ופה מסיימים דברי האנשים ·
2) כמו שבלול תמס יהלוך (תהלים נ"ה) ·
3) מלשון האומר לחרס (איוב ט' ז') ·
4) כלומר לא יוכלו לקנות החכמה במעט כסף כמו שקונין דבר אחר ·
5) כלומר ואיש אחר · ואולי „ואחר" הוא פה בדרך שאלה כלומר היאות כי אחר אשר איש מלא מעיו חכמה ירדוף אחרי מותרות העולם הזה · ואולי צ"ל „ואיכה" כמו בטור הבא אחריו ·
6) נ"ל כי צ"ל „יחצה" או מלשון כי ינצו אנשים (שמות כ"א כ"ב) וזה רחוק · ואולי „ינלה" מלשון כנלותךָ לבגוד (ישעיה ל"ג א') ·
7) ב' הטורים האלה נוכרו מר"מ ן' עזרא ·
8) כלומר הוא עניו ואם גם הוא כבד כמו הר, בעיניו הוא כדבר קטן אשר ישא איש על צפרניו · והפלגות כאלה נמצאים בפי המשוררים · ובסגנון דומה בשיר סימן כ"ט המתחיל: תריבון איש וגו':

ודל מרב חולי עדי כי נשאו   זבוב באחד מזרועיו ·

9) כחומר ביד היוצר · או אולי עושה מעשה הבורא בשמש כלומר הוא מאיר ·
10) לא ידעתי להלמו · ואולי „רון" או „חֵן" · „המסו" מלשון המסים תבעה (ישעיה ס"ד) ·
11) מלשון תבוס נופת (משלי כ"ז) ·
12) בטור הזה עלו קמשונים וכנראה יחסרו איזה מלות ·
13) ע"ד אבן מקיר תזעק וכפים וגו' (חבקוק ב') ·

8 ברוך
9 [illegible] דבר (שיטות בענין [illegible]) ומוסרי [illegible]
13 בשמחה חיים
15 [illegible]
16 לבב אדם
18 דרכי אלו״ה
19 ונתבונן (בענין ורחם שם)
20 ומחמדי [illegible] יטפו [illegible]
21 ונפש שבעה
24 [illegible] ושרון
25 ועתה [illegible]

ט' ואחנה הנשאר סרו ו' כרמת בלשא: לגרש ו' גבירו! גל
כימי אז: ומטה עקב בבואו כעוב: והכל, והלוין יוגה: ומה
כולל: ודקה דבשי תליו,

32 ומיזר איש
33 סנויר
34 וזות רשזול
35 יבגחר ובואמיר הוא רכסן
36 דפרי נוכר
37 וורד ואחרי תרדר תרפון
38 זמן
רמב לבבל הוא
40 ואותה שורשנורין ואותה גל
ואחרי הקימו: החסדו, כרעק;
ונפשי תעדה אש ורימה ואף כי דחלי דבר ורמ"סן שו

אמת כי אין לך דמיון בתבל — היש שיר מבלעדי שירי ואפסו[1]
ונזור עמך קדם אשורי[2] — כחת[3] אי לך השר הניסו[4]
ונער ממך ידיו לבבי — ואולם עץ אהבים לא קססו[5]
לאש עפעפיך לראות[6] מאורי — ודי כי מראות סַנְוֵר תפשו[7]
ואם תשאלו למי הוא זה ובן מי — שלמה בן יהודה רכסו[8]
אשר הכר לך השר לבבו[9] — ובנתר ובבורית כבסו
ואם שניו ימי מִשנה לפרעה — בעת נמכר לעבד מסריסו[10]
הלא נגע ובא עד ירכתי בין — וחרד אחרי חרד תפשו
בחסדו דברה צוען ושנער — ואותו אותה לראות חִנֵּסו[11]
ולא ישוב לבבו מפני כל — אבל רוחב לבבך הניסו[12]
ואת סברו ואת שעשועיו — ואתה מנת חלקו וכוסו:

ט

בשבח החכמה.[13]

„עטה הוד ולבש גאונים — והנחם והרף מיגונים
ודום אם בבכי תלוי וקוה — הלא תקום וְלַבֹּקֶר רננים

---

1) כמו שאתח יחיד בדורך בין הנגידים כן שירי יחיד בין כל השירים. עיין שיר הבא אחריו טור ג׳.

2) אולי „ונזיר עמך״.

3) אולי „כחתן״ כלומר אולי נזיר עמך קדם פנים כחתן.

4) לשון הנים את עבדיו (שמות ט׳ כ׳) לשון אסיפה.

5) מלשון ופריו יקוסס (יחזקאל מ״ד). ובשיר סימן ל״ה מתחיל אמור לאומרים וגו׳ ג״כ:
ולא ישכח להשקות עץ אהבים —

6) ואולי צ״ל „להות״ מלשון ותלה ארץ מצרים (בראשית מ״ז י״ג) או „כהות״ כלומר עיניו להו או כהו לראות עיניך מרוב האש אשר בם.

7) נ״ל כי צ״ל „ודע כי סנור וגו׳״ וענין הטור חוא, סַנְוֵרִים אחזו עיניו.

8) לשון וירכסו את החשן (שמות כ״ח).

9) וכן בשירו סימן ד׳ המתחיל: זמן בוגד וגו׳: ולב למד למעלליו להבר וגו׳.
וכן ר״י הלוי בשירו המתחיל: בכה על מחרת פירוד וגו׳:
והוא גם הוא צרף לבבי — והבדיל זהבו מבדילו.

10) הוא יוסף אשר היה בן י״ז שנים כשנמכר למצרים. ושיר אחר כתב בהיותו בן י״ו שנים. (עיין סימן ג׳.)

11) שם עיר במצרים (ישעיה ל׳ ד׳). ומלת „בחסדו״ בראש הטור כנראה צ״ל „בחסדך״.

12) מפני רוחב בינתך לבד אני בורח.

13) השיר הזה שלחתי לפני איזה שנים אל החכם כש״ת כמהו׳ שניור זקש נ״י והדפיסהו במחברתו התחיה ח״א דף מ״ו עם הערות מהחכם שד״ל גם הערותיו נלוו להם. וחדש מקרוב הפיץ החכם אדם הכהן ג״כ איזה הערות אליו במחברת ב׳ מהתחיה. ג׳ טורים הראשונים המה דברי האנשים אשר יסיתו אותו לעזוב החכמה כאשר הסכן הסכין לעשות על טור ג׳ עיין הערה א׳ לעיל. והנה המשורר יהלל עצמו ואת שיריו מאד מאד. וככר העירותי במחברתי נחל קדומים דף י״ט הערה ל״א כי זה היה מנהג משוררי ערב בכלל. וכן יאמר ר׳ שלמה בונפיד באחד משיריו (כ״י באוצרות אקספרד)
נָתַן רשות למשוררים יתהללו — בשיר וזה מתן אשר יהבנו.

ודע כי הנך יחיד בדורך   ושיריך כחרוזי צוארונים"
עניתיהו: ואיך ארך ואדום   ואיכה ידמו כים שאונים
אספוני הדפוני מצוקים   וחצי הזמן נגדי נכונים
ויורגני בנות ימים כאלו   אני שערה והם קלעו אבנים 1)
גמכנפי זמן יאחזוני   ועלי נוסעים המה וחונים
ואתי הזמן הטיב 2) והוא   ידעני אבל כי ביגונים
ולא ידעו ילדיו 3) כי לבבי   מאד חזק והיה כאבנים
ולא יראג ולא ישום עליהם   וישחק אם יבואוהו המונים
אני הבן אשר טרם יולד   לבבו בו כבן השמונים 4)
וגוי יהלך על אדמה   ונפשי תהלך על העננים 5)
ויתר מעלות חכמה תבקש   ומואסת ברוב עושר והונים
ויגעתי בחכמה מנעורי   למען אחריהה מעדנים
והיא היתה אחותי מנעורי   ומודעה קראתני כבנים
ונפשי מכלי חמדה יקרה   ותחשוב הפנינים כאבנים [ת"א צנינים]
ומראש מאסה נועם אדמה   וחייה בעיניה אסונים 6)
למען כי ששוניה יגונים   ומדוחות ואוניה כאונים 7)

---

1) לישנא דקרא קולע אל השערה (שופטים כ׳). „בנות ימים" המה המקרים והמאורעות בעולם כמו „ילדי הזמן" (עיין לקמן הערה ג׳) וככה בשיר המתחיל גפן שתולה (עיין סימן כ"ב):

סרו מיודעיו ונותר בלי רע   ומבין בנות ימים יצעק בתאניה.

2) כנראה צ"ל „לא היטיב".

3) כלימר ילדי הזמן. והדמיון הזה מצוי בפי המשוררים וכן יאמר ר׳ משה ן׳ עזרא באחד משיריו.

אם עוד בילדי הזמן אבטח   תשכל בחרב הזמן אמי —

וכן בתרשיש „וילדו הזמן הפכם כרגע". ומורגל ג"כ „ילדי ימים" וכן בשיר רמב"ע המתחיל „ילדי ימים חשו לצבוא". וגם „ילדי יום" מורגל כמו בשיר המיוחס לראב"ע „מילדי יום אל תבהל". ונמצא ג"כ „בני ימים" וכן יאמר ר"י הלוי באחד משיריו:

אתנהלה לפני בני ימים והם   יתנפלו עלי ויתגלגלו —

והמשורר דפ־ירה (לא ידעתי אם הוא משולם או שלמה) יתחיל שיר אחד

ילידי יום לילדי יום ומקריו   וסבותיו והשתנות סדרו —

(„ילידי יום" המה בני אדם, „וילדי יום" המה המאורעות ע"ד הכתוב מה ילד יום משלי כ"ז א׳) עיין ג"כ סימן י"א הערה י"ז.

4) וכן יאמר ג"כ עמנואל (מחברת כ"א)

היה לבי רחב יד   בן השש כבן השמונים.

והמלות „לבבו בו כבן השמונים" נזכרו בעומר השכחה. והטור „גוי יהלוך וגו'" נמצא בכ"י אחד באוצרות בריטיש מוזיאום.

5) וכן יאמר ר׳ משה בן עזרא בשירו (דברי חכמים דף פ"ב):

צועד עלי ארץ וילדי מחשבות   שכנו עד כנפי כרוב נגעו —

6) עין לעיל דף ג׳ הערה ג׳.

7) מלשון בן אוני (בראשית ל"ה) כלומר צערי. ובכ"י כתוב בצדו: נ"א „לאנשי לב וחוניה כפונים".

פסוק ג׳: ויברך

פסוק ו׳: נולדו

פסוק ט׳: לפניו

בפנים: בשנה, ובעליון: נח: הוליד

פסוק יא׳: כוונת המלה: והשחית, והוא [illegible] ושרש כלשון: ותמלא, ובעליון: הוא [illegible]

והוא [illegible] כלומר,

פסוק י׳: אלהים, : בוראו

פסוק יג׳: בא בן השנים

פסוק כב׳: הארדמה

בפסוק [illegible] ואחרי הקודם הוא קודם: ויתר, ואחרי בן הקודם:

והחכמה אותו [illegible] [illegible] [illegible] בבנים

ובתוך העליון [illegible] [illegible] [illegible], זה העליון [illegible] [illegible], ובעליון [illegible]

בשם ג׳ בין [illegible] הקודם [illegible] ובין הקודם: ויתר, [illegible] [illegible]

ובפסוק אני הברכה הבתוכים שם בעליון והם הקודם: [illegible], ובקודם:

כל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בבנים: והחשב

[illegible] [illegible] הקודם: ויתר הוא אחרי הברכה: [illegible] והוא

דף יט : הַרדופות

דף כ : חסר עָקֵב

דף כא בסוף העמוד : בשנה (לומר : בשינה) והגליון שם : בשנים.

דף כב : הדיוקים והגליון כתוב : ותשית רגלים בנקיון ובפוסג השנין.

דף כג אל שולחנו וביתו

דף כד כתוב : ונשא, בתוך השורה והגליון כתוב : ונוס.

דף כה : ויצחק

בין הסימן : והם (כט) ובין הסימן : פתאום (!) בתוך כל השיר הזה :

ולא התפארו עלי מאורי : אחקים החשבתים בשנונים

דף ל : כתוב בפנים : בשורש הנזכרים, והגליון בשרשו..

דף לג : ותתהפך טמונים

דף לה : ולולי אלו בחתימה, והגליון : ט' בעולם ג' אל בחתימה.

דף לז : ויקראו הם

דף לט : וכלם הטובים בבך –

דף מ היה כתוב מתחלה : יבנהו הם ונתן היום וגם

דף מא והם את יצרך כי

דף מג אני בעולם, ולא יותר כמוהו

דף מה : והשיר זיר .. והלבנות יחלו .. ונקודות : ובמקור, וכתוב

בלבו : שני : ועל והוה, ונו' : והלבנות.

דף מו כתוב בפנים : ועלי והגליון : ובו. ונראה שצריך לומר : ששונים,

דף מז בפנים כתוב : ויש החושים, והגליון : האחרונים

[illegible]
תִּפַּתֶּה כל חֲסַר לֵב בִּיפיה
בְּשנויה תִּשְׂנָה המצוקים
תשיג רוזני היום 3) כמו כן
קחם על זרועותיה ודַכֵּם
ותל בַּחֲבורתם ושחק
רְאֵה אתה אחי מוסר ובינה
ויום יחשפו בו נוגניהם 4)
חֲמָתִי נִתְּכָה עָלַי בְּשָׂגְרי
וָאֶשְׁתֹּק מֵעֶדְתָם הַנְּבָלָה
והם מתפארים עלי בשירים
פתאים חשבו סכלות להשוות
הַכָּאֵלָה לִפְנֵי יַעֲרוכֻגן
אשר לא ידעו בשיר לדבר
ואלו יעלה שִׁירָם בְּמשקל
וטרם ילדו כרו קברים
עדרים מאסו רועה אמונה
ואלו נפלה ידי עליהם
ואולם הטבעו בבוץ צמיתות
וְאוּלָם מִפְּנֵי שִׁירַי יִשְׂגְּבֻן
ויתרצו לְכַפֵּר השגגות
ערכוני והם לא ידעוני כי
אני אחקור צפוני המליצה
ואקבץ מנפוציה חרונים 7)
ונבנוני הַהרריה שרונים
אני אשר באתי לחדריהם אשר הם
ואשיר ישמח הנפשות
וכל לא יִמְצָאוּ עַמִּי יְדֵיהֶם
וְיָשׁוּבוּ מְקַנְאֵי מַעֲלָתִי
ואת חֲחִי באפיהם אשוה

ובתי מַהֲלוּמֶיהָ נְכוֹנִים 1)
כבעלת אוב ואשת יִדְּעוֹנִים
וזאת לא זאת תשלח הזמנים 2)
מחוסרים בדעתם ושונים
ואם היו עָלַי חִיקוֹ אמונים
לְעוּמָתָם וְהָרְאָמִי ששונים
והבט יום כְּלוֹתָם כעננים
ויראה כל אנוש מהם קלונים
פְּתָאִים חָשְׁבוּ כי הם מבינים
וְאֶכְבַּד ואשקוט הַשַּׁאֲנַנִּים
ומי יתן ויהיו מאזינים
עצי עדן בשורות הארנים 5)
צְעִירֵי הַנְּמָלִים הַקְּטַנִּים
ואינם להגות בו נאמנים
אזי יהיה כְּאָבָק וַעֲשָׁנִים
לשיריהם ועמדם טמונים
ולולא אל טבחתימו כצאנים
נְשָׂאתִימוֹ וְנָפְלוּ הן כיונים 6)
ולא יכלו שְׂאֵתָם הָעֲנָוִים
אשר יִכָּנְעוּ אליו גאונים
ויתורו להעביר העוגים —
אני שמש אכסה במעונים
ואפתח שערי דעת ובינים
ואלקט מפזוריה פנינים
לִפְנֵי וַאֲרְחֶיהָ נכונים
לכל מבין וכל חכם צפונים
והלבבות יְחַלֵּץ מיגונים
ויודו לַעֲצָתִי בַלְשׁוֹנִים
מלאים מחמת אש חרונים
ואתן על לְחַיֵּיהֶם רְסָנִים 8)

1) כלומר השמחות לא יתמהמו כל כך כמו הצרות ·
2) שד"ל העיר על יחזקאל כ"א ל"א וצ"ל „וזאת אף זאת" · „הזמנים" צ"ל „בזמנים" · וזה ג"כ תורת האדם הכהן ·
3) כתוב בצדו „רוגניהם" ·
4) נ"א „רוגניהם" שד"ל הגיה „מעריהם" נחום ג' ה' · ואולי עגביהם ·
5) לפי דעת א"דם הכהן צ"ל „ארונים" מלשון נטע אורן ישעיה מ"ד ·
6) לפי דעת החכם הנ"ל צ"ל „כיונים" מלשון טיט היון ·
7) ובבן משלי מר"ש הנגיד :

לא יהי איש אחי מליצה מקורא עד אשר גדחי מליצות ישובב ·

8) מלשון מתג ורסן ·

ואשחקם ואדרוך במותיהם
ויהיו כנעורת מפני אש
ופי כל דוברי שקר יסוכר
ולא ירום לבכם לאמור שיר
והם לא ישימו על לב לעולם
לאידם מה שחוק עשו בנפשם
ואמנם לא לעולם יהיה אור
ושירינו כילודי אמנה
וכי נפשם קרוצה מאדמה
ונפשנו פניניה ועל כן
גבו ארגם ואנשא עלי כל
ואתגבר בשירתי ואחמש
אשר המה עירירי לב ורעיון
ודת אל חשבה בה מחשבות
ומתכונת לשון עברי עמוקה
ובינה מפלאי התבונות
כבודה היא לנכבדי תבונה
אשר אין די בבינתם להפלות [7]
אהה כי הזמן חסר תבונות
ועל כן כל ימי חיי אקונן
למען נעדרו אנשי אמונה
ותחת הדסים סרפד וחוח
ואם התמוטטו גבעות תבונה
הלא טוב השאר נשאר וזרח [9]
וחשב אלהים זאת לטובה
לשובב יעקב אליו ולאסוף

ואשביע פניהם בקלונים
ותלהט בעזותה החסונים [1]
וימותו באין כח ואונים
ואף לא יזכרו בלשונים
וכמתים בחייהם טמונים [2]
בשומם כעצי קש קנמונים
כמו אור וחיים באסונים
ושיריהם כמו ילדי זנונים
קרצגהג כרכים מדמנים [3]
גזרנוה אנחנו מפנינים [4]
מתי דורי ועל כל הזמנים
פני שונאי לעולם בטמונים [5]
ואינם שומעים כי מאנים
ושגו בה והרבו עוד זדונים
וקשה לאחי מוסר גבינים
ואינה כי לחדי הרעיונים
ואף כי לנמלים הקטנים [6]
צעירי הכוכבים משמנים
ונמצא [8] מעדת רוגנים ושונים
ולבי יעשה מספר כתנים
וספו כל נשואי שם ופנים
ובמקום הארזים קמשונים
ואם התפוצצו הרי מעונים
כמו שמש עלי יום העננים
להשאיר בין שאר עמו אמונים
פוורי דת לאל נוטה מעונים

---

1) מלשון יהיה החסון לנעורת (ישעיה א׳ ל״א).

2) כאשר אמר לעיל „ועמדם טמונים״. ובסגנון דומה עמנואל „מה הרע בשירים? אשר ימות בטרם אדוניו״.

3) לשון דומן לאדמה (תהלים פ״ג) ומלת „כרכים״ אין לו ענין ואולי כרבם הרוב שבהם. ואולי „כרועים מדמנים״ כמו חרועים בשושנים (שה״ש ב׳ ט״ו) בהפך הענין.

4) וכן בשיר סימן כ״ב המתחיל „גפן שתולה״ ובין פניניה רוח פניניה. וכן בכתר מלכות „כלם גזורות פניניות״ וכן בהקדמתו לספרו תקון מדות הנפש „בעל נפש מדברת פניניה״.

5) כמז פניהם חשוב בטמון (איוב ח׳).

6) כתוב בצדו נ״א
וכמעט לא מצאוה נבונים ואין היא לנמלים הקטנים.

7) מלשון והפלתי בין בכורי (שמות י״ח).

8) כמו נמצאתי ללא בקשוני (ישעיה ס״ה א׳) ונ״א „ונמלא״.

9) כתוב בצדו „ורוח״.

דף מ"ט בסוף הדף

דף נ' : תלה"ט קטנטנה הגבעונים, וצריך להיות: החסונים.

דף נ"ב: [illegible] לו יעזרוהו בלשונים

דף נ"ה: [illegible] והחייך בלשונים, וצריך [illegible] בלשונים (או בלשונים)

ובמקום [illegible] הגיון.

דף נ"ו

דף נ"ח: בדרכים (או: בדרכים)? בדרכים?

עזרעהו

דף נ"ט הבנים: ואשלה, וצריך להיות: ואשלח.

דף ס': עזורי לה, וצריך להיות: עדירי

דף ס"ב [illegible] צמצם, [illegible] וצריך: צמונים.

דף ס"ג: ולהתבונת לשון עברית

דף ס"ד: הדיונים

דף ס"ה [illegible] וצריך: ישנים –

דף ס"ז: ותחת הזולת

דף קע: וחיי [illegible], [illegible] וגליון: נ"ל: [illegible] -

דף קח: והרוח בתכונה .. : והנה

דף קל שמו עצמו : אשר הוא כמשטן (את המשטן) .. ואלו ויאלו ע

דף קלג והיה בלאו לאו .. וגליון: כל"ל: המלא בקנונים (או: בנגונים)

דף קפד: בתוך הקורה

דף קפה: ואר משאונביה, וגליון: משאוביה - וסתבריה געניק (?)

דף קפח: כל נפש, דף קפט: והיה כל עניק.

דין הדרך והרוח (עין) ושון בבית: אשר בצנו מגלות הנוסח אחר: ולולי רגיל

לשאול ע"י רבי בון הורב בן

דף קצ: ערבו

דף קצה: ומטה המסבים

דף קצו: ונרשים לתריות

דף קצז: נשיהם

דף קצח: שבתו [illegible] על דרכי (או: דרכי)

ולבנות נגדעי הנהלאה — ולמאון שופטי הרג [1] מאינים
לנחם לב שפלים ואמלים — ומכותם לרכך בשמנים
אמת כי נהלם על מי מנוחות — והובילם לחיי מעדנים
והרום בתבונה עד לשבעה — והשקום כי הרגים צמאונים
אשר חזק ידי דת אל אמונים — והעמידה [2] המכונים
אשר השיב פוזרי צאן תעודה — והושיב מחליה [3] מלפנים
אשר הודע בעמו משפטי אל — ואליו יעלו עמו נדנים [4]
וכמה תוצאות משפט יגלה — בחכמתו ויתיר האטנים [5]
והוא בעל לשון דת הקדושה — ופיהו הממלל נבונים
והוא פתח הגוריה וחלץ — חלוציה וחדש בה ישנים
וישר משגביה בצורים — וחשף מסתריה גאונים
והחיה משחותיה [6] מקורים — והפיץ מנפוציה ענוים
והעמיד מפרוציה שערים — וחלק מחלקותיה לפנים
נשוי קדקוד שחק ערבו [7] — גערו גערת אבות לבנים
ואמנם הוא וכל חכמי אדמה — כמו שמש והמה כעננים·

כתובים בצדו הטורים האלה· [8]

נשני קדקוד ולג שחק ערבו [9] — גערו גערת אבות לבנים [10]
אשר התום והיושר לבושו — יעטה בחסדים כסדינים
וירש מעלותיו מאבותיו — ויורישום לאחריתו לבנים [11]
אבי הכל נשאוהו עלי כל — והרים מעלותיו כתרנים [12]
להשמיע כבודו בארצות — עדי אפסי שבאים ודדנים [13]

---

1) נ"א „הרע" ואין לו ענין·
2) כנראה יחסרו ב' מלות· והחכם שד"ל הגיה „עלי ראש"·
3) כתוב בצדו נ"א:

ולולי ראש מליצי התעודה — אשר חזק ידי דת אל אמונים·

4) מלת „עמו" הגהת שד"ל· החכם אדם הכהן הגיה נדונים מלשון כל העם נדון (ש"ב י"ט י')· ובצדו כתוב נ"א:

כאלו הוא משיח אהרונים —

עיין ג"כ סימן י"ד הערה ב'·

5) מלשון אטון מצרים (משלי ז' ט"ז) כלומר הוא התיר הקשרים·
6) אולי „שחותיה" מלשון שחת· שד"ל הגיה „צחיחיה" וא"דם הכהן „משתותיה" מלשון והיו שתותיה (ישעיה י"ט י')·
7) עיין למטה הערה ט'·
8) כנראה זה סיום השיר· ושם הגביר אשר אליו יערוך מלתו לא נודע·
9) שד"ל הגיה „ערכו" בכף· עיין סימן י"ד הערה ו' ואולי מלשון ערוב עבדך (תהלים קי"ט קכ"ב)·
10) כלומר אם גם הוא רם, רוממותו יהי בנחת ולא בגודל לבב ואם יגער באיש יגער רק כאב לבניו·
11) והוא מאמר מוסגר כולל תפלת המשורר כי גם בני הגביר יהיו כאביהם·
12) לשון כתורן על ראש וגו' (ישעיה ל')·
13) בכ"י „ודודנים"·

להשיב את תהלתו בפי כל — מתי מוסר גדולים עם קטנים
ואמנם הוא וכל חכמי אדמה — כמו שמש והמה כעננים [1]
וכמוני [2] יאהב כי אשנה — תהלותיו בפי כפעמונים
ישירוהו מתי מוסר ויהגו — בצדקותיו ימי עולם ושנים. [3]

ו

בשבח החכמה. [4]

אני האיש אשר שנס אזורו — ולא ירף עדי יקום אסירו
אשר נבהל לבבו מלבבו — ונפשו מחסה לשוכן בשרו [5]
ובחר בתבונה מנעוריו — ואם כור הזמן שבע בחרו [6]
ויהרום כל אשר יבנה ויתוש — אשר יטע ויפרוץ את גדרו
וגש [7], לולא אשר תקד תלאובו [8] — וילד מבנות ימים סגרו [9]
לקצוי מעלות חכמה ומוסר — ומעלות אוצרות שכל חקרו
ודע כי לא יגלה [10] עד יכלה — צפוני תעלומות שארו
וקניתי תמול שמץ תבונה — והשכים הזמן לדרוש מחירו
ועוד ארכבה לדרוש תבונה — ואם לא יחבוש הזמן חמורו. [11]
ולא יחלוש לבבי מזמני — אבל יקום אסרו בל אפירו [12]

---

1) הוא כשמש והמה כעננים.
2) והנח בשיר המתחיל מי זאת כשחר עולה וגו׳ יאמר המשורר „ומאהבתי בך שירי יהודך" ולפי זה יהיה גם פה פירושו „כמוני יאהב" כלומר לי אשר אהבתך לך עזה מאד נאה לשבח אותך.
3) ואגלה פה אזן הקורא כי ר׳ משולם בן שלמה דפיירה חבר ג"כ שיר מתחיל:
עדה גאון והתלבש גבורה — ותפארת חבוש ורדוף שררה
ועדה גאון ושית אימה בתבל — ושית אימה ולא זעם ועברה
ומסיים בטור הזה:
וקול אומר משולם בן שלמה — עדה גאון והתלבש גבורה —
וכנדאה היה השיר הזה לו לעינים.
4) משיר הזה יזכיר ר׳ משה בן עזרא חרוז אחד. עיין דף י"ט הערה ח׳.
5) נשמתו מחסה לגוף שהיא שוכן בשר של הנשמה.
6) לישנא דקרא בחרתיך בכור עוני (ישעיה מ"ח ו׳).
7) וגש לקצוי וגו׳ לולי וגו׳. ובמלת גש השתמש ר׳ שלמה ג"כ בפיוטו. עיין נחל קדומים (דף מ"ה סימן י"א).
8) לשון ארץ תלאובות (הושע ט׳ י"ג).
9) כלומר אם לא הזמן סגר לפני הדרך. על „בנות ימים" עיין דף י"ד הערה א׳.
10) נ"ל כי צ"ל „ולא יעלה".
11) המלות „ואם לא יחבוש" מוסבות על הזמן כלומר אם גם לא ימהר הזמן לעשות חפצי. ואולי ענין הטור הוא „ואם לא" כלומר ואם לא אדרשה תבונה, יחבוש הזמן חמורו כלומר יגבר הגוף (והוא החמור) עלי, וזאת לא ארצה. וכמו כן אמר בשירו „נחר גרוני וגו׳" (עיין לעיל דף ג׳ הערה ה׳) „ואמאס להיות בשרי סרוני".
12) לשון ואם הפר יפר (במדבר ל׳ י"ג).

ויגורתי מידעי אשר כא
בעת לים והשחק נקי כף
נהגני על ארחי תבונות
וחמלתי כפחדי מתלאות
ורוח שלחה בי מפרשי עב
כאלו אֻתה זרם גשמים
ושחק העטה קדרות, וסהר
ובכו אחריו עבי שחקים
ולבש לילה שריון אפילה
והברק אזי שחק מעופף
אשר פרש כנפיו כעטלף[9]
וסגר מחשבתו אל וחפץ
ואסר בעבות חשך לבבי
ובל אוחיל ידידו ואקוה
ואשקיף עת יֻגַל פניו ואגיל
בהלחם אנוש יפת חניתו
וכן איש ידבקו אותו תלאות

ולא יבא לאיש כי אם מגורו[1]
והסהר טהור לב וּבָרוּ[2]
והורני באור נהוג והורו[3]
עלי אורו כאב על בן בכורו
ופרש על פני סהר אפרו[4]
ותשען לאב[5] עדי כי תקירו[6]
כאלו מת, והענן קברו
בכות רבבות ארם על בן בעורו[7]
ורעם בחנית ברק דקרו[8]
כאלו הוא מְשַׂחק על דברו
ועפו עורבי שחק בשורו
לבבי משני פנים אסרו[10]
והתעורר גבור ממצוריו
לאור סהר אישון חשך המירו[11]
כגיל עבד אשר אדון זכרו
ועץ יחץ אוי ימעד אשורו[12]
ולו ישים הבאות בבית נוגה דבירו:[13]

---

1) על הרוב יבא לאיש אשר יגור· כמו אשר יגורתי יבא לי (איוב ג׳ כ״ד) וכן יאמר ג״כ בשיר אחר (עיין סימן י״ב) „מגוריו קרבו ברחוק זממו״·

2) מלשון לברי לבב (תהלים ע״ג א׳)·

3) לשון הורו והוגו (ישעיה נ״ט)·

4) צעיף כמו ויתחפש באפר (מ״א כ׳)·

5) לשון כאובות חדשים (איוב ל״ב)·

6) לשון כהקיר ביר (ירמיה ו׳)·

7) בלעם בן בעור· וכנראה ירמז על בכיית ישראל בשטים· עיין במדבר כ״ה ו׳·

8) הטור הזה יזכיר רמב״ע בספרו הערבי· ור״י הלוי בשירו הנחמד מתחיל „עין נדיבה אשר תשוט כסוחרת וגו׳ יאמר ג״כ:

תִּתְעַל אדמה בשריונות אפילה וְכוֹ כָבִים יטילו חנית זיקות מאורת

ועוד בשיר הזה:

תשלוף אזי להבות חרבי ברקים ועל גֵו האדמה בשבטי אש מייסרת·

9) וכן יאמר ר״י אלחריזי (תהכמוני שער ד׳)

ומשפטו כמשפט העטלף אשר בלילה יפרוש כנפיו·

10) כלומר כמה פנים מנע ממני אשר חפץ לבבי·

11) כמו ואם המר ימיר (ויקרא כ״ב)·

12) הטור הזה לא ידעתי להלמו·

13) גם הטור הזה נפלא בעיני· ובדרך כלל נראה לי כי אולי ענין הטור סובב הולך על מאמר במוסרי הפילוסופים (שער א׳ פרק ה׳) וז״ל „בנסיונות ואחרונות רפואה הנחה״ כלומר בנסיונות אשר עברו ובהתבונן סוף הדברים רפואה לאדם מעצבו ומרגזו· והנה מלה „הבאות״ בשיר זה הוא בענינו כמו „ואחרונות״ במוסרי הפילוסופים· וכן שם שער ב׳ פרק כ״א „אחרונות התלאות משובחות״· ולא אכחד כי לא אבין המשך הטור הזה עם שלפניו· ובלי ספק יחסר טור אחד ביניהם· על מלת הנחה עיין לעיל דף ג׳ הערה ו׳·

עמ' נה: והשיבם אל ז והשיבהו
עמ' נו: כי ~~[illegible]~~ ושנה
עמ' נח: ויראה

מחנה הנשר סי' יד
קטע א': ואסרן
קטע ב': ושבץ בארץ
קטע ג'
כתוב בפלשת: ויתפשו, ובאותו: ויהרגו. ויאסר
קטע ד': ונלוו – תלויבו
קטע ה': בפנים: עד ילדו, ובאותו: ילדה. תפלות ואשמורו.
קטע ו': לדרש
קטע ח': ~~[illegible]~~ יתקבץ הוא חמורו
קטע ט': יגיע אסורו כי הפרו

דף יז : ויגרתי

דף יב : [illegible] [illegible]

דף יג [illegible] עלי יורחי

דף יד : [illegible] כי

דף יח [illegible] בעצות [illegible]

דף כב : מחשבתי

דף כג : ונוער כהשחר חשך.. [illegible] [illegible]

דף כד : ולא יוחיל ידידי.

כמו כתוך הקינה הזה :

כאלו קינת עבים לעפעפי ושל כן [illegible] [illegible] [illegible]

דף כה : על פני

דף כו : [illegible] [illegible] : יפר חנית[illegible] אם [illegible] יכיר אנ: [illegible] [illegible] ירוד ירכו!

דף כז [illegible] יום בבוא [illegible].

יא

מתאונן על תהלוכות העולם.[1]

אולי דמעות בחרי נדחו   השקו לחיי עד אשר צמחו
ותמהמהו כי נגעו מרוץ מעט   וכשור אנחה תרדפם, יברחו
ליל נגרו עיני כאלו הַדְּמִי[2]   בשכיר עמידת כוכביו לקחו[3]
לו תחזמו יחזמו[4] אחרי   מסך תכלת אחרין יזחו
תֵּקַע לבבי עת כגוסס[5] כן לבל   יכלו וכמעט קט בגדין לקחו[6]
לולי אשר סגר יגוני בעדי   שחר, שכני בי בדמעות שָׂחו[7]
תבכה אחי מוסר ימי הרעה   ולא תבכה ימי נוער אשר נלקחו[8]
ימים אדמם כי פניהם חֻצבו   מַדַּר ומלשם שְׁבוֹ נִתָּחו
מה קדרו ימים עד לא נכרו   לילות והלילות לפנים צחו
אפגוש מיודעי באנחתי אשר   לו פגשו הרים אזי נסחו[9]
יום רצחו דודם, במזרק שפכו   בו דם אחי ענר[10] ולא רצחו
או נפחו רוח אלהים בו, ואש   לבי בריח מור דרור נפחו
מה מצאו קירות לבי באמור: שוא חשקו חשק וטפל טחו —
כי חושקים בראות אנשים ישחקו   ובאקלם יבכו ומר יצרחו[11]
בהשתחוות שמש לחשך, אזכרה   חשך לשמש הלחי ישתחו[12]

---

1) משיר הזה יזכיר ר׳ יצחק בן אלעזר טור אחד בספרו ספר הרקמה (אשר ממנו נתתי דוגמאות במחברת אריענט (משנת 1846 № 45) בלי הזכיר שם המחבר. והשיר הזה כבר הדפסתי בגנזי אקספרד דף ל״ו והוא יפה מאד בשגם עלו קמשונים באיזה טורים.

2) הוא לשון שתיקה. כמו לך דומיה תהלה (תהלים ס״ה) ובמלה הזאת השתמשו משוררים רבים בארצות הערביים. וכן יאמר ר׳ משה בן עזרא באחד משיריו בדיוואן שלו בבית החכם ר׳ אליקים כרמולי נ״י:

צר לי על חושקים יבטחו בדמעה   וביום כאב על הדמי ישענו —

וכן ר״י אלחריזי (תחכמוני שער ט״ז) „ועד לא העליצות בבור הדמי נמקו״.

3) המשורר יקרא אישון בת עין „כוכב״ יען יזהיר ככוכב. וענין הטור הוא אני בוכה תמיד ועיני לא רצו לקחת להם הנחה רק בשכר אם יעמדו כוכביהם כלומר אם יְעֻרו.

4) נ״ל כי צ״ל „ירזמו״.

5) נ״ל כי צ״ל „בכותם״. מלת „תקע״ כמו ותקע נפשי (ירמיה ו׳ ה׳).

6) נ״ל כי צ״ל „בגדי״.

7) מלשון אשחה — מטתי (תהלים ו׳ ו׳). כלומר כל הלילה לא יישן מרוב הצער והשחר סגר יגונו כלומר לעת בקר בא לו השינה.

8) וכן יאמר ר״י הלוי:

אבכה זמני או נעורי או נדוד   קירות לכבי על שלשתם זָעו.

9) ההרים נסחו אם פגשו אותי באנחתי כל כך גדול אנחתי.

10) אשכול אבי היין. אשכול אחי ענר (בראשית י״ד כ׳).

11) זכן בשיר המתחיל מליצי אהבה (עיין סימן ל״א):

בעת חברה ישושון אך בלבות   לקגאת הזמן הרע עצובות.

12) חשך הלילה תשתחוה לשמש הלחי כלומר לחי יפה אשר יאיר כשמש. בעת שקעה השמש יעלה חשוקו על רוחו. בלשון מליצה יכנה המשורר זאת „בהשתחוות השמש לחשך״ כלומר אם תבא השמש לעת ערב.

טו. יהודה הנשאר ד׳ כ״א אחו: דוד לו

בית ב׳: יתהממהו, נבזה (השאלה בקטע הנעלם)

קירוי ג׳: נגיל בזרו עיני כחלו ההרני (לא יכול להבחין בין הקרבות
הדבש וין ההמו)

ד׳ — ייצחו

ה׳ — דר קנותם — נרו

ו׳ — שבני כי

ז׳: ימי דעה (ואלו: ולאו, בא לשון הדלת)

ח׳: ומיק ורמה .. חוצבו

ט׳: עדי לא עברו

יב: רות אליי

יג: קרוב לבבי — ורפו

יד: ובוהלת

טו: בשתחוור

17 היו אדוניך
19 בתה .. ויוסדו
21 יגיע נרצא
23 על שחין
25 בסתו
26 ידעו בגביהם
27 כאלמים לחרשים
28 מעלותם
29 חנוך ולדיהם
30 על משמרותיהם
32 ונגדל לב — ובהלתהם
35 אבוף לשונך
36 חבם ידי
37 והעיר תהלה — יד כי
38 ישנו
39 יגלו כבוד

ומשחתים כפרם אני כי ירדו   לנגוף ובראות דם אזי פסחו
איך נהפכו פנים לתפוחים ואיך   היו אדומים אחרי טפחו [1]
נפש עמיתך יצאה עת יצאה   נפש בְשָׂמֶיךָ אשר מלחו [2]
פתחי ידידי מוסרות חלל אשר   עליו תלאות חרבך פתחו
ימשח בדמו פאתי ליל עדי   כי פאתי קדים בדם ימשחו
שלח לך לבו מקום קדשו ושם   ציריו כמו ציריו [3] ולא יצלחו
ארך עדי קרניו אשר ארכו כמו   קרני ראם כימה ועש נגחו
ליל כתבו עֲטָם עלי המון   צורות וצורות האדמה כָּחו
צורות תדמה עין אנוש כי נפתחו   בם שערי שחק ולא נפתחו
שחק כמו פרדס אדמה, כוכביו   צצים ואולם בסתיו פרחו [4]
ידמו בגביעים לברקת ופז   על רצפת בהט ודר שיטחו
כלם כאחד לאלומים נִצבו   כאלמים לחדשים סוד סָחו
יהודו ויגידו לאדם נפלאות   אל ממסילותם אשר ארחו
מעת היותם עד כלותם ישמרו   חקות אלוהיהם ולא יזנחו
כי הפקדו לרעות יצורים עמדו   על משמרותם ובם צנחו [5]
בשום לבבי לתבונה אחוה   כי היקום כצאן ותבל אחו [6]
מהם רחב נפש, וגדל לב   ובם חפצו מעט ובחלקיהם ישמחו
מתי תמלא הזמן לי משאלות   לבי, אשר מלבך נשכחו
איך ידעו כחי, מצוקיך, אשר   ישענו עלי, ובו יבטחו
עד אן אלמדך ולא תבין ואור   אפיץ לעיניך ולא נפקחו
ימצא תנואות בי ישיבני, אבל   חרום עד גבעות הדרך שחו
איך היקר תשמט והשיר תעזוב   עדי כי שְׁמֵי תפארתך נמלחו
או ישקוטו היום מזמות מומן   נח אני נח אמת לא נחו
אכן אצילי עמך יקלו ב...   ...שיר ומימיו חשבו מי שחו [7]

---

1) מלשון חז"ל בצק והט...

2) מלשון קדש ממולח (שמו[ת] ... ה').

3) ציריו הראשון מלשון צי... ...ה (ישעיה כ"א ג') והב' מלשון ציר נאמן (משלי כ"ה י"ג).

4) וכן ר' משה בן עז־א בפיוטו (למנחה יוה"כ מנהג ספרד מתחיל: יעירוני סעיפי לחזותך)
והגלגל כמו אהל מותח   וכוכבים עליו כגן פורח.
וכן יאמר פייטן אחר (בפיוטו מתחיל: „יום יום יחידתי וגו'")
אומר לכוכבים בעת יזרחו   לצאת כמו ציצים בעת יפרחו.

5) נ"ל כי צ"ל „נצחו" כמו לנצח על מלאכת (עזרא ג' ח') ובסגנון דומה דפיירה בשירו המתחיל: „ילדי יוב וגו'" (עיין לעיל דף י"ד הערה ג'):
זמן אסר בזיקי מהלכי רום   ואיך יְכָלוּ וימסו אסוריו
זמן נלכד ונאסר בעבותות   מנוד גלגל ומי יתר קשריו
ואף גם הוא מקום גרזן ומַשור   ביד מניף וחוצב עץ יעריו
בני אלהים וגלגלים ככלים   ביד האל ודולים מִי באריו;

6) ובכן המלך והנזיר (שער כ'):
עולם כמו מכלה והימים כמו   רועה ואדם צאן ובהמות יער.

7) יחזקאל מ"ז ה'. עיין למטה שיר ענק.

וביום קרב כנחשלים נחספו ובנוססם קוץ ודרדר ידלחו
אם אין לך עון אשמה לבד שכל שמם [1] פער פיהם יקשו ולא יסלחו
עד אן פתאים תאהבו ריק ולא הודו ואנה בערים תברחו
האשמרה בכם אני מחסום לפי בגלל כלבים אלמים נבחו
כבחן אנוש נודע ולא נודע דבר יונה ועורב כי בעת שֻׁלָּחוּ [2]
מה בצעך איש כי תצוה חוג לבל יסובו כוכביו לבל יזחו [3]
לא אחריש עד אחרוש שירי עלי לוח לבב תבל לבל ימחו
שים לבך והעבים ראה כי יסרם רוח ולא נוכחו
וזכור יקר שמש ותפארתה ושור כי זהריה לאנוש ישחו
בינה ובינה אשר בין פנחס לקהת וכשמואל לבן צוף תוחו: [4]

יב

בשבח החכמה. [5]

בשורש עץ יהי אורך אמירו ובתבונת אנוש יושר אמריו
וכמוימת לב אנוש כן יגונו [6] בשור טרם יבואהו מגוריו
ידידי אהלו תקע בלבי ומורשי לבבי הם יתריו [7]
ונשבע כל אשר יסע, ויאבה נסוע הכאב [8] לתמוך אשוריו
ושם תבל בידי כוס יגונים ועלי הפקדה לְמִצּוֹת שמריו [9]
והפקיד הזמן כל עצבותיו בנפשי כי אני נפש חגריו: [10]

---

1) נ"ל כי צ"ל „סתום" פיהם אשר יפערו לבלי חק, ולא יסלחו כי אתה איש בעל שכל. וכן יאמר בשירו (לעיל סוף סימן ו') „למה תריבוני עלי שכלי וגו'". ומלת „פער" כנראה הוא שם כמו סגור לבם (יהושע י"ג ח').

2) ע"י הבחינה נודע מה בלבו של אדם ורק בעת אשר שלח נח העורב מן התיבה נודע לו ההבדל ביניהם.

3) כלומר אי אפשר לצוות לכוכבים לבל יזחו ממקומם. עיין לעיל דף ט' הערה ה'.

4) לא אדע להלמו. ובלי ספק יחסר טור אחד.

5) השיר הזה מצאתיו ג"כ באוצרות הקיסר יר"ה בעיר וויען.

6) וכן במבחר פנינים (שער הסבל) „כפי הלבבות יהי היגון".

7) חבליו. כמו ואת מיתריהם (שמות ל"ה).

8) הכאב נשבע לתמוך אשוריו.

9) כמו אך שמריהם ימצו (תהלים ע"ה). וכן דרך המשררים להתאונן על רוע מעמדם וכן יאמר ר' משה בן עזרא בשיר אחד הנמצא בדיוואן שלו (בבית ר' אליקים כרמולי ני')

באחרית הזמן באתי ובאו בראשיתו סגולת כל גבריו
והשקמו יין ידידות והצר לי מְצֹּת שמרי שמריו:

ובשיר אחר נמצא ג"כ שם:

באתי באחרית הזמן עדי גמרו כל החסידים ואמונים פסו
ובני בלי שם גברו כאשר מְתֵי השם פלאים כרעו קרסו.

עיין ג"כ מחברתי נחל קדומים דף כ"א הערה מ"א.

10) ואולי „מטריו" מן כמטרה לחץ (איכה ג' י"ב).

40 ובנוססום (או: ובנוססים) דרדר ונוף

41 [illegible] שנים (ובמיוחד בא בתחלה אות שיש לספק אם
הוא אות פ או ב אות כ ואות ד בתוכו ויהיה כ׳, אבל הוא נקוד בדגש
וחבר בא ירכיותם ולכן נשאר את האות המוסף הנבזה. לפה ונראה:
פאר פיהם)

42 תאהבון רין

44 ואנוש מקבר — שולחו

45 יסנב ובורבין

47 שום לא לאור — ולא יורחו

48 נזכר (אולי: ושור, תאמו בהבדלים)

49 ביונה ובוניה

יב בקונטרס מיוחד אחרי אליגה שירים של ר״ה

1 כשרש - אדף ואירין ברבנות

2 ובמצוות לקב אויש

7 ואלו [illegible]
8 נהייתי
10 ויפל
11 ויאמר כי ד וימרטו ויקרעו
12 ויגע "נראה כמו: ודבק — [illegible]" דבקה [illegible]
13 — ניב דבר ... לבדי
14 ויאמר ירד יחבש ... שורין
15 ... יורה ... ויבך [illegible] ... הצייר
17 * ויגש לנפש
18 דבקה וחרים
21 ... (הפירוש)
24 ויקח ... (וגו ... —)
26 ויבן (ויבן ...)
27 ויאמר ... (נראה כמו ...) יקדם ... ואש
28 ... בדרך ... והבה
29 ... התפור ... (בתוך)
(ונראה כמו ... ויבואו ...)
(אולי: ... ?)

ופגש קדקדי בענן תלאות ועלי סחפי גשמי מטריו [1]
ופתן הזמן נשך עקבי זהייתי משעשע לחוריו [2]
ימי ריבות יעדני והנה כבר שלם ולא שלם נדריו [3]
ובל אעוף עלי גבהי מזמות יקצץ בעדי כנפי נשריו
והייתי כמו נשר אשר בל ברום יגבה וימרט את אבריו
ורק אשחה בים הבין לבדי ללקט כל בדולחיו ודָרָיו
ודי לתפוש בידי מחקרי ניב ודי ללין לבד בין מצריו [4]
כמו חושב אשר יעשה מלאכתו וכסופר יחפש את ספריו [5]
ואיך יוכל איש ימרה לבבו ולמה יאמרו: התר חגוריו
מגוריו קרבו ברחוק זממו ורעיו רחקו מבית מגוריו [6]
ולמה יאמרו וייגע לנפשו וללבבו כהמס לאסוריו
ויראה האנוש חובות אחרים ויעלים עין לבבו ממעוריו [7]
ואיך יתיר חגור שכל ובינה אנוש מהמרי [8] פתח אזוריו
אשר סגר ביד נפשו בשרו והפקיד את לבבו על מגוריו [9]
ונפשט ממתי בוז כשפיפון מצאוהו ביום קיץ מרירים
ונפשו גדרה פרצי שחקים ותפרוץ ממקום עיש גדריו
דבריו מפלאות דֵעים וְשֵת עם דבירי מעלות שמש דביריו
וקט [10] לבות כסיל תחת פעמיו ותחת פעמי עשרים ספריו
בלב יסוב עלי גלגל אדמה ויחלק עלי ששת עבָרָיו [11]
ויכון כל איש [12] אשר ירחק זממו להשיג מבלי הפר אמריו [13]
אשר לו אם יבקש קט הנחה [14] גזרתיהו ושרפתיהו גזריו
אמות אם כעת אורח לבבי באף [15] יבער אש מנחיריו
ואומר מדרוש שכל ובינה התסור באין רחבך [16] למצוא חקריו

---

1) לשון מטר סוחף (משלי כ"ח).
2) ע"ד הכתוב ושעשע יונק על חור פתן (ישעיה י"א).
3) עין למטה סימן י"ח (הערה י"ג).
4) לשון בין המצרים (איכה א').
5) ובכ"י אקספרד „יתפוש את שאריו" ואין לו ענין.
6) האנוש יירא לנפשו אם יראה כי זממי לבבו ירחקו ממנו כי הזמן לא ימלא משאלותיו, ובעת הזאת רעיו יתרחקו מביתו.
7) לשון ערוה. כמו מער איש ולוית (מ"א ח') עיין שרשים רד"ק (ערך ערה). וענין הטור הזה מאמר חז"ל: כל הנגעים אדם רואה וגו'.
8) וכן יאמר למטה „ואיך ימרה איש [illegible]יו וגו'" ובכ"י וויען „מהדמי".
9) בכ"י וויען „נעוריו" ואין לו ענין.
10) כמו אשר יקוט כסלו (איוב ח' י"ד).
11) ששה קצוות. וכן הראב"ע בשירו (כ"ח ד' קמ"ג) „וממשלתי לכל ששה עברים".
12) מלת „איש" חסר בכ"י אקספרד.
13) בכ"י וויען „אפר אפריו".
14) עיין על מלת הנחה לעיל דף ג' הערה ו'. „קט" כמו כמעט קט (יחזקאל ט"ז).
15) בכ"י אקספרד „אודה לבבי בעב".
16) אולי צ"ל „באון רהביך" כלומר בעוצם גאותך. ואולי „באין רחביו" ומוסב על „חקריו".

דורך על במתי שמי תבונה   ובקע משדי שכל חדריו [1]
ודע כי בעלותך על הר תבונה [2]   אבקש ממך לספור עפריו
ועוד לא אשקטה מהר מזימות   עד כי אעלה לטרוף כפיריו
ועל עין משוטטת בתבל   אשר מלב אנוש תראה סתריו
ולבי פתחו תמיד שעריו   ושירי לוטשו שבע תעריו [3]
וידי בזמן תמיד קשורה   ואקשור יד לבניו על שחוריו [4]
ושמתי מלבוש ליל לבושי   ותפרתי כסות בכסות שחריו [5]
ואסיר מעל עיני לבבי   בהתלות אפר ליל אפריו [6]
במות שמש וקום לילי כתנין   להשים על פני ארץ חמריו
והסהר לבוש חשן ירקרק   שאלו מהדר שמש ואוריו [7]
ושת ענן עלי פניו למסוה   כאלו ייראו אורו מאוריו
ופתח אהלו נצב כנגיד   למלחמה יאסיף את גבריו
ועמד מעמד מלך סביבו   בחום אש מערכות מנזריו [8]
ושלח כוכביו כרועה   ישלח על פני שדה עדריו
וכראות מרכבות יומם יסופון [9]   ואיש יפרדו מעל חביריו
וליל קדקדו ימשח במו טל   לפני כי יגלח שעריו
ובין שחר יגלגל את כסותו   כאורג היריעה על מכוריו [10]
וגלל כי אני שכל משחר   ודעת, לא ידעתי שחריו [11]
ודמיתי קרות וספות חבורים   הם לאיש העלה בחביריו [12]
ושבתי מזרוע הידידות   כקוצר שדפה רוח קציריו [13]
ומי ידע קנות מעם זמני   בקרן הצבי יתן מחיריו [14]
בחר מהקרב שלום והרף   ואם עזו ונחרבו חגוריו [15]

---

1) ואולי „מקוריו״ ·
2) ונמצא גם הר כסל · עיין למטח סימן כ״ג השיר מתהיל „זממי הה הר כסל נבוכים״ ·
3) שירי חדים כתער מלוטש שבעתים · והוא דרך הפלגה ·
4) כלומר אנשים שונים · ובדרך מליצה יאמר „שחורים עם לבנים״ ·
5) כלומר הוא נעור בלילה לדרוש החכמה · וכן יאמר ר׳ משה בן עזרא באחד משיריו:

ואניד את שִׁנתי כל שנותי   לפַתֵּחַ דלתות הנעולות ·

ובבן המלך והנזיר (שער ה׳)

ודוּדַי שומֵרֵי סודי בני עיש,   וירח כֵּרֵעַ לי חשבתיו ·

6) אם ילבשו צעיף הלילה מלשון ויתחפש באפר (מ״א כ׳) ·
7) בכ״י וויען „כאלו מסדר שמש מאוריו״ ·
8) ואולי „כחומת אש״ ·
9) בכ״י וויען „מרכבותיו הן ינוסון״ ·
10) כאורג אשר יגלגל היריעה אל הקונה ·
11) לישנא דקרא ידעת השחר מקומו (איוב ל״ח) ·
12) וחשבתי כי חבידים הם תועלת לאיש .
13) ובסגנון דומה יאמר ר׳ משה בן עזרא (גנזי אקספרד דף י״ט):

שאלוני זרעת אהבים   עניתים: כן, ולא צלחו זרעי ·

14) מלשון הגמרא הניח מעותיו על קרן הצבי, כלומר הוציאם לריק ואיבדם ·
15) בכ״י וויען „לחרבו יש חגוריו״ ·

הררין

30 דרכים על בארות יוגי

31 בילוהות הר

33 ~~32~~ ולי עין

34 ושירי לוששן (?)

37 מולי זיני

38 וירום ~~[illegible]~~ לולה

39 לגוי חוגן

40 ושר על בניו רחלו ירחון

41 ויוסף

42 סבכן מדרכה

43 כעבין ספיק השוחה

46 ויושת קמרטל

הבתוספקה 47–48 חסרים קפי

49 ובמירות נער וספור חברים הכי לוש

54 ונדמה רע

55 בשתי לבבו   להגיר יחד

56 ויט אלי בן

59 יולה בן וחסר

60 סנורים

61 כמו ש

62 ויצוו ויפלוגו

ידע כי לא אנוש נצל [1] כמו איש צרפו הזמן שבע בכוריו [2]
ידע הרע [3] ואזור כתנות דע עדי כי נמתקו עמי מרוריו
ואיך ימרה אנוש כעת לבבו [4] וישח לחצר יער וסיריו [5]
ואיך אבא כלהקת הפתאים והשכל הביאני חדריו
ואיך אלאה מצוא פתח דברים ועמי נפתחו דלתי שעריו
ואיך אלך בלי לב עם זמני [6] ויצר מבלי קרני שׁוריו
וירום כל אויל וחסר לב [7] וכל יונק חלב איש, מאחוריו [8]
וכל נטה לבבו אחרי הון ועבר בלעדי שדי סגיריו [9]
ולאל יום יהי כל סר וחנף כמוקש מפני רוח סעריו
ויעוז ויעלצו ישרין ויגלו וימלו יהיריו:

יג

על פטירת ר׳ האי גאון ז״ל. [10]

בכו עמי חגרו שק וחבל ושברו כל כלי נבל כנבל [11]
לרב האי אדונינו אשר מת פליטה נשארה בתבל
למי נבכה ונגוד בתחלה ועל מי אעשה מספד ואבל
אלי ארון אשר נגנז בציון ואם לזה אשר נגנז בבבל: [12]

---

1) בכ״י אקספרד ,,אבוש כצל״.
2) וכן יאמר בשירו ,,ואם כור הזמן שבע בהרו״ (עיין לעיל סימן י׳).
3) כלומר דע הרע וסבול אותו.
4) עיין דף כ״ג הערה ח׳.
5) בכ״י וויען ,,קצירו״.
6) בכ״י אקספרד ,,וברא אל בלי לב״.
7) בכ״י אקספרד ,,וירום״.
8) ויקום מאהוריו כל יונק וגו׳ ע״ד ותעלולים ימשלו בם (ישעיה ג׳ ד׳).
9) בכ״י וויען ,,יש די ספורו״.
10) השיר הזה הפיץ החכם ר׳ אליקים כרמולי נ״י במחברת עתית ליטעראטורבלאטט דעס אריענטס (משנת 1841 עמוד כ״ד) ולא מצאתיו עד אתה בכ״י אחר. והראב״ע יזכיר התחלת השיר הזה על מות הגאון:

נגדעה קרן עדינה היא גברת כל מדינה

ולא יזכיר שֵׁם המחבר ובעל שקל הקדש יזכיר ר׳ שלמה. והשיר הזה נאבד במשך הזמנים.
11) ככלי חרס. בכ״י כתוב ,,ונבל״ והגהתיו מסברא.
12) כלומר על הארון אשר נגנז בבבל. הדמיון הזה מצוי בפי המשוררים. עיין ג״כ סימן י״ח הערה י״ז. וכן המשורר הקדמון על מות ר׳ יקותיאל. עיין מחברתי נחל קדומים דף כ״ח. וכן יאמר ר״י הלוי בשיר המתחיל בכה על מחרת פירוד בלילו וגו׳:

ארון החק אשר גלה דרך לרחוק וגו׳.

ובפרקי הצלחה לרמב״ם (פאר הדור דף ל״ג) וז״ל: ודע כי משכן לבך הוא הארון הגנוזים בו לוחות העדות וכמו כן היא גנוזה בלבבך כתובה על לוח לבך וגו׳.

יד

לכבוד ר׳ יקותיאל.[1]

ואת יונה חבצלת שרונים   ושוליך מלאים פעמונים
וכמוה מעיליך זהובות   אשר ידמו מעילי אהרונים[2]
ועת צאתך לעומתי אדמה   הליכתך כשמש במעונים[3]
שבי פה יעלת חן לנגדי   והעירי לדודך הששונים
קחי התוף והנבל ושירי   בנגוניך עלי עשור ומינים
וקומי הללי דודך בחירך   יקותיאל נשיא שרים ורוזנים
מאור עולם יסוד אדני מכוניו   ועמודי מרומים בו נכונים
אשר כל רוזנים אליו מיחלים   ולדברו מקוים כל סגנים
אשר ידרוש עם ייגע כחפצם[4]   כאב ידרוש מצא טרף לבנים
אשר פיהו לכל אדם בשורה[5]   ונדבתו יקרה מפנינים
ברוחו חן ובלבבו נדבה   ושפתותיו בכל עת נאמנים
גביר דומה בשחק על אדמה[6]   וגם כפיו להמטיר בעננים[7]
בהעצרם ימותון הנפשות   וימלא בהמטירם רננים
ימלא מקוה משאלותיו   ויהיו משאלותיו לו נתונים:

טו

עוד על הענין הזה.[8]

הצפור או דרור נפשי יקושה[9]   ועלי מבנות ימים חלושה[10]
ומה תשתוחחי מרוב יגונים   ולמה תהי לעד אנושה

1) עיין ג״כ לעיל סימן ח׳. גם בו ישבח אותו. עיין נחל קדומים דף ו׳.
2) עיין ג״כ לעיל דף י״ז הערה ד׳.
3) כשמש בשמים. וכן יאמר לעיל סימן ט׳ „הרי מעונים" כלומר הרים עד לב השמים.
4) הוא ידרוש צרכי עמו וייגע למלאות חפצם. עיין ג״כ דף כ״ז הערה ד׳.
5) בפיו לכל אדם בשורה טובה.
6) וכן אמר לעיל סימן ט׳ „שחק ערכו" עיין דף י״ז הערה ט׳.
7) במשלי ערב (אשר נתתי דוגמאות ממנו בגנזי אקספרד דף מ״ח) נמצא מכתם יפה על נדבת נגיד:

מדמים ידך אל השחקים   אמת הם דוברים סרה ורקים
למען כי מאד תשחק בתתך   והם בוכים בעת טלם מריקים.

וגם עמנואל (מחברת ד׳) השתמש בדמיון הזה (ואולי לקחו מספר הזה) ויאמר „כי שחוק פיך יאסוף הדלים והשחקים בוכים לעת טלם מריקים" והנה כל משוררי ערב הללו בשער בת רבים נדבת ידים ודמו אותה אל העננים. וכן יאמר ר״י אלחריזי בשיר קטן (הנדפס בדברי חפץ)

אהמה לעבי טובך איך נכלאו   דודי ונוזלי ידך איך נקפאו וגו׳.

8) גם השיר הזה הפיץ החכם שד״ל ני׳ במחברת לימעראטורבלאטט דעס אריענטס משנת 1847 עם הערות. ואני הוספתי פה עליהם כהנה וכהנה.
9) כלומר נפשי יקושה במוקש כצפור או כדרור.
10) מלשון קול ענות חלושה (שמות ל״ב). כן דעת החכם שד״ל ואולי מלשון חולש על גוים (ישעיה י״ד) כלומר הפיל גורל רע עלי.

מחברת השיעור ס׳ ה׳: [illegible] ן׳ גבירול ז״ל

עמוד ב׳: ורצוני ומאויי — אהרניה

בית ג׳: — לשבתי אדונה הליכתך כאלה במעונים

עמוד ד׳: צבי פה ישלח החן

בית ט׳ אשר ידעו עקו, ורשום על עם ונודע באלון: על עדי עד: וגם,

— מצום —

בית יג׳: ומאוויהן בהמטירם

בית יד׳: ותלא אל להרה ...

הידע הזמן כח לבבי ונחש כי לבבי כנחושה[1]
אשר הסיר והתז כל נטישה[2] ולא נטש לבד יגון נטישה[3]
ואיכה הזמן קנא לנפשי וקנאה משאול עזה וקשה
ואיכה נפשי תבקש לה גדולות ומחר תהיה חבל[4] ירושה
ועמי לחשה תבל בסודה כאלו השקתה נפשי אשישה[5]
ישימוה במשכיות אנשים ואינה פז אבל בפז כבושה
ולמאד נעמה תבל וכאלו יקותיאל עטרת פז לראשה
עטרת הידידות היא ונזרה ותפארת ואור טהרה ושמשה
אשר קם לעשות חסד וכמעט לפניו רעשה ארץ רעישה
ורעה באמת עדר מפוזר וקם בהם מקום רועים שלשה[6]
ונשברת בצדקתו חבושה ואובדת בחמלתו דרושה
וקרני כל מתי און יגדע ושמם כעפר ארץ מדושה
וייגע מעשות חרץ, יגעים בימיו מצאה נפשם נפישה[7]
אשר התעדנה חבל בחסדו כאלו היתה היום חדשה
ואלו מאנה להיות אמתו גרשה מהיות עמו גרושה
וכמעט כרעה תבל לרגליו[8] ואולם יעטה פחד ובושה
ואולם נשבעה לו עת קנותה לבל תהיה לעולמים חפושה[9]
ואיך לא יאמירוהו מקנאיו ועֲדֵי האמת עמו שלושה[10]

---

1) וכן יאמר לעיל סימן י"א:
איך ידעו כחי מצוקיך אשר ישענו עלי ובו יבטחו —
מלת בן מוסב על כחי ·

2) לישנא דקרא ואת הנטישות הסר התז (ישעיה י"ח) כלומר סעיפי העץ ·

3) ולא נטש שום דבר לבד יגון ועמל ·

4) ואולי צ"ל „קבר" וכן יאמר ר"י הלוי בפיוטו מתחיל נגדך כל תאותי וגו':
ואיכה מעלה רמה אבקש ומחר תהיה רמה אחותי ·
(עיין נחל קדומים דף מ"ח סימן כ"ג) ·

5) כוס יין · כמו ואשישה אחת (ש"ב ו' י"ט) וענין הטור הזה התבל גלתה לי סודה כאלו השקתה אותי יין ורומז על מאמר חז"ל „נכנס יין יצא סוד" והסוד אשר גלתה לי הוא כי תכלית דרכי תבל הוא הבל הבלים ·

6) משה · אהרן, ומרים ·

7) כלומר כל כך הוא משתדל בעשיית הטוב עד כמעט ייגע ממנו · חרץ הוא מלשון כן משפטיך אתה חרצת (מ"א כ' מ') · ויותר נראה כי צ"ל „בחפץ" וכן יאמר בשירו המתחיל: ואת יונה וגו' ·
אשר ידרוש עם ייגע בחפצם — עיין דף כ"ו הערה ד' ·
ויגעים ינוחו בימיו כי בחסדו ימציאם חפצם בלא יגיעה · ולפי החכם שד"ל יהיה ענין הטור הזה כך, כל כך הוא משתדל בטובות אחיו עד כמעט כל הגבירים אשר ירצו לעשות חסדים ינוחו כי הוא לא השאיר להם דבר לעשות עוד הוא קדם לפניהם לעשות כל ·

8) ובשיר סימן כ"ד המתחיל: לו היתה נפשי מעט שואלת וגו' יאמר המשורר מעצמו בסגנון דומה: לו ידעה מאתמול רום מעלות נפשי לרגלי היתה נופלת ·

9) מלשון וחופשה לא נתן לה (ויקרא י"ט כ') כלומר הוא קנה הזמן לשפחה ולא תצא לעד לחפשי ·

10) אשר יזכיר בטור הבא אחריו הלא המה נדיבות וחכמה וישרות ·

נדיבתו אשר כים, וישרו, וחכמתו בדת אל קדושה
אשר נקרא שמו על התכונה [1] וכמעט אבדה מאין דרישה
אשר היתה סגורה מפנינים כמו סלע אשר אינה חרושה
עדי פתח סגוריה וחפש טמוניה והוציא כל רכושה
אשר הציף צלוליה ודלה פניני מעמקיה ומָשָׁה
אשר שם תוצאותיה והעמיד גבוליה עמוד מאין נתישה
וכמה יצדקו חכמי אדמה וכמה כחשו בניה כחישה
אשר ניביו כמוקדי אש וכטל וכמטר עלי ארץ יבישה
וטרם יחרים ישמע כאלו מזמתו למלחמה חמושה [2]
ואם לא נפרשו מצוף אמריו הלא יפריש כצפעוני פרישה
בגורו מאמר יקים ויפליא גבור מאש ומחרב לטושה
אשר אלו יצו תבל להמוט אזי תהיה ממהרת וחשה
ולו צוה עלי שמש לכתר [3] אזי לא היתה לרוץ מחישה
ואיכה לא יהודון לו שחקים? והשמש תהלתו לבושה
והמַשוה דבריו לאנשים כמשוה החמשים לחמשה
למען כי קצות חסדו עליהם כיתרון איש עלי כל חי ואשה
תהי לעד תהלתו שמורה ועל שמיר בעט ברזל חרושה:

טז

עוד לו. [4]

כוכב אשר דרך במשקופנו החשיך באורו כוכבי נשפנו
עבר כברק בחלום [5] ויאחז הלב ולא נאחז לעפעפינו

---

1) במלה הזאת אשר נמצא בת"נך (נחום ב' י') השתמשו המעתיקים ספרי הפילוסופים מלשון ערב ללשון עברי איזה דורות אחרי המשורר הזה ושׂמו ענינה בפרט חכמת הכוכבים. ר' שמואל בן תבון בפי' מלות זרות (בסוף מורה נבוכים) לא יזכיר המלה הזאת בערך בפני עצמה רק בערך „למודים" הזכיר זאת בזה הלשון „חכמת התכונה הכולל תכונת הגלגלים והכוכבים ומשפטי הכוכבים עכ"ל. והנה בספר עולם קטן לר"י יוסף בן צדיק (הנרפס מחדש על יד החכם ר' אהרן יעללינעק נ"י) נמצאו המלות „וחכמת התכונה פי' תכונת הגלגלים" ור"י אלחריזי במוסרי הפילוסופים (שער א' פרק י"א) יזכיר „חכמת התכונה והמדות". ובספר הקנה (דפוס קארעץ דף מ"ה) וז"ל וראה והבן עד היכן הגיע „חכמת התכונה". ענין המלה הזאת בת"נך הוא תבנית, צורה, מקום. וחכמי התלמוד, לפי ידיעתי, לא השתמשו במלה הזאת.
ובעל שכל טוב (אשר הפיצותי דבריו באוצר נחמד חלק ב' דף ק"ו) ישתמש במלות „דרך תכינה" לעומת „דרך קצרה" והוא זר מאד.

2) מלשון והמושים עלו (שמות י"ג י"ח).

3) מלשון כתר לי (איוב ל"ו ב').

4) איזה טורים משיר הזה יזכיר ר"מ ן' עזרא. גם השיר הזה הפיצותי כבר במחברת אריענט משנת 1850.

5) וכן בשיר סימן ל"ה יאמר

— ואולם בחלום אראה ברקיו —

[illegible] הצעיר ס״ט

דף ד׳: ומפניו מוורי
דף ה׳: ויעבור הבית
דף ז׳: ונורא עלפנו
דף ח׳: ותבל וחרב .. תמו כסרעפנו
דף ט׳: ויוסדן ושנה
דף יא׳: ולא ילבש בגדין (ואולי רק משום הגון א׳ בגדין ונראה לי ונראה בגדין
מהבד שרש בגדן כמוד ונותן) שנכתב (הׄ) מזה -
דף יב: נעשה ולא הבית -
דף יד: ופרח הדוך
דף טו: ומתנשא .. והיתר -

לז סו״סב קמתנה בעשור: דוד לו
דף ג׳: ומרף דובקה אותה
דף לד: והשחן ועד נדר כחולו   כשנדל ומי יעתחאל ירנסה.

גלה תמול מפיו שחוק ואומרה:
איך תחשוב לתפוש מאורו, שוב ראה
אמיר הדם רוח הדפו עד אשר
דע כי אנחנו עם ברוחם נפרקו
טרם ראות תבל ידענוה וגם
לו הזמן יבא וחבלי אחריו
אכעים בנות ימים 5) ונגדם אצחקה
האת הדפתנו ואין כח בך
השר אשר לולא שטפך בענן
נשבע ולא יסור לבלתי ירפך
מחמד לעינינו וכל עין וגם
הנה שלח ולקח פקח ושמח צמח
תבל תהודך למען נפלאה

שלום לך! ויענה: הרפנו 1)
אם נתפשה שמש במו כפינו
נדד, ולמה תחשוב הדפנו 2)
הרים וכלו בחרות אפינו
דבר בלי לשון אמת טפינו 3)
עד היקום תעו בסרעפותינו 4)
כי צועקות מי זה אשר יכפנו
או יד יקותיאל עלי ערפנו 6)
ידין 7) שרפנוך באש קצפנו
ובך חוקה ממך ירפנו
נופת לשונינו ומור אפינו 8)
פרח הדוך ודרוך עלי אפינו
שמחה והיותר צרור כספנו:

יז

על מות ר׳ יקותיאל. 9)

ראה שמש לעת ערב אדומה
תפשט פאתי צפון וימין
וארץ עזבה אותה ערומה
והשחק אז קם כאלו

כאלו לבשה תולע למכסה
סרוחים בארגמן תכסה
בצל הלילה תלין ותחסה
בשק עלי מות יקותיאל מכנסה:

---

1) הרף ממנו, הנח אותנו.

2) להדוף אותנו.

3) כנראה המלה הזאת אין לה ענין פה ולא ידעתי לתקן כעת.

4) כל היקום כלומר כל הנבראים תעו במחשבותינו.

5) עיין דף י״ד הערה א׳.

6) הטור הזה והבא אחריו יזכיר ר׳ משה ן׳ עזרא בספרו.

7) עיין דף כ״ו הערה ז׳. וכן יאמר דונש בשירו „וכפיו כעננים לעורכי השירים״.

8) גם הטור הזה נזכר מרמב״ע בספרו.

9) גם חשיר הנחמד הזה נתתי כבר במחברת אריענט משנת 1850. ובאמת לו לא כתב רשב״ג רק השיר הזה, למליץ גדול יחשב.

יח

עוד על מות ר׳ יקותיאל׃ [1]

בימי יקותיאל אשר נגמרו   אות כי שחקים לחלוף יוצרו [2]
שימו לבבכם תדעו כי הזמן   יכין לעם שיחות ולא נצרו [3]
יקחו ימותיו עם ועל עם יתנו   עד אחשוב כי עם אנוש יסחרו [4]
לא אדעה זאת וכאשר לא ידעו   כל אנשי לבב אשר נזכרו [5]
אם הנפשות הגְוִיוֹת מאסו   או הנשמות לעלות יפצרו
מה נואלו האומרים תבל חלום   איך שכחו דבר ולא זכרו
כי הוא כדבריהם אבל הוא מאשר   שמו דבריו לא לאיש נפתרו [6]
תכין בקרבה לתלאות מארב   וכמפני הבוערים נסתרו
כפר ברית מלכי אדמה עם שאול   גם מחשבות הרוזנים חפרו
מה קראו עמים ולא מָרו עדי   קרא שאול להם ופיו לא מרו [7]
שבת גאון עזם ושרים שחתו   כי כעבדים אל שאול נמכרו
פתאום לפתע ירדו יחד לבור   לא מצאו כח ולא עצרו
לא מצאו מלין יכפר בעדם   מכל סגולתם אשר עצרו
אשתוללו יחד, ורֵקים הלכו   מתועפות כספם אשר צברו
לא נשאר מכל כבודם בלעדי   הם הבלואים באשר נקברו
באו במחשכים ואונם פתחו   תחת צריחים בעדם סגרו
כתר מעט מות וידיך אסוף   מה תערוץ דלים ביד נסכרו

---

1) משיר הזה נזכרו טורים מר׳ משה בן עזרא בספרו הערב ומרד״ק בספרו מכלול׃ והטור הראשון נזכר ג״כ מר׳ דוד בן בילא במאמרו דרך לעשות חרוזים (כ״י אצל די רוססי)׃ החכם שד״ל הפיץ השיר הזה ראשונה במחברת עתית ליטעראטורבלאטט דעס אריענטס משנת 1846 עמוד תקפ׳ והעניק אותו מטוב הערותיו׃ איזה מהם העתקתי פה ללשון עברי ואיזה הערות נתתי גם אני אליו׃ ידידי המשכיל ר׳ אליעזר אשכנזי ני׳ הביא לפני איזה שנים כ״י לעיר פארים אשר בו נמצא ג״כ השיר הזה אשר כתב ר׳ סעדיה בן דנאן ז״ל בידו ממש׃ ומקרה טהור היה כי המשכיל הנ״ל היה לו העתקה משיר הנ״ל ונתנו לי׃ וכאשר יראה הקורא נמצאו איזה נוסחאות טובות בו׃ ונמצאו ג״כ איזה שנויים אחרים אשר המה דברים של מה בכך ולא הפיצותי אותם למען לא יכבד מספר ההערות על הקורא׃

2) כלומר הימים אשר נגמרו במיתת ר׳ יקותיאל יתנו עֵדיהם כי כל דבר נוצר יחלוף ולא יעמוד וגם השחקים נוצרו למען יחלופו׃ הטור הזה נזכר מר׳ משה בן עזרא׃

3) בכ״י פרים: „שחת ולו נוצרו״׃

4) כלומר הזמן כסוחר תקח ימים מאיש אחד ותוסיף אותם לאיש אחר׃

5) בכ״י פארים: „אנשי לבבות אשר נדברו״׃

6) אמת הדבר כי התבל חלום אכן רק באשר האנשים לא ידעו לפתור עומק דברי ר׳ יקותיאל ואם ידעו זאת לא אמרו כדבר הזה׃ גם הטור הזה נזכר מר׳ משה בן עזרא ושם הנוסחא:

כן הוא כדבריכם אבל הוא מאשר   שוא דברו לאיש ולא נפתרו׃

וכן הוא בכ״י פארים׃

7) כלומר המות יקרא לכל העמים ואין אחד ימרה את פיו׃

Mr S. Sachs

Rue d'Arc de Triomphe 1

Paris

כדווקרי [illegible] ופוש [illegible] [illegible]

ופוש [illegible] [illegible] ([illegible])

ופוש [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] על [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

מכל [illegible] ג'

דמו יצורים כי בצדק תשפטם ודברך לא כן כמו שערו
כי בך אנשים נעזרים כשלו ובך אנשים כושלים נעזרו [1]
אם לעגו עזים ועליזים לך הנה מאד מפחדך סמרו
אש בארזים נפלה מה יעשו איפה איזובי הקיר ביד נקצרו [2]
אראה פני תבל ידידי זועפים יתנכרו אלי ולא נכרו [3]
על כן שעו מני אמרר בבכי מה תקצפו עלי ומה תגערו
אל תשאלו על מה שפתי צללו כי מעלי ראשי צללים סרו [4]
אבד יקותיאל אשר האובדים בו עתקו חיל וגם גברו
כפתור אשר הכה וספים רעשו יכין [5] אשר נפל וגֻלות סרו
ד ־ך וצלמות מאורים נגאלו [6] וימי אדמה אחריו יוארו
לא ידעה נפשי אבל היום לבד אם ימאסו ימים ואם יבחרו [7]
עד לקחו מבחר אנוש ואדעה כי ילדו און ועמל הרו
אכן לעומתי פניהם חוקו כי אדעה פשעם ולא יחורו
אל תאמן בהם ואל תכרות ברית כי על דמות מלאך ברית קשרו [8]
אם נדרו נדר להשחית כל יקר בו שלמו נדרם אשר נדרו [9]
הועדו הוסדו המושלים התנגשו התקדשו הִבָּרו
חושו לעזרתי וידי חוקו כי מחשבו[illegible] אחריו נאסרו
גם הדמעות גרעו חק נחלה [10] כי כאפיקי [illegible]לה נִגָּרו
אך הלבבות כשמירים חזקו [11] כי נשאו בזא[illegible] ולא נגזרו
הֹוָה אשר לא תוכל עוד כפרה הֹוָה אשר כל לבבות חָרו

---

1) וכבן המלך והנזיר ז"ל ואמר בעל המשלים: אלף חסדים במות אלו נודעו היה דרכו שיאהב ·

2) הטור הזה נזכר מרד"ק במכלול (משקלי השמות משקל פֳּעוֹל) בלי הזכיר שם המחבר רק: „וכן יאמר בעל השיר · ור' אליה בחור בנימוקיו (שם) יעיר כי הוא מרש"בג · וכבר הזכרתי הטור הזה במחברתי נחל קדומים דף מ"ד ·

3) הטור הזה נזכר מראב"ע בספרו צחות · ובתפלה אחת אשר יזכיר בעל חובות הלבבות (סוף שער הפרישות) נמצאו המלין האלה: התנכר להם העולם והכירוהו וגו' · וכן ר' משה בן עזרא בשירו המתחיל עב הערף (בגנזי אקספרד דף י"ח) התנכרו אלי פני גילי וגו' · וכן ר"י הלוי בשיר המתחיל: עין נדיבה וגו'
יתנכרו אלי כאלו לא ידעתים אבל יכיר לבבי אשר עיני מוכרת ·

4) כמו סר צלם (במדבר י"ד ט') ·

5) יכין ובועז שני העמודים (מ"א ז' כ"א) ור' יקותיאל היה לפי דברי המשורר אחד מהעמודים אשר כל בית ישראל נשען עליו וכן יאמר בשירו המתחיל: זאת יונה וגו' „ועמודי מרומים בו נכונים" · לעיל דף כ"ו ·

6) מלשון יגאלוהו חשך (איוב ג' ה') ·

7) כלומר עד היום הזה לא ידעתי אם הימים יבחרו או ימאסו אותי · עתה ידעתי כי הימים מאסו אותי ·

8) יקותיאל היה חשוב כמלאך הברית והמה קשרו קשר עליו ·

9) והשתמש ג"כ בדמיון הזה בשירו (סימן י"ב):
ימי ריבות יעדני והנה כבר שלם ולא שלם נדריו ·

10) גם הדמעות גרעו חק נחלתם כי ירדו מעיני כמו נחל ·

11) וכן יאמר לעיל סימן א' „אם יש לבבך כשמיר" ·

יתבוללו יתבוללו יתגוללו
תקל בעינינו עדי יתפלצון
אל תעבירו קול בארץ הצבי
עמי ספוד כי הכרוב סר מהדביר
וזעק לפי קרת והילל כי ארון
נהפך לך ניסן אשר היה לנס
היום אשר עלה ארי מִסֻּבְּכוֹ
היום עטרת עם צבי בו נפלה
היום יסוד היכל פנימי הוערה
היום בקרב מועדי אל שאגו
היום בתולת בת יהודה הגלתה
נשכח כְּאֵב שאול ויונתן בנו
וכאב גדליה בן אחיקם
אל תתמהו אנשי אדמה על דבר
לו חרדו לקצת כְּאֵבִי ירדו
שבת משוש תופים והגיל נאסף
נפל ברוש על בן עבותים גבהה
נפל שנת תשעים ותשע שר גביר
יגדל לעולם שם אלהי יעקב
יום תת פקודתם שנת תת היתה
היה יקותיאל כסלע יָקְתְאֵל
היה יקותיאל כתורן הועלה
היה יקותיאל כזית רענן
היה יקותיאל כמלך בגדוד
שם נקבצו דיות ושם קננו
משרת מלכים על כתיפו היתה
ולמועצותיו ידמו היועצים
שמו מלכים כף לפיהם והמון

יתחללו יתהללו יוארו [1]
בה מומדי ארץ ויתפוררו
פן ירגזו הרים ויתעוררו [2]
וכלי קרב וכלי יקר נפורו
נלקח [3] ולוחות הברית נשברו
נטו צלליך וגם עברו
היום אריות על אריאל צָרוּ
היום תמידי מזבחו הוסרו [4]
היום בתוכו מוקדים בערו
האומרים להם: „ערו ערו"
היום שללה אויבים פורו
וכאב בנו אמון [5] אשר דקרו
וכאב עשרת שופטים אֻסְּרוּ
שמש וירח אשר קדרו
לקצת תהום ולפי שאול נפזרו [6]
יום רותקו רגליו ויום נאסרו
קומות סעיפותיו אשר נצמרו [7]
בידי מרעים אחריו נערו
כי משפטי צדקו מאד ישרו [8]
ביום אשר שוחה לפניו כרו [9]
בו נשמטו זרים וגם זוררו
על הר אשר בו עוברים אשרו
או כארזים בלבנון פרו
אל אהלו המחנות צפרו [10]
כל צפרי כנף ושם דגרו [11]
ולפי דברו הגבירים שָׂרוּ
ולמחשבותיו נואלו נבערו [12]
שָׂרים במליהן לך עצרו

1) מלשון נאר טקדישו (תהלים פ"ט).
2) בכ"י פארים „ויתערערו".
3) עיין לעיל דף כ"ה הערה י"ב.
4) ע"ד מעת הוסר התמיד (דניאל י"ב י"א).
5) מלך יאשיה.
6) כלומר אם חרדו שמש וירח כפי הכאב אשר לו בלבבו לא זרחו כלל וירדו לשאול.
7) מלשון צמרת הארז (יחזקאל י"ז).
8) בכ"י פארים: „כי משפטיו צדקו ומאד ישרו".
9) עיין מחברתי נחל קדומים דף י' ערך ר' יקותיאל.
10) מלשון ישוב ויצפור (שופטים ז' ג').
11) מלשון קורא דגר (ירמיה י"ז).
12) כלומר נגד מחשבותיו העמוקות כלם כאחד נבערים מדעת.

[illegible] יט׳ מחנה הנזכר עוד לו [illegible]
ונכו בסדרו [illegible] ורמז [illegible] ירדפם סער, 3 ופני [illegible]
[illegible] 5 [illegible] רוח [illegible] 6 הווי הנדוד [illegible] 4 [illegible]
דכן

סוף ק׳ מחנה הנזכר בס׳ סו: עודלו
קורא ק׳: [illegible] רז
קורא ד׳: [illegible]
קורא ה׳: גלי אבון
קורא ו׳ אשר הטיב [illegible] כל מחנה [illegible], ובגליון: מחנה.
כל, סט [illegible] מחנה הנזכר: עודלו.
[illegible]: [illegible] ריב ומדינים

יתד אשר מאהלינו נגדעה
גפן אשר שורק בכרמי נטעה
לבי לציון כחלילים יהמה
תועק: אהה כי נפלה חומה אשר
סרו נטישיה ונגלה היסוד
מי יתנני עיד ויפקוד יום ליום
מי ימשכני בעבותות אהבה
מי יעמוד לפני עדת מתקוממים
מי יעמוד בצר להשיב צוררים
מי יהרוס שִׁנֵּי כפירים שואגים
יבכו בני דוד עלי אדר יקר
יבכו בני אהרן עלי אפוד ועל.
יבכו בני לוי עלי כנור אשר
יבכו מתי ארץ עלי כתם חלי
יבכו פלילינו בשנער אחריו
יבכו מלכיה עלי ציר נאמן
יבכו גביריה עלי מקל פאר
יבכו זקניה עלי שֵׂיבת יקר
יבכו מרודיה עלי מעון [3] אשר
יבכו רעיביה עלי שלחן אשר
יבכו צמאיה עלי ענן אשר
יבכו בני עמי עלי נגיד אשר
קרבם ככנור יהמה מאין דמי [5]
התנודדו התמודדו גם העלו
גם ישבו דומם ושק לא פתחו
ידהו ויחרדו לשמע מקצות
ישאו נהי נהיה ומרה יצעקו
לא ידעו עד כי שנותיו חלפו
תשכח ימינם אם חסדיו ישכחו
שבט בני [7] או כוס עליכם עברה
אל תפחדו כי הנבואה דברה

הה לחבליה אשר הֻתָּרו
הה לענפיה אשר נזמרו
ולקול בכיתה רחמי נכמרו
בה נשגבו עמי וכה נבצרו
בה ואבניה לגיא הֻגָּרו
אם יכבדו בניו ואם יצערו
מי יתמכני עת צעדיו צרו
יתיעצו עלי ויתאמרו [1]
כי יעריםו סוד ויתעוררו
לטרוף שאר צאן אובדות פערו
בו לבשו ישע ועז אזרו
אורים וגם תֻּמִּים אשר יקרו
בו נצחו שירות וגם שררו
יתהללו בשמו ויתפארו
כי אזלה ידם וכל חסרו
יועצו אתו ויצטירו [2]
תעוז ימינם בו ויתגברו
בו נשאו פנים ובו נהדרו
יאספון יחד ויתגוררו
יתעדנו נגדו ויתיַמָּרו
פיהם, למלקוש יערוף, פערו
בו נוספו כלם ובו נזכרו [4]
עד כי כבדם שפכו ויערו
אפר בראשיהם ושק חגרו
עלי שערי צדק אשר נסגרו
ארץ מגורתם אשר בה גרו [6]
כי כיתומים אחריו נשארו
כי חלפו תורות וחק עברו
אם ימחו הרים ועד יוסרו
אל תשכרו בה עוד ואל תתערו
בכשלם עזר מעט נעזרו [8]

---

1) מלשון יתאמרו כל פועלי און (תהלים נ"ד).
2) מלשון ציר נאמן (משלי כ"ה י"ג).
3) בכ"י פארים עלי עץ רענן יאספו תחתיו וגו'.
4) בכ"י פארים „אשר בו נופפו ידם ובו וגו'.
5) כמו אל דמי לך (תהלים פ"ג ב').
6) ענין דירה.
7) כמו שבט בני מואסת וגו' (יחזקאל כ"א ט"ו).
8) תמשורר ירמוז על פסוק (בדניאל י"א ל"ד) „ובהכשלם יעזרו עזר מעט".

הנה יקותיאל יכפר פשעכם   ולפני ד' מלככם תטהרו
יכון ויחשב לאל דמו כדם   עולות על יד אהרן הקטרו
יקיץ וגם יעמוד לגורלו ביום   יצרפו רבים ויתבררו
פסו אמונים וחסידים גמרו   בימי יקותיאל אשר נגמרו:

יט

על האביב.

(עיין ג"כ סימן ה' שיר על הענין הזה.)

עבי שחקים כשורים גָעו   כי הסתיו זעף ופניו רָעו [1]
וכמו תנים ירדפם סער כמו   סרני [2] בקרני יובלים תקעו
ובני שחקים בערפל תעו   אף כוכבי בקר באורם לעו
שמש נשאם על כנפיו על פני   ארץ ועת כי נבקעו נבקעו
פחי גשמים רִקְעָם רוח, ועב   קצץ פתילים, עד שאול נגעו
הוא הִרְוָם, נחת גדודיה וגם   הכין תלמיה עדי נזרעו
גלה יבול הרים, אשר נסתר כמו   סודות, ידעם איש ולא נודעו
כל הסתיו בָכו ענניו עד אשר   חיו עצי שדה אשר גָוָעו:

כ

על תהלוכות העולם.

ולב נבוב ותושיה סתומה   וגוף נראה ונפש נעלמה
וארץ שוחריה ימצאון רע   ולא ששון לאדם באדמה
ותשוב האדמה לאדמה   ותעל הנשמה לנשמה [3]
ועבד יהרוג היום אדוניו   ושפחה יסרה מַלְכָּה וְאָמָה
ובן יקום על אביו ואמו   וכן הבת באביה וְאִמָּה
ידידי ראתה עיני כתבל   אשר בעיני כל מהומה
ימי חיי אנוש ישאו עמלים   וישא אחריתו גוש ורִמָּה:

כא

לנוכח איש מדון.

הלא צִוָה אָבִי כל החכמים [4]   בספרו: אל תהי איש ריב ומדון
ואתה ריב ומדנים תחרחר   ותרבה חטא וגם פשע וזדון

1) כמו ופנים נזעמים (משלי כ"ה כ"ג).
2) אולי יחסר מלת „עַם".
3) להקב"ה. וכן יאמר בכתר מלכות „כי אתה נשמה לנשמה".
4) שלמה המלך בספר משלי.

כנרת

1) תרזבן אש אשר לאורי דמעיו, קרביו נשרפו מאש זלעו
2) אכנרתם: דום והתאפק!" עד־בי באורך הגלד, כלו רגעיו
3) ורל, מרב אלי, עד־כי נשאו זבוב־קטן, באחד אחרוניו
4) והומה בבכי תמיר, כאלבוא פרת שנן, וכנרת במימיו
5) וכיריו הפכו עליו לבבו ונהפכו עלי־אחרוו דקיעיו
6) ונדר אחרי גבר ידידו ולא עלה עלי־ערש יצועיו
7) הבגדתה ידידי באהבים? ואיכה איש־אמת יבגד ברעיו?
8) והיום קורה לאסר יגוני והביב בכאב עלי כרעיו
9) שאל־לי עוד לעפעפי יגיד אשר המסו בכי רוחם מעיו
10) (האיך הגבע)
אהבתני והיה לבך לי כלב זקן ללה שעשועיו
11) נטעתני ואחר מן תמאן ואיך יעקור אנוש כרם נטעיו?
12) ואיך תגבע ותבגע הידידות? ואתה מנדיב עם וגועיו!
13) ואיכה תמק אחקו יכסה לבבי ואני אד עפעפיו
14) ולו כתב לך ספר ידידות קרע... ושרפת קרעיו
15) באישי ריב יהי חרך וכלה ויאסף הזמן ראשי צפיעיו!
16) אשר פתחו כמו חרב לשונם ובכיה נחשבו אבני קלעיו
17) ואל־ישחק להם שלומם הישיח מתחלת מגין צבעיו? —

קיר ד׳: זהב עם שר ורודין.

2ב, השמש המאוחר ד׳ פרק 2ב: סודלון ודם מסועף קסין (2ב)
2 ״שמש נזכרי״ פרוד בדלת, עלי שושן – שלג וחיה
4 ״מגדל״
5 פרח פריחה
6 ינון בתמונה
7 ועפר
8 כמשלים
11 ורואים לבני עדר
14 בפנינים: את השוטים ירוצו שני רגלים, ובגליון מגיה: יתקצו שני רגלים.
״פלש נפשות הם כהם ״? ״ורחמיה״ נריה, כעל: ואת חיה.
15 כמלון כפות ורד
19 לוח ולחדות

ירא מחץ מאד שחוט [1] ושנון   וגורה מלהב חרב וכידון
אהי עבדך שלומי אם תבקש   ואם ריבי [2] אני לך שר ואדון:

כב

על פרידת אחד מאוהביו·

גפן שתולה עלי מים ופוריה   האת צביה או עגלה יפיפיה
בראות אנוש חי מת תאסוף   שחוק ובכי, וכטל על שושן דמעה על לחייה

תביט למול שחק ליל ותראני   שמש וירח יחד ודומיה —
מה לה אשר תטה להטות לבבי עוד   צואר כמו מגדול בנוי לתלפיה
המעט ראותך איש עני אחוהו   חבלי ימי פירוד וּמות בלי מחיה
סרו מיודעיו ונותר בלי רֵעַ   וּמִבֵּין בנות ימים [3] יצעק בתאניה
אַל יזכרני אֵל, אם לא זכרתיכם   ואריד בשיחי עת אזכור ואהמיה
לו היגונים אמשול בם, כמָשְׁלָם בי,   בלבב אנוש בוגד שמתים תרומיה [4]
שוכנת עלי אמיר, מה לך בשור דמעת   איש חי כמת נהיה, הנהי נהי נהיה —
יונה [5] עלי יונה, אחי אשר נדד,   אבכה, כאלו אין תקיה וצִפִּיָּה [6]
נכאב לבבי עד שלא עזבני,   כי יום עזבני עופף כמו אַיָּה [7]
יום צאת מתי מוסר אחרי לבקשך   אך באשורך מצאנו פליליה
לו חכמי אנשי לב לא נתנוך   לסור, אבל לבם עמך כמו שְׁבִיָּה
אם האנשים יחצון שני ראשים [8]   בשתי נפשות הם בהם ואחיה
פתיות זמני בך נסתר ולא נראה,   כאלו כסות על ערום ועל עריה
נבון חכם לבב תמים ואין בו מום   כי אם ידבר לא שקר ולא רמיה
לקח זאת, ואל תקטן אחי בעיניך   כי דעתך תחסיר דעת ותושיה [9]
היא כל תהלתך, ואולם לאט על עט   שגה בכתבו [10] „כל“, לא כל ולא חציה
שירה כמו חותם, עליו שמך חקוק,   ליום ולמָרוֹת תהי שלישיה [11]
שמש וירח מִבֵּין מאוריה   ובבין פְּנִינֶיהָ רוח פְּנִינָיָה: [12]

---

1) חץ שחוט ירמיה ט׳ ז׳·
2) כלומר אם תבקש ריבי·
3) עיין לעיל דף י״ד הערה א׳·
4) לשון תרומה·
5) כנראה מלשון ואנו הדייגים (ישעיה י״ט ח׳)· והוא לשון נופל על לשון בשגם כי צ״ל יאנה·
6) לשון בצפיתנו צפינו (איכה ד׳)·
7) שם עוף (דברים י״ד י״ד)·
8) בפנים השיר כתוב „ירוצון שני ראשים“ ובגליון כתוב הנוסחא אשר נתתי בפנים·
9) פי׳ נגדך כל תושיה חסירה על ידך יראו כי כל תושיה חסירה ולכן השתמש כהפעיל „תחסיר“· וככה בשיר (כ״ד) המתחיל: לו היתה נפשי מעט שואלת וגו׳ „כי אין לך מכה אנושה תעריך אולת“ עיי״ש·
10) בראש הטור כתב „היא כל תהלתך“ והמשורר יאמר כי מלת „כל“ הוא רק טעות העט·
11) לשון חשיבות כמו עגלה שלישיה (ישעי׳ ט״ז): או מלשון הלא כתבתי לך שלישי׳ (משלי כ״ב)·
12) וכן יאמר בשירו סימן ט׳ המתחיל: עטה הוד וגו׳ ונפשינו פניניה וגו׳ דף י״ו הערה ד׳·

כג

מדבר אל נפשו.

זממי ההר כסל נבוכים [1] ועיני ירטו נגדם דרכים [2]
ומה יתרון באור שמש בעיני ולבי יהלוך נגדו חשוכים
ואדרוך עז [3] בני ימים בנפשי בחמת ימים דרוכים
ונפתה כארום תבל לבבי ושדיה ביד זרים מעוכים
ורב לי עוד רדוף הבלי זמנים והלוך אחרי לבות הפוכים
והתבוסס בדם נוער, ומאו דמי נוער ביד ימים שפוכים
ואם צמא למי חכמה והומה וימיו בעבות עמל משוכים
רדוף יגון שבע קלון ומדם לבבו יסכו עיניו נסכים [4]
הדפוהו תלאות מנעוריו וחציהן בצלעותיו מעוכים
ורעיוניו יעירוהו, ובנאות מצקים ילכו הלוך ובוכים
וייגע לעצור בהם וימי מזמתם בדלתי את מסיכים [5]
ויעפיל לעלות אל הר תבונה [6] ורגליו מנטות אליו חשוכים [7]
ומי יוביל למבצר יורדי בור ויביא בית עשירי בין הלכים [8]
ומולדים כגילם הם יראים ואיך יתיצבו לפני מלכים
ובנטות אהלי בין על ימינם לשטנם, נוגשי סבלו ערוכים
ומהטות ידי עותם חשוכות והמה מיתריהם מאריכים
ויחד יקראו כלם בשם אל ופסליהם בבית כסל נסוכים
ואדדם לאט עד בית אלהים ואורם להליך במרום הליכים [9]
הליכים נוסדו על קו אמונה בחקי אל נתיפיהם סמוכים
יהמון להגות בהם, ולנוה תעודה סקצותם נהלכים [10]
לאור עולם אשר האיר מכונם ובימינו, אמוניה תמוכים
ועלה מעלות כחמה וגבה, ולקראת לוהמיו יריק חניכים [11]

---

1) וכן אמר ר"י הלוי בשירו המתחיל: ומה לנפש הכסיל תשוי וגו':
עד אן אקינן לי בהר כסל עד אן בסלעי אחצבה חגוי.
2) מלשון כי ירט הדרך (במדבר כ"ב ל"ב).
3) ומה יתרון אם אדרוך וגו'.
4) וכן יאמר ר' משה בן עזרא בשירו המתחיל: העונות מענות וגו' אשר הפיצותי באוצר נחמד ח"ב:
ענן עיני לאט יזל דמעות ואך המה בדם לבי מהולות.
5) על דרך ויסך בדלתים ים (איוב ל"ח ח').
6) וכן הר מזמות בשיר: בחר מהחלי וגו' עיין לעיל דף י"א הערה ט'.
7) מלשון ולא חשכת את בנך (בראשית כ"ב י"ז).
8) ע"ד ויבא הלך לאיש העשיר (ש"ב י"ב ד').
9) מלשון הליכי בחמה (איוב כ"ט ו').
10) כמו כצל נהלכתי (תהלים ק"ט ס"ג). וכן יאמר ר"י הלוי בפיוטו מתחיל: יה שמך ארוממך וגו' „ומלאכים נהלכים וגו'".
11) מלשון וירק את חניכיו (בראשית י"ד י"ד).

על קונטרס מיוחד מחרוזי שיר הצבי חן (שירה היתומה)

1 קדר כסל
2 חשכית
4 נחוץ זמני — במדבר אמל
8 רדוף יגון
10 ובגלות (הגות : ובגלות) מצוקה
17 כאבה דמדומי : בחירה ושל
18 דירה ולילה
19 בודד מכונה
22 מלא מרמה

24 [illegible]
27 [illegible] יהיו
29 נחשו [illegible]
30 [illegible]
31 [illegible] ברדרך

דף [illegible] המחנה השאר: זה [illegible]
קיט א': [illegible]
קיט ב': [illegible]
קיט ג': [illegible]
קיט ו': [illegible] [illegible]
[illegible] (אין: [illegible]) [illegible]
קיט ח': [illegible]
קיט ט': [illegible]
[illegible]
קיט יא': [illegible]
קיט יב': [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].

דיבור יד: ותפול, דיבור טו: [illegible] ואל יגרה
דיבור טז: ישר [illegible] דרך .. מדין ואמרין
דיבור יז: כלפי הזה דבור .. אל [illegible].
[illegible]
דיבור [illegible] בגמתה הנשאר : [illegible]
דיבור [illegible]: ונירה לא תגבר .. ולמה לא תחלל
דיבור [illegible]: יונק .. ונשו
ובו [illegible] כתוב בראשון: [illegible], והוא [illegible] ונתוב בגנותו: והם, שטו ונדשו
דיבור [illegible] כתוב מתחלה ונדשו
דיבור [illegible] כתוב: [illegible]
דיבור [illegible]: ולא היו
דיבור [illegible]: [illegible], ובליון [illegible] טבעותיהם.

1 מרבבי דמעה היו רמים | והיו הדבקות בכרמים
2 ואיכה לא תגבר הזמורה | ולמה לא תחלל העממים?
3 אשר רדפו יונק ונשו | כנסת בן נדבת חלת פנים.
4 עניתיו: הלבבות [illegible] | ושמחו בשמחה בכרמים
5 והם שטו ונדשו בתלאות | והיו על כנף רוח עממים
6 בניהם עזבו בדבר מעורב | וילדיהם היתום בפרקים

דיבור יז ונרבים שלחו בהם (ונם דבר [illegible])

7 ולא היו גביענו בים סוף | עד היו יונינו חנקים
8 ומולם הטלה קליר [illegible] | וגם עשו [illegible]
9 והנה החלי כלה בשרי | וגם בשחר שחרי חש הדלקים
10 עד היו נזלינו עטרות | והיו טבעתינו עבדים
11 נטעה הקרבים על יקוד אש | ודלינו עצמינו נכמים
12 קרבים שלחו בהם חלאים | ונבלות הזמן שוכרים ועשים
13 ואיך לא יהיו אפס ותהו | עצמות בתלאות הם לבושים
14 חמתי על חלי כלה שחרי | וגם אלון בעיני עץ הדמים
15 ועל הלילה אשית חמתי | אשר שת אהלי חשך פרושים
16 ואהגה כם יונים ואצפצף | בשחי בעגורים או כסיסים
ולא ארגה שחקים שלחו שני | ויובלון [illegible]

לפניו יכרעו אנשי תבונה ותחתיו כל מתי חכמה הדוכים
והֵקם עָל להורות משפטי על והציב קַו אמת לפני חשוכים 1)
עט־ת כל מתי חכמה ונזר מתי משרה וחמדת הנסיכים
אדון נפשי, ראה כי יחלו לך והנם נושאים נפשם וחוכים
לפניך ללקט 2) לבל יהיו מבוכים 3)
ובין העומדים לדרוש תבונה יֻשַׁו להם לפניו מהלכים
בנשוך נחש סכלות תְּשַׁו נֵס תבונתך להחיות הנשוכים
ויום יום הערוך נרות תבונה ואל יהיו כאש קוצים דעוכים
ויאורו פניך בהדרך ומברכתך יהיו ברוכים:

כד

מדבר אל נפשו.

לו היתה נפשי מעט שואלת לא היתה לילה ויום עומלת —
איך אעלוז ובמה אעלץ האם איחל — נמשכה תוחלת
הן מדרוש חכמה בשרי נאכל, ובשר אחרים אהבה אוכלת
לו אמצאה סכלות מעט, כי אין לך מכה אנושה תעריך אולת 4)
על כן מאד איגע ולא ארף מעט לו מצאה ידי כבוד קהלת 5)
אפשוט לבוש הבל והדעת לבוש אור לבשה, או נסתה בתכלת
כי מאסה נפשי כאלו נואשה לי ממצוא כבוד והיא נוחלת
קלתי יגונים פותחת אלי הכי דלתי נעורים אחרי נועלת
מה לאנשים יאמרו: איך תאהב בעוד אשר ימל כראש שבולת
הן כי תבקש מעלות שנבצרו 6) בדמי בני יום חרבך נגאלת
אמרו למופתי זמני: יחשו, כי שמעה אוני דברי בן פלת 7)
אם לא באדמה תשימני לראשו אין האדמה אהבי 8) משכלת

---

1) אשר הולכים בחשך.

2) כנראה יחסרו איזה מלות.

3) מלשון נאחז בסבך (בראשית כ"ב י"ג).

4) כלומר אין לך מכה קשה כאולת. המשורר השתמש פה בבנין הפעיל „תעריך" תהי עושה ערך. וכן בשיר סימן כ"ב המתחיל: גפן שתולה וגו'. יאמר „כי דעתך תחסיר דעת ותושיה" עי"ש.

5) קהלת, מלך וחכם, נמצא לפעמים בפי המשוררים. וכן יאמר ר' משה בן עזרא בשירו המתחיל: אט לי חזק לבב וגו' (כ"י אקספורד):
משנה לקהלת בילדי הזמן אכן מנשה הוא וזה אפרים —
וכן ר' יצחק בן הראב"ע יאמר בשירו (אשר שמתי בכוכבים קִנו — בכוכבי יצחק)
הכינך צור לקהלת למשנה ואל הורך להדמות להוריו —

6) מלשון לא יבצר (בראשית י"א ו').

7) און בן פלת, חבירו של קרח.

8) מלשון נתעלסה באהבים (משלי ז' י"ח) עם כנוי היחיד.

לו ידעה מאתמול רום מעלות | נפשי לרגלי היתה נופלת [1]
על היקר אחמול, והאל יענה | נפש, אשר על היקר חומלת —
אולי אלהים שָׂם בפי דבר כמו | אבן יקר ותהי גחלת
כשיר אשר יֻשַׁר ויריח אף אנוש | מִבֵּין אִמְרֵי חלבנה ושחלת [2]
לו כצרי היה בבית לוט ידעו | אנשי סדום התדפקו על דלת:

כה

בשבח החכמה ובהתמדתה בה·

רְבִיבֵי דמעך היו רסיסים | והיו הבקעות כרכסים
ואיכה לא תזמור הזמורה | ולמה לא תחלל העסיסים [3]
אשר רדפו יגונך ונסו | מנוסת בן נבט אל תחפנסים [4] —
עניתיו: הלבבות שכחו רֵש | ושמחו בם כשמחה בנכסים
שָׁטו ועָטו בתלאות | והיו על כנף רוח עמוסים
בניהם עזבו בבד כעורב | וילדיהם המיתום כפרסים [5]
ולא היה גביענו כים סוף | עדי היו יגונינו חנסים [6]
ואולם העלו קציר ספיחים | וגם עשו ספיחים שחיסים [7]
והנח החלי כלה בשרי | ושם בִשְׁאָר שְׁאֵרִי אש המסים
עדי היו נְזָמֵינוּ עטרות | והיו טבעותינו עכסים [8]
ובער הקרבים על יקוד אש | וְדָמֵינו עצמינו נמסים
קרבים שלחו בם חלאים | ומצרת הזמן שומרים ועושים [9]
ואיך לא יהיג אפס ותהג | עצמות בתלאות הם אבגסים
חמסי על חלי כלה שארי | ושם אלון בעיני עץ הדסים [10]

---

1) וכן יאמר לעיל (סימן ט"ו) „וכמעט כרעה חבל לרגליו וגו׳“·
2) כל השירים הם כמו חלבנה ושחלת אשר ריחם רע ושירו יש לו ריח טוב ויתן ריח ניחוח לאף אנוש·
3) מן עסים כלומר יין מתוק· וכן יאמר (לעיל סימן ח׳):
והכרם אשר תטע זמור מי | לך לחיות עדי תשתה עסיסו·
4) כתוב בצדו: אמר זה על ירבעם בן נבט שברח למצרים מפני שלמה המלך ע"ה כנזכר במלכים א׳ סימן י"א· עכ"ל· והנה ג׳ טורים הראשונים הם דברי האנשים אשר ירצו להטות את לבבו מדרוש החכמה כמו בשיר סימן ח׳ המתחיל „בחר מהחלי וגו׳“·
5) מלשון הפרס והעזניה (ויקרא י"א ט"ו)·
6) הגביע כים סוף והיגונים כמצריים· כלומר היגונים נשקעו ביין· „חנסים“ אנשי חנס· עיר במצרים (ישעיה ל׳ ד׳)· והפרט פה תחת הכלל·
7) מלה בודדת ישעיה ל"ז ל׳·
8) בכ"י על הגליון „טבעותיהם“· והמשך הטור הזה עם הטור ההולך לפניו לא נקל להבין·
9) עומדים על משמרתם ועושים את שליחותם· ואולי צ"ל „פּוֹשִׂים“ מלשון פשה הנגע (ויקרא י"ג נ"א)·
10) כלומר הוא חולה וכל הדברים שונים בעיניו ויחשוב עץ הדס, שהוא חשוב, כמו אלון (לשון אלון ולבנה הושע ד׳ י"ג) אשר הוא פחות במדריגה ממנו·

בית יג: [illegible] חסוסי
בית יד [illegible] ביה כרגע [illegible] ונחשב כן דהוין
בית טז נראה שהיה כרגע שבחו [illegible] (בחו [illegible] דין)
בית [illegible] כרגע (בטעות) ומה פי׳
בית [illegible] כי נעלמו [illegible]

16 ועפעפי בהבוט אליהם כלות ועיני בקרבים
19 שמרתים בחמותי פחלו. אני רעה והמה הכבשים
20 שבחתיהו אחי-ברק והנה באחור שבחו רואים בסוקים
21 וראיתים כלי דעי [illegible] והנה הם אחרי פקחי [illegible]
22 באמרי: „מה לכם [illegible]?" שיבין: „מגלות" [illegible] אחר [illegible]
23 ועבדי העלה אחר דגליו והקים כוכבי בקר [illegible]
24 קרבם [illegible] כי כלות טל [illegible] [illegible] רקיעים

[illegible] מנוחה ואחרי השיר: לבי בזומר והבה

סו [illegible]
1 עבר [illegible]
בחרני (בחרני) [illegible]
5 [illegible]
6 וכפו [illegible]
7 [illegible] בם, [illegible] [illegible] עליה –
8 [illegible] [illegible]
9 . [illegible] [illegible] [illegible] רק [illegible] [illegible]
[illegible] הזה [illegible]:
ו[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] לבבי. [illegible] [illegible] הם [illegible]
10 [illegible] כי [illegible] [illegible] [illegible] והנם ~~[illegible]~~ [illegible]
14 [illegible] כי [illegible].. והנה [illegible] ~~[illegible]~~ שרידים
15 [illegible] [illegible] . 16 [illegible] הם [illegible]
[illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] [illegible])

[illegible] [illegible] [illegible]
1 עבר 5 [illegible], בחרני, 6 וכפו [illegible], 8 [illegible] – [illegible]
9 [illegible] [illegible] (כי [illegible]) [illegible] הזה: [illegible]
10 [illegible] וכו׳ (כי [illegible]) 12 [illegible] נשאר [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] נשאר [illegible] נשאו) 14 כי [illegible] – והנה
[illegible] [illegible] שרידים 15 [illegible] . 16 הם [illegible].

ועל הלילה אשיח חמסי אשר שת אהלי חשך פרושים
ואהגה בם כיונים ואצפצף בשיחי, כעגורים או כסיסים
ולא תראה שחקים ישלחו שַׁי ויובילון לעפעפי שביסים
ועפעפי בהביטי אליהם כלולאות והמה כקרסים
שמרתים באמונתי כאלו אני רועה והמה הכבשים
חבשתימו אחי ברק והנה באחור שמחו רוחם כסוסים
ודמיתי מיודעי עשהאל והנה הם אחי פסחי יבוסים 1)
באמרי: מה לבוש קדים? ישיבון: תכלת ועלות שחר מכסים —
ועת כי העלה שחר דְגָליו והקים בוכבי בקר כְּנִסִים 2)
קרבו שקאו 3) כי נמלא טל ועלי נִגְרוּ נִטְפֵי רסיסים:

כו

שיר לכבוד ר׳ שמואל. 4)

אהה לי מומן מֵנִיד יחידים והה לי מנדוד עבר ידידים
הלא הם החרידו רעיוני והשמיעו לאוני·קול פחדים
ולבי להטו מאש ונתנו עלי עיני לבל אישן, פקידים 5)
ואיך אישן ועפעפי קשורים בגבותי 6) ואישוני עקודים
ודמעות בתוך עיני מחכים המות לבי כחבר איש גדודים
וכסו ענניהם על מאורם עדי הם מראות דודי כבדים
ומאז היגונים נלחמו בם וידם אחזה חרב נדודים
ינוסון מאישוני נחשלים לעפעפי והם נעים וְנָדִים
ויעל אש מצלעי ולא א כלו רק יעשנו עיני כאורים
אבל כי מעדי רגלי ולא א ראה כח והנם במצורים
לפי רודף ידיד נפשי שמואל אני נכהל ורעיוני חרדים
למען יום גרוד נשאו לבבי והיה עם לבבך לאחרים
בלי נודך אני עבד לימים ובנדודך אני עבד עבדים
אהה לי רדפוני התלאות והיינו לעין מים שרודים
עזיתם ואני שלו כביתי והם היו להנקם עתידים
והיו מתמול שוגים והיום להרגני בערמה הם מוידים

---

1) עשהאל קל ברגליו (ש״ב ב׳ י״ט). עורים ופסחים (ש״ב ה׳ ח׳). והמשורר יאמר כי חשב ידידיו המה רָצים קל כמו עשהאל לעשות רצונו, והמה רק פסחים „כאחי יבוסים" כלומר מתרשלים לעשות רצונו.

2) הרכוי מן נֵס. עיין לעיל סימן ח׳. כמה מלות החרוז נמצאו שמה כמו בשיר הזה.

3) אולי „בקעו".

4) לא נודע מי הוא. ואולי ר׳ שמואל הנגיד.

5) ונתנו פקידים על עיני לבל אישן.

6) ואולי „בָבותַי". עיין סימן ל״ד בשיר המתחיל: ידידי שעו ממני וגו׳ הערה ז׳.

לזאת אשום וישתמם לבבי ושבעתי עדי נשף נדודים
ואיחיל עד עלות שחר נדודים ונ־העגג ונתעלם בדודים
וזרים הורשו מבית מכונים אלהים יעשה להם מצדים
ובית האהבה יבנה ותוכו מנוחה ימצאו רגלי מנודים
וינחם אל מחוז חפצם וימיר בקול ששון ושמחה קול פחדים:

כז

עוד לו לכבודן.

מי זאת כמו שחר עלה ונשקפה תאיר כאור חמה ברק מאד יפה
כבודה כבת מלך עדינה מעונגה ריח כריח מקטר מור ובשריפה
לחיה כשושנה כדם מאודמת אראה כשפים בה ואינה מכשפה
תעדה עדי זהב ומיני בדולחים ובכל יקר אבן ספיר מעולפה
כסהר במולדו, כִּתְרָה עלי ראשה שהיא משוהמת כלה ומיושפה[1]
כי נראהה לי מרחוק חשבתיה יונה תדלג על שדה והיא עָפָה
רצתי לקרבתה עת שראיתיה עת ראתה אותי אז כסתה אפיה?
אנה פנותך אך והוד מאור פניה ותבל ראי לולא אורך כמו עטיפה
תנוד שפתיה אז להשיבני כאלו מריקת צוף בהם ומעטיפה
לראות שמואל הרואה אני עולה להיות לביתו סובבת ומקיפה
ואזי עניתיה: אל תלכי אל כי אותו בחייתך לא תהי צופה
כי מת וגם ירד לשאול ברב חשק כלה באהבתו אותך וגם נספה
לבי אל שמואל שעלה בארצנו כעלות שמואל ברמה ובמצפה
חקר תבונות שכל סוד סתריה גלה ונפורת שמה מאוספה
שלל שליה וכמס באוצרותיו ובטח במחמדי זהבה וגם כספה
דודי ידיד נפשי אותה צרי מכאוב ולכל חלי את כתעלה ותרופה
למאד אהבתיך אין קץ לאהבתך הנני בחנני ולבי בזאת צופה
ומאהבתי בך שירי יהודך[2] ירבה דבר צחות לא לעגי שפה
כל בעלי השיר חרדו לעומתו[3] איך יעטו בשת וגם חרפה:

---

1) מלאה שהם וישפה. והם אבנים טובות. וכן בשיר סימן נ״א המתחיל: תבורך מבלי קצה וגו׳ „ומדבריו משוהמים״.
2) עיין לעיל דף י״ח הערה ב׳.
3) מוסב על השיר כלומר כל בעלי השיר יחרדו לקראתו ולא יוכלו לעשות כמוהו.

סוף כל יחוה העולם פרק ג׳

דיבור א׳: גדולה ונשגבה — דבמו חמה ברה

דיבור ב׳: נשמה

דיבור ה׳: מושפה

דיבור ז׳: זופה

דיבור ח׳: והיום מאוד פנה .. לולי .. ריפה

דיבור ט׳: תרגום: כאלו ״יום להסוגר״ ומטיפה

דיבור י׳: תבונות (אולי: תבונה)

דיבור יא׳: גם שני: אורה — ותרדיפה

עשרה יב׳: גם שני: צופה

17 לצורי ושק ושתומם

19 וגרים גורשו .. אולי״ם

20 רלי מתנדסם

בגנוני כל הם 17 ושום ושתומה · 19 וגרים גורשו · אולהיים ·
20 רלי מנודים

פתיחת המוציא לאור.

„טוב שבשבחים אשר הוא בפי הטובים" (בן המלך והנזיר שער ה'.
כלילה ודימנה העתקה אשכנזית ח"א דף נ"ז).

אמר יהודה המכונה ליב דוקעס איש פרעסבורג: אמרתי בלבי להעביר לפני הקורא כעת איזה דברים יקרי הערך הלא המה:

א') העתקה מפי' חמיוחס לאבוסהל (דונש) בן תמים על ספר יצירה.

ב') העתקה מספר משכית האורות ופרדס הנצנים להחכם אבוחמד אלגצלי.

דברי חכמים האלה יהיו להועיל אל תולדת ר' שלמה בן גבירול ז"ל אשר אתן לפני הקורא במשך ימים לא כבירים בלשון אשכנז ושם אניף ידי לדבר על דברים פרטיים וכעת אעריך רק מעט דברים.

א') פי' ספר יצירה.

הפי' הזה הוא יקר במציאות ונמצא בכ"י פארים וממנו העתקתיו. וחלק אחר מפי' הזה שלחתי אל החכם יוסף קובאק נ"י בעיר לעמבערג למען יתן לו מקום במחברתו העתית אשר בשם „ישורון" תכונה ושמה הערותי על ענינים שונים כאשר יראה הקורא ולא אשנה הדבר פעמים. עניני המאמר אשר אפיץ כעת ילכו צמדים עם דברי רבינו סעדיה ז"ל בספרו אמונות ודעות (מאמר ב') ועם דברי ר' דוד אלמקאמץ במאמרו 1) הנדפס ראשונה מהחכם שד"ל בספר הליכות קדם ואחרי כן במחברת עתית הנקרא ליטעראטורבלאט דעס אריענטס משנת 1847 כלם כאחד ילכו בשם החכמה לסלק הגשמיות ודבריהם היו לעינים לר' שלמה בן גבירול בתפלתו הנודעת בשם כתר מלכות. וגם מנחם בן סרוק נלוה עמס (עין ערך גו במחברתו). וככה יאמר ר' סעדיה (אמונות ודעות דף י"ד ע"ב דפוס א"ד)

— ואחרים חושבים לציירו במחשבתם גשם ואחרים אינם בושים בהגשמתו בפירוש אך הם מבקשים לו כמות או איכות או מקום או זמן והדומה לזה ובקשת זאת היא בקשת עצם בעצמ' מפני שאלה הספורים 2) לא יהיו כי אם לגשם וגו'.

---

1) לא נודע בבירור אם החכם הזה כתב ספרו בלשון עברי או בלשון ערבי ונמצאו במאמרו מלין אשר לא השתמשו בו המעתיקים. כמו ממלת אנה נמצא אניות וכדומה.

2) אשר נקרא פה ספור קראו המעתיקים הבאים אחרי ר' יהודה „תוארים". ור' יהודה השתמש בזה ג"כ בהעתקתו לספר חובות הלבבות (שער היחוד פרק ט') „וספרוהו החכמים והנביאים בספורים שאין דומין זה לזה וגו'". ובמאמר לר"ד אלמקמאץ „ואמר אריסטטלום הפילוסוף כי החדות המכחשות (ר"ל החוארים השוללים) הן אמת וישר לאומרן על הבורא יותר מן החדות המודות (ר"ל התארים המחייבים)". (בלי ספק במקום „חדות" צ"ל „מדות" עיין ג"כ למטה בהעתקות מפי' ספר יצירה). על מלת ספור ערכתי ג"כ איזה דברים במחברת עתית הנקראת „ישורון" אשר תצא לאור בעיר לעמבערג.

ויעירו ג"כ על הרחבת הלשון בכלל ובפרט ור' סעדיה יזכיר כי כבר דבר על הענינים האלה בפתיחת פירושו לתורה · (עיין אמונות ודעות שם דף ט"ו ע"ב · ¹)

ב') העתקות מספר משכית האורות ·

הספר הזה נמצא באוצרות אקספרד ויקר בערכו ובמציאות · וכבר הצבתי איזה ציונים לספר הזה באוצר נחמד חלק ב' · והנה המאמר אשר אני נותן כעת הוא יקר לקורות הפילוסופיא בכלל · ובמקום אחר אעתיק אותו ללשון אשכנזי · ובאגרת הפטירה וז"ל: „וכבר הגיע אלינו מקרוב ספר האיש הנקרא אבוחמד אלגזאלי וקרא אותו אלמנק וספר בו קצרת מנהגותיו וזכר כי הוא ראה כשהיה מתבודד דברי אלהיים ומתענג תענוג גדול וגו' עכ"ל · והמעתיק ספרו הנקרא הפלת הפילוסופים יקרא אותו „הפילוסוף הדתיי אבוחמד אלגזאלי" והיה חכם גדול וחסיד כאשר נראה מספריו ומהשיר שעשה קודם פטירתו אשר אתן ג"כ פה ·

א

העתקות מפי' אבוסהל בן תמים על ספר יצירה ·

„הלאות מהשגת הבורא, השגה ·"

(מורה המורה דף ל"ב · ושם נדפס „הנאות" · והמאמר הזה נזכר ג"כ בלשון ערבי מבעל עומר השכחה (דף ק"י) ושם נעתק „הלאות מהשגה היא היא ההשגה") ·

„לא יודע האמת באנשים, דע האמת ותדע אנשיו ·"

(מאזני צדק לאבוחמד דף קס"ו · ובהקדמת טודרוס טודרוסי לספר הלצה: כמו אמר אריסטו „הכירו האנשים באמת לא האמת באנשים") ·

פי' יצר מתהו ממש שהוציא יש מאין ותקנו ועשה אותו יש · וכאור הדבר שהאויר כדור מקיף את הארץ והגלגל כידורי מקיף את האויר והאויר דבר ממלא שפע השמים ועקום הארץ · ומפני שתנועת הגלגל מתמדת התחמם הדבר שממנו מן האויר ונהיה אש ומפני שהארץ שונות תמיד הצטנן האויר הקרוב אל הארץ ונעשה מים והאש יבשה והמים קרים וזה שעור וגזר דין מן הבורא יתב':

הפרק הב' · ויצר בהם נפש כל היצור וכל העתיד להוצר ·

פי' זה ר"ל לפי שנברא למי שעתיד להבראות אין ר"ל שהאות היא היולי או

---

¹) מנחם בן סרוק לא היה לו מלה פרטית להענין אשר נקרא בפי המעתיקים שמות מושאלים (בל"א אונאייגענטליכע אויסדריקע) ואם יזכיר ענינים כאלה במחברתו ילך סביב להם ואין מוצא בפיו · עיין למשל ערך לב וז"ל ויש לב הנדבר בלשון בני אדם כאלה בלבב ימים (יונה ב' ד') וג' (עין ג"כ ערך אכל · בת · זרע · חי · טח · וג') ·

עצם או חומר לשום נפש מן הנבראים מן החיות והצמחים אבל ר"ל ששם אותם ראיות על נפשות הנבראים ומה שעתידין להבראות לפי שבהם ירשום ויכתב בעֵדים ומעמיד בעולם הזה כל מה שהשכיל ממה שברא הבורא יתעלה מן הרוחניות והנשמות · וכשיחקק אלו האותיות יזכה בזה האדם מה שישכח ומת שלא ישכח ועושה מהם שליחות ומעלה כל מה שבלב טמון וחקקו בהם כל חכמת הבורא יתב׳ לפי שבהם משיגים כל מה שבעולם השפל והעולם העליון · ובאור הדבר הוא חסר משאר ב"ח לפי שהאדם והניח [?] ימות ומה שימות ישכח ושם הבורא יתבר׳ האותיות האלה לאדם לבדו להזכר בהן ולחוקק בהן כל מה שיפחד שישכחהו ואין זה לשאר החיים שהם בני מבטא כלומר המלאכים והגרמים העליונים ושהם אינם נזונים ואינם מתים ואינם שוכחים וברא הבורא יתב׳ זה האותיות לפי שרצה שתתלכד החכמה במין האדם ואחר כן סימן לדבר ד׳ כ"ב אותיות חקוקות בקול חצובות ברוח קבועות בחמשה מקומות פי׳ זה שאמר שאלו הכ"ב אותיות החקוקות שָׂמו אותם להורות על כ"ב תנועות והתנועות הם היולי הדבר והדבר יורה על הענינים שבנפשות · וכבר בארנו בספר הזה שהתנועות האלו הם אויר חצוב בכלי הדבור הוציאהו הריאה מן הגרון דרך הקנה הנקרא גרגרת ופוגשים יצא אלו הכלים וחותכין אותו ומתחלף צורתו להורות על דברים מתחלפים ואולי האויר לא היה לא קול ולא דבור והוא מה שאמר חקוקות בקול חצובות ברוח וזה מה שאמר בחמשה מקומות ואמר זולתו בתשע מקומות ואם היתה כוונת בעל ספירה על המוצאות שהם תשעה · ונתחיל מן הרחוק מהם מן הפה · והראשון והרחוק מן הפה נקראין גרונים והם העין והחית וההא ואם יאמר לנו שום אומר שבע השמים [צ"ל הספר] כלל בהם הא ויו א"מ מ"ע [?] נאמר כבר אמרנו בספר הזה שהא הדגושה היא קרואה עין בכל הלשונות לפי שהיא גרונית והיא במקום האויר א"כ תחלת האותיות הגרוניות היא העין והיא כמו הא הדגושה והאותיות הגרוניות הם קרובות לשלשה הגרוניות בעליו הרחקה והם הג׳ והכ׳ וקרובות להם החיכות כלומר מן החיך והן הק׳ והפ׳ ואחר כן העציות והעץ נקרא בלשון ערב הפה והם קרובות מן האותיות השריקה והם השין והצדי והם ממוצא אחד אלא שקצתם יותר מעולות מקצתם ואח"כ נקראות אסליא בלשון ערב וענינו הנקנות מקצה הלשון והם שלוש הצ׳ והז׳ והס׳ · וקרובות להם והם מן החיך העליון של פה והוא הפנימי הפך והם הט׳ ד"ת אחריהם הרכות והם הצ"ד ואחריהם הנקראות חלקיה בלשון ערבי והוא תחלת הלשון וקצהו והם הדל"נ ואחריהם השפתיות והם האחרונות והם הפ"א והכ׳ והמ׳ ונקראות שפתיות לפי שכליהם השפתים · ואתה הקורא ספר הזה בעין שכלך [1] לא בעין ראותך אל הפיר׳ שפירשנו בתחלה מאותיות המבטא שהם העליונות מכלם ויותר נכבדות שלא הוצרכו לשום כלי מן הט׳ המקומות האלו לפי שהם אותיות מתנועעות ומניעות המבטא לפי שבהם מתנועעות שאר האותיות ובהן הֵן נוהגות ואלמלא הן היו האותיות משתנות

---

[1]) וכן יאמר רשב"ג בכתר מלכות „ועיני השכל לך תכסוף וגו׳ ·"

מחרישות מנהג אחד ולא תוכל להראותם כי איננו על כן בטלה דעתה ואם עוד האחד שכל מהמושה [1] והמנהג שני בודאים עשוהו לדעת אחת, אומר לך זה להם משני פנים או שניהם מחוברים או שניהם נפרדים· אם תאמר מחוברים הנה הם אחד ואם תאמר נפרדים הנה בין שניהם דבר השלישי המפריד אותם והם שלשה· וכן בין האחד לשני ובין השני לשלישי והנם חמשה וכן יעלה הדבר עד שיעלו לחשבון גדול עד שאין נשאו [2] וכל דבר שאין נשאו אין מקובל בעיני החכמה והשכל· ואם אתה מדמה חבירים לשמש ולצל שהם מחוברים בלי מפריש ביניהם ואינם דבר, אומר לך אינך מדמה זה על נכון כי שני היוצאים שאתה רוצה למצוא צריך שיהיה שני יֶשְׁנִיּוֹת יכולים לעשות מעשה ולברוא בריות והצל והאויר אינם יֶשְׁנִיּוֹת יכולין לעשות מעשה אך הם מקרים יוצאים מכח גלגלם, כי האור יוצא מכח גלגל השמש, והצל יוצא מכח ההרים או מקירות ושאר הדברים המונעים לאור שמש להראות במקום שנופל שם צלם· לכן אין דמיונך בכך כלום· ואם תאמר שהמנהג מנהיג את העולם על מנהגו לעולם מנהג נוהג ולא נעשה בכח עושה וכוונת מכוין, אומר לך שכל הבריות מעידות על כח עושה ועל כוונת מכוין ועל כח מכריח לפי שאין נבראות מסודרות הדברים שהן בהפך אשה אל רעותה· והם האש והאויר והמים והעפר וכנגדם בגופי בעלי חיים ד׳ טבעיים והם מרה אדומה, ודם, ומרה שחורה, ולחה· האש והאדומה חמים ויבשים· האויר והדם חמים ולחים· המים והליחה קרים ולחים· העפר והשחורה קרים ויבשים· הנה שאין טבעם שנים ולא מכוונים איש אל רעהו אכן כל אחד יעוד על חבירו ולולא גבורת הבורא וכח המכריחם להמזג ולהתחבר לא היו יכולים להתחבר יחד להתהוות מהם גופי היצורים וההוא עדות על העולם שהוא נברא בכח גדול יכול ובכוונה מכוין שהבורא אחד לפי שאין לו אחד חָטָא את מאמרו וחפצו וכל אשר חפץ יעשה בכחו ובגבורתו, ברוך הוא אשר בראנו· הנה בארנו שהבורא אחד בראיות חזקות· והוצרכתי עוד לבאר ואין יחודו כשאר האחדים· ואומר, תדע כי יחוד הבורא הוא היחוד האמתי על כל פנים ועל כל צד והוא תמים שלא ירבה ולא יחסר, מה שאין כן ביחוד שאר האחדים, כי כל שאר האחדים הנמצאים אחדים מצד אחד ומרובים מצד שני, לפי שהם מחוברים מרבים כמו השורש הנקרא גזהר שהוא כולל מינים, כל מין מינים רבים· כמו האדם שהוא כולל ראובן ושמעון ושאר כל האישים, וכן מיני הבהמות והעופות והדגים ושאר בעלי חיים, שכל מין ומין כולל אישים רבים נפרדים, וכן מיני הפירות ושאר כל הבריות וגם כל איש מהם מחובר מדברים רבים כמו האדם שהוא מחובר ומורכב מאברים רבים ומדברים אחדים, כמו הטבעים והיסודות והוא נקרא אחד מצד אחד ומרובה מצד אחדים רבים שהוא מחובר מהם· וכלם נקראים אחד, כל אחד אחד בפני עצמו· וכן

---

[1]) נ"ל כי צ"ל „מהמושח" מלשון שיחה כלומר המדובר והמלה הזאת נמצאת ג"כ בפי' ר' סעדיה כ"י פארמא והוא יפרש אותו „שמדברים ומשיחים בו·"

[2]) נ"ל כי הוא „חלוק הדבר לאין תכלית" אשר נזכר באמונות ודעות מר"ס מאמר א' (דף ו' ע"א דפוס א"ד)·

כל שאר בעלי חיים וכל הבריות שהם מחוברים מאחדים רבים ונקראים כל אחד מהם אחד מצד אחד ומרובה מצד שני, שכל אחד כולל אחדים רבים ועוד שכל אחד בעלי גרם ומקום בעצמם. אבל האחד המספרי הוא יותר אמתי מכל שאר האחדים הנזכרים בעלי גרם ומקרה וכוללים אחדים רבים בעצמם. והאחד המספר שהוא במחשבה אינו מתרבה בעצמו, גם אינו אחד ראש המספר, כי כאשר תקח אחד או גרמי או מחשבי כל זמן שהוא מתבודד ויעמוד לבדו ולא יהיה מספר ולא חשבון עד שיצטרף עם אחד ודומה אליו בכל ענין, אז תחל לספור ויהיו שנים, וכן יעלה החשבון על עשרה, ומעשר תשוב לאחד והאחד אחד עשר מפני שהוא מצטרף עם העשרה שלפניו ואם יצטרף לא יעלה למספר, ויהיה מיוחד. גם אם תצטרף עמו אחד אז תחל לספור ותאמר שנים, וכן שלושה. וכל המספר הנה שאין האחד ראש המספר אך הוא ראשון לאחדים הבאים אחריו אינו ראש מספר ולא ראשון, כמו השנים שכל זמן שהם יחד הם מספר גם לא יבאו אחריהם השלישי והרביעי. למדנו מכל זה שהאחד המספרי שהיא במחיקה הוא יותר אמתי מכל שאר האחדים הגרמיים שזכרו אך מפני שאינו נופל תחת גדר הישות ואינו יכול לעשות מעשה ועוד שמצאנו לו רבוי מצד אחד שהוא נכון להתרבות בדומה לו ולהצטרף עמו אחדים בעצמם והם דומים לו בכל ענין לכן אין אחדותו אמתית ולא המה מכלם יש לו צד רבוי ובהצטרפו אחרים דומים לו. הנה כבר בארנו שכל האחדים הגרמיים והמספרים אין יחודו אמתי ולא תמים בראיות חזקות. ונשאר יסוד הבורא יתב' אמתי על כל פנים ועל כל צד, ותמים שאין בו לא חסרון, ולא יתרון, ולא חבור, ולא יצטרף שום מצרף עמו, ולא ימיר ולא ישתנה לפי שלא נמצא בכל הנמצאים בלתי בורא ונברא. והנמצא לא יצא מב' פנים או שהוא בורא או שהוא נברא. ואם תאמר שהוא נברא כבר הודית על בורא, לפי שידוע ומבואר בראיות המוקדמות, שאין הדבר יכול לעשות את עצמו ולא לברוא אותו לא קודם המצאו ולא לאחר המצאו אלא שבורא זולתו בראו והמציאו. אם תאמר שהוא בורא לא תוכל לומר זה אלא על בורא אחד בראיות המוקדמות. הנה שלא תמצא בלתי בורא ונברא, ולא יתכן להיות הבורא נברא ולא הנברא כבורא דרך יחיד מיוחד, והוא חוץ מבריותיו שאינו מצטרף עמהם, והם אינם מצטרפים עמו, ולא הוא דומה להם, ולא הם דומים לו, משום צד ומשום פנים, ואינו מתרבה ולא חסר בעבורם. לפי שכבר חקרנו בכח הראיות שעברו, שהוא קדמון קודם היצירה, שהוא אחד ומיוחד. וב' חקירות האלה מעידים על ישותו ועל המצאו, לפי שאיננו נמצא לא יתכן להיות קדמון ולא אחרון ולא אחד ולא יותר מאחד. וגם מעידות שהוא בורא כל אחרי אשר מצאנו את כל הנבראים מחוברים ומחודשים על ידי בורא מחברם ומחדשם לכן לא יתכן שישתנה הבורא אחר שברא הנבראים כדי שיצטרף להצטרף עמהם, או שיצטרפו הם עמו מי שידמה הוא להם, או שדמו אם לו מה שלא היה כן לפנים דכתיב אל מי תדמיון אל (ישעיה מ' י"ח) שהבורא אחד ושאין שני דומה לו, ושאין יחודו דומה לשאר האחדים על דרך מחקר כפי השגת ידי וכפי מה שחדשתי בו ושנגלה לעין שכל כי אין עסק בנסתרות, כי לא יוכל האדם לחקור גם בכח נפש החכמה הנתונה בו יותר על שאר ב"ח בלתי

הנמצאים בגדרו ובגבולו והוא גדר וגבול על היצירה, וכלם בראם יוצר ובורא, כי ידוע ומבואר שכל הנבראים עליונים ותחתונים כלם נופלים תחת גדר היצירה, וכלם בראם יוצר ובורא אחד ברוך הוא, ובכלם נתנו רשות לבני האדם להקור ולדרוש בהם לפי שהם בתוך גבולו, אבל אין בחבירו ואין רשאי לצאת חוץ לגבולו כי בעיר מקלטו הקולט אותו ישב ואם יצא יצא הרוצח מגבול עיר מקלטו והכהו גואל הדם אין לו דמים כי יצא מעיר מקלטו· ועוד שיצא מגבול הדעת זו חכמה והשכל כי החכמה שופטת והשכל מורה שאין האדם יכול להשיגו גם בכח שכלו בלמה שימצא בתוך גואל גבול היצירה לכן כל אדם נלאה ונאלח כאשר ירצה להשיג בעצם הבורא, כי לא מצאהו בתוך גבול ולא גבול גדר והוא רחוק מאד להשיגו מצד עצמו וקרוב הוא מאד מצד פעולותיו· כמו שאמר חכם אחד: קרוב מכל קרוב ורחוק מכל רחוק [1]) ואמר החכמה מאין תמצא (איוב כ"ח, י"ב) ר"ל שהחכמה מציאת הבורא בעצמו אינה נמצאת, וגם מעוף השמים (שם כ"ח, כ') שהם מלאכי שמים נסתרה ולכן אמרו חז"ל אין לך עסק בנסתרות אל יהי לך עסק שלא נפלה בגדריו ובעסקיו של אדם, לכן נסתרה ממנו ולא נגלתה לשום אדם, כלומר כל הירא את דבר ד' שאינו מהרהר אחריו ולשאול מה לפנים ומה לאחור ולא יבקש לדעת אותו מלגלות סוד הבורא· ואמר החכם כבוד אלהים הסתר דבר (משלי כ"ה ב') לכן טוב לדעת אותו בספיקה כמו שאמר חכם אחד איזה חכם בידיעת הבורא כל המסתפק בו· ואמר חכם אחד אני לא ידעתי מה הבורא רק ידעתי מה שאינו ור"ל אני ידעתי שאין הבורא ית' כלום מן הדברים שנפלו תחת גדר היצירה שהם נודעים לבני אדם וכן הוא חוץ מכלם לכך לא ידעתי מהו בעצמו ואמר דוד ע"ה אם אסק שמים (תהלים קל"ח ח') ר"ל בין שניהם שאינו נמצא במקומות במקרא שנראה מהם שהוא גרמי כשאר בעלי גרם ממה שכתוב ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ד' שמך לעולם, יהי שם ד' מבורך, וכן בכמה מקומות שהם מזכירים שם אומדת לבורא· ובסבת האבות קראום לשמות כפי הראוי לכן הוצרכתי לבאר שהמדות או השמות נחלקו על ב' חלקים· האחד מהם החלק השכלי הוא שאינו מושג בלתי בכח השכל ואין ההרגשות משיגות בו· והחלק הב' הוא המדות הכתובות בכתבי הקדש או השמות או המדות השכליות הם שלש והם נמצא קדמון אחד כמו שחקרנו בכח השכל בראיות המוקדמות ועם ג' אלה נכללו עוד ג' אחרות והם גם הם שכללות והם חי, יכול, חכם ואלה כלם שָׁבוֹת לאחד ונכללו יחד, ואין אחד מהם מרגשת רעותה אכן כל אחת מקבלת חברת ומרגשת הפכה כי כאשר תאמר נמצא כבר הודית בקדמון ואחד תמים, כי יתכן לקדמון ואחד שיהיה נמצא, ואם לא היה נמצא לא נכונו לא אחד מכל אלה ולא כלם· וכאשר תאמר קדמון כבר תודה שהוא נמצא ואחד כי אם לא היה נמצא ואחד לא יהיה קדמון· וגם הקדמון מורה על חי, חכם, יכול כי כל היכולת והם כמה, יוצאים מן הקדמון, ואם אינו חי אינו קדמון· וכאשר

---

[1]) וכן יאמר הראב"ע בפיוטו (אשר כבר הזכרתי אותו בנחל קדומים דף מ"ז סימן כ') רחוק רחוק משמי השמים וקרוב קרוב משארי·

תאמר אחד תמים כבר הודית שהוא נמצא, והקדמון כי אם לא היה נמצא לא יהיה אחד תמים, וגם האחד התמים מורה על חי, חכם, יכול כי אם לא היה חי לא היה אחד. ולא יותר מאחד בורא כי הבורא יתכן שיהיה נבון וחכם ויודע לתקן מעשהו בחכמתו הנה שלשה זוגות מן המדות או השמות האלה שבין לאחד וכלן מקובלות במלה אחת כמו שהשכל מאזין ומבין אותם במלה אחת מהן מרגשת מהבורא ית'. כי כאשר תאמר נמצא תודה שאינו נעדר, וכאשר תאמר קדמון תודה שאין קדמון לפניו שיהיה הוא לו קדמון, וכאשר תאמר אחד תמים תודה שאין לו שום רבוי בעצמו ולא מצטרף עמו ואחר כמוהו. וכן חי שאינו מת, ויכול שאינו נלאה, וחכם שאינו אויל. ועל זה הדרך תכון י"ג מדות הנזכרות בתורה ותשובתם למלה אחת: והחלק הב' הם המדות הנמצאות בכתובים והם ב' מינים מהם נזכרות לבורא שהוא עושה מעשיו ופועל אותן כשאר פעלים גופניים וגרמיים כמו שאמר נעשה אדם (בראשית א' כ"ו) ואמר אעשה לו עזר כנגדו (שם ב' י"ח) וכמו אלה רבים. ומהם נזכרות לו שיש לו צורה ודמות ואיברים גרמיים כמו אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מ"ח י"ג) עיני אלהיך בה (דברים י"א י"ב) וג' וכאלה רבים שידמה שיורו שיש לו איברים גרמיים וראוי להסיר הספיקה מלבות האנשים המסתפקים בזה הענין ואמר כי לא יסופרו המדות הגופניות והגרמיות האלה לבורא יתב' להודיע שיש לו בעצמו יד ורגל ושאר האברים הגופניים אלא להקריב הדברים אל מדענו למען נרוץ להבין בהם כי אם יספר אלינו הכתוב את הדברים בלשון רוחנית וכמות שהם, היינו נלאים לשמוע ולהאזין אותם כמות שהם, כי המלות הרוחניות הם רחוקות ממנו ואם אנו רגילים בהם יספר לנו הכתוב בלשון רוחנית אשר לא ידענו מה הם, אז אבדה האמונה ונכרתה מפינו כי נלאינו לשמע אותה. לכן טוב לנו לשמוע בלשון גרמית וגופנית ואחר נתבונן בהם ונסיר מהם הדופי והגנאי כאשר יעורנו שכלנו הקרוב לשמיע בלשון רוחנית, ונשוב להאזין הדברים על נכונים כמשפט הצדק והטוהר והנקיות: ואפריש לך המין הראשון מזה הענין מן הכתוב שנראה מהם שהבורא יתב' פועל פעולותיו כשאר הפועלים ואז צריכין אנו להתבונן בכתוב ולעיין בהם היטב ואז נבין מהן שאינם מספרים 1) לבורא פעולה כשאר הפועלים כי הפועלים ביגיעה ובעמל כפים ולא חלו בו ידים רק במאמר ובחפץ צווי, וכן הכתוב מעידים, ורוב מהם פירושם בצדם. דכתיב בראשית ברא אלהים וגו' ונראה מזה מלאכת ידים וכתיב בתריה ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור ונראה מזה שנעשה במאמר. וכן יהי רקיע והאחרון פירש על הראשון שהכל עשם במאמר ובצווי. „ויטע ד' אלהים גן" שנראה נטיעה בידים וכתיב בתריה „ויצמח ד' אלהים" שנראה במאמר ופעמים מקדים הפירוש כמו שאמר תוצא הארץ נפש חיה (בראשית א' כ"ד) שנראה מזה שנברא במאמר ובצווי ובידוע שהאדם בכלל נפש חיה ואח"כ אמר נעשה אדם להודיעך שמאמרו וצוויו הוא מעשהו ופעולתו לכן ראי לנו להוציא

---

1) על מלת „סִפּוּר" עיין לעיל בפתיחתי למאמר הזה הערה ב'. וכן אמר בטורים הקודמים „כי לא יסופרו המדות" וגו'.

הספיקה מלבותינו ושלא לחשוב עלינו שיש לו בעצמו שום דבר גרמי כשאר הגרמים אכן וכן הוא חוץ מהם לא הוא דומה להם ולא הם דומים לו לפי שהוא בורא את כלם · והמין השני הוא שהכתובים מזכירים לבורא צורה ודמות ואיברים גרמיים וגופניים כמו שזכרתי למעלה · ואומר שגם זה צריך להתבונן ולעיין היטיב ושלא נאזין אותם כמשמעם ולבאר להם הפירוש נכון ושנסמוך על הקבלה הקדושה שמצאנו מפורשים בה כמו שפירשם המתרגם שתרגם אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מ"ח י"ג) גבורתי · כי בכיתם באזני ד', קדם ד' · עיני אלהיך בה, יקרא ד', וכן כלם צריכים לפרש על דרך הקבלה כי ידוע ומבואר שהכתובים מזכירים את האיברים האלה כדי להקריב את הדבר אל מדענו כמו שאמרתי במין הראשון והזכיר יד במקום יכולת וגבורה כמו היד הגדולה אשר עשה ד' ר"ל היכולת והגבורה · כי בכיתם באזני ד' כלומר ישמרנה תמיד כמו ואשימה עיני עליו (בראשית מ"ד כ"א) שאמר לשמור את בנימין · וכזה הפירוש תוכל לפרש על כלם אם תתבונן בהם · וכן מצאנו מנהג שפת העברים מדברת על זה שמזכרת אברים כמו הראש לדרך · על ראש הדרך וכמו וכסה את עין הארץ (שמות י', ה') [1] וגו' וכמות אלה הדברים שמזכיר הכתוב איברים לנבראים שאין להם איברים כדי להרחיב הלשון ולהקריב הדבר אל מדעם ונאזין המשל כמו שאמרו רבותינו דברה תורה כלשון בני אדם על כן לא נכון להאמין בכל אלה שיהיו להם אברים גרמיים לפי שאין אנו רואים נמנעים מהם ועל פי שהכתוב מעידים להם למען נאזין הענין בכל וכן לבורא ית' כל האברים הנזכרים לו הם על דרך משל ולא כמשמעם לפי שידוע ומבואר שכל לשון האברים והמקרים והצורות והתמונות כלם נמנעים ממנו ולא ישיגנו בעצמו דכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה (דברים ד' ט"ו) ותמונה אינכם רואים (שמ"ב)· כבר בארנו כי ג' הזוגות ממלות המדות שאין שוות למלה אחת וכאשר תזכיר אחד מהן הבין בכל אחד מהן את כלם וכל אחת מקבלת רעותה ומהרגשת הפכה מהבורא ית' כאשר בארנו למעלה · ואחר שביארתי במה שעבר ששלוש המלות הנזכרות לבורא שוה לאחת לענין אחד ולמלה אחד הוצרכתי עוד לבאר שלוש מלה אחת שלשה פעמים במקום אחד לבורא יתב' כמו אהיה אשר אהיה שלחני (שמות ג' י"ד) וכמו קדוש קדוש קדוש (ישעיה ו' ג') [2] וכמו „ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך" וכדומה להם שהנוצרים טועים בהם לזכור לטעותם שלוש וידמו המתים לחיים ואני אומר לך על זה ידוע תדע שזה הענין רחוק מאד יותר כרחוק מזרח ממערב אך הוא כרחוק חי ממת וכרחוק יכול מנלאה וכרחוק קדמון שאין קדמון לפניו ממחודש ומחובר לפי שהבורא יתב' חי שאינו מת והוא מת והבורא יתב' שאינו נלאה והבורא קדמון שאין קדמון לפניו והוא מחודש ונולד ממעי אמו ומחובר מאיברים ומשאר טבעים כשאר בני אדם · —

[מכאן ואילך חסר בכ"י] ·

---

[1]) עיין הפתיחה למאמר הזה דף ב' הערה א' ·

[2]) עיין ספר נצחון במקומו ·

ב

משכית האורות ופרדס הנצנים. (כ"י אקספרד.)
לאבו חמד אלגצלי פרק ג׳.

המלכים שופטי הארץ והחכמים שופטי המלכים.
(מבחר פנינים שער החכמה.)

(ובמשלי שועלים במשל „חזיר וארי ושועל" נזכר המאמר הזה בשם ספר הנסיכים. והנה המחבר קרא לו בשם הזה על דרך מל יצ (הנקרא בלשון אשכנז ובשאר לשונות fingirter Titel) והחכם וואלף (Wolf Bib. heb. IV. S. 1053.) חשב כי הוא שם ספר אחד אשר לא נודע מחברו והזכירו בין הספרים אשר מחברם פלאי. עיין ג"כ ספרי המכונה ראבבינישע בלומענלעזע דף נ"ט הערה ב׳ שם הזכרתי כי יביא המחבר מאמר ממבחר פנינים ויקרא אותו ג"כ בדרך מליציי ספר חכמת הזכרון).

וכמו שהנר עין האור כן השכל עין הנפש וכאשר השמש אור העולם כן הנפש אור הגוף. (מבחר פנינום שער מ"ד.)

ובכתר מלכות: „כהמשך האור היוצא מן העין ושואב מן האור בלי דלי וגו׳" — ובהתחלות הנמצאות להחכם אבונצר אלפרבי (בנדפס דף ה׳) וז"ל „ויחסש כל הפועל מן האדם יחס השמש מן הראות וכמו שהשמש תתן לראית האיר וישוב הראות באור אשר קבל מן השמש רואה בפעל אחר שהיה רואה בכח ובאור הזה יראה השמש בניצוצו אשר היא הסבה כשיראה הרואה בפועל ובאור ג"כ ישובו המראים אשר הם נראים בכח נראים בפועל וישוב ג"כ הראות אשר הוא ראות בכח ראות בפועל כן השכל הפועל יקנה לאדם דבר ירשמהו בכח המדברת יחס הדבר ההוא מן הנפש המדברת יחס האור מן הראות ובזה הדבר תשכיל הנפש המדברת השכל הפועל ובו תשים הדברים אשר הם מושכלים בכח מושכלים בפועל ובו ישוב שכל האדם אשר הוא שכל בכח שכל בפועל וגו׳ —"

בענין אמרו כי הבורא יש לו שבעים אלף מָסָך מאור ומחשך¹) ולו גלה אותם נצוצי פניו היו שורפים כל מה שהשיג ראותו. ובקצת הנוסחאות שבע מאות, ובקצתם שבעים אלף. ואומר כי האל יתברך יגלה בעצמו לעצמו ויהיה המסך בערך המסוך על כל פנים. כי המסוכים מהברואים ג׳ חלקים. מהם מי שהוא מסוך באור לבד, ומהם מי שהוא מסוך בחשך ואפילה, ומהם מי שהוא מסוך באור מוערך לחשך. ומיני אלה החלקים הם הרבה אני יבול לאמת ולכוון רבויים ואוכל ג"כ להכילם לכן לא אבטח במה שנראה מהגבלתם ולכלול אותם כי לא אדע איזה יכשר הזה או הזה אם הכילם לז׳ מאות או לשבעים אלף ואין זה ראוי להכילם הכח הנבואית אע"פי שהנראה

¹) וכן יאמר ר׳ משה ן׳ עזרא בפיוטו אשר הזכרתי כבר בנחל קדומים:
ועל פנינו צעיפים מהביט לעושנו —

לדעתי כי אלו המנינים לא נזכרו אלא לרבוי לא להגבלה · ולפעמים יזכר ענין ואין רצונו להכיל אלא לרבות והשם יודע האמת כי זה גדול מהכילו · ומה שאוכל עתה להודיעך אלו החלקים וקצת מיני כל חלק · ואומר החלק הראשון המה המסוכים בממשות החשכה והם אשר אינם מאמינים בבורא ולא ביום הדין, והם אשר אוהבים לחיות בעולם ואינם מאמינים בעולם הבא כלל · ואלו הנחלקים לב׳ מינים · מין התאוו לבקש סבה לזה העולם עד שאמרו כי העולם כך טבעו הוא ר״ל על תואר מוטבע בפנים הם תוארים לו והם חשכים כי השיג ידיעה ואין בהם ממש ואין להם חומר ואין להם אור מושג בראיית העין · החלק השני הם אשר יתעסקו בנפשותם ולא בקשו שום סבה אלא שהם חיים כחיי הבהמות והמסך שלהם הם נפשותם העכורות ותאותם הנמשכות ואין חשך אפילה יותר מן התאוה והנפש המתאוה · ועל זה אמר הראית מי שעשה אלוה תאותו · ואמר החכם: התאוה אלוה שנוי לעבור · ואלו נחלקים לכתות · כת אחת אומרת כי כלל המבוקש בעולם למלאות החפצים והשגת התאוות הבהמיות כגון משגל ומַטְעַם ומשתה ומלבוש · ואלו הם עבדי התאוה יעברוה ויבקשוה, והם סוברים כי השגתה היא תכלית הטובה וראו בנפשותם להיות חשובים כבהמות יותר נבלים מהבהמות ואי זה חשיכה יותר גדולה מזו ואלו הם מסוכים באפילה ממש · וכת אחרת ראו כי תכלית הטובה הוא הנצוח והממשלה והשבי וההרג ולאסור האסירים וזו היא עצת הערביים והרבה מן השוטים והם מסוכים בחשכת התארים בפריצי חיות וגורי אריות בגבורת תאותם ולהשגת מגמתם בגודל התאוות ואלו הסכימו דעתם שיהיו כזאבים ויותר נבלים · וכת שלישית ראו כי תכלית הטובה לקבץ הממון והכסף והעושר כי הממון הוא כלי שישיג בו האדם כל חפיציו ותאוותיו ואלו הם כלם מקבצי הממון וההרבות מרויח וקנין השדות והקרקעות והסוסים החשובים ולזרוע ולחרוש וספוני טמוני חול ותראה האחד יחרוץ כל ימיו לרכוב האניות ולדרוך בציות לקביץ הממון ואינו מניח עצמו לישן והוא כילי לנפשו כ״ש לאחרים והם אשר אומרים עליהם אוי לעבדי העולם ועבדי היצר ואיזה חשיכה יותר גדולה ממי שאינו יודע כי הכסף והזהב הם אבנים ואין בהם צורך אלא לראייתם והם כשימלא האדם בהם חפצו, ולא הוציא מהם, הם והאבנים במדריגה אחת · וכת רביעית אלו גם כן לא השכילו ואמרו כי יתרון הטובה אריכות הימים ושיהיו דבריהם נשמעים ושיהיה להם זכרון ושיהיה להם משרתים רבים ושיהיה מאמרם עשוי · ותעיין באלו אינם רוצים אלא להראות עד שתראה מהם מי שאין לו מה שיאכל בביתו ויוחיל ויקנה בכל מה שיוכל שיקנה מלבושים להתגאה בהם כשיצא מביתו חשוב כדי שיהא חשוב בעיני בני אדם ולא יבזוהו ומיני אלו הם עצומים מספר וכלם סתורים ומסוכים מהבורא במששות האפילה והם החטאים בנפשותם החשכים ואין יתרון לזכרון פרטי הכתות כי יכבר עוררתי על הכללים ונכנסים תחת אלו הרבה מהם שמתיחדים בלשונותם ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואומרים לא אלוה אלא האל ואלו הם עובדים מיראת האנשים או שיאמר עליהם יהודים או בעבור התנאות במעשיהם או לרוב עשרם או בעבור ללכת במנהג אבותיהם ואלו כשלא יסברו בלבם כי לא אלוה אלא האל וילכו

בדרך ישרה לא יוציאם אלא המלות מהחשיכה אל האורה אבל אלו הם הכופרים מיוצאים מן האור אל החשכה ובאלו רמז הנביא ע"ה באמרו ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה וגו' אבל מי שאומר זו הדבור וכשיחטא ירע בעיניו וכי עשה טובה או גמילות הסדים יכשר בעיניו זה יוציא ממשות החשיכה ואע"פי שהוא חוטא ·

החלק השני כת היא מסוכה באור מוערך בחשך והם שלשה מינים · מין עיקר חשכתם מההרגש · ומין עיקר חשכתם מהדמיון · ומין עיקר חשכתם משיעורים שכליים מעוותים · המין הא' המסוכים בחשכת ההרגשות והם כתות לא יוכל אחד מהם לעבוד ולהביט אל נפשו ולהתעלה ולעלות לידיעת בוראו · והמדריגה הראשונה הם עובדי הצלמים והפסילים · ואחריהם הכת הנקראת אלתנויה [כתוב כצדו: שהם שני רשויות] בלשון ערב ויש ביניהם מדריגות · הכת הראשונה עובדי הפסילים ידעו כי בכלל יש להם אלוה והם מחויבים לעבדו וכי יש יתרון על נפשותם החשכים · וסברתם כי אלוהיהם נורא ונפלא מכל דבר אלא שהם מסוכים וסתורים בחשכת ההרגש מלעבדו ולקח צורות עשויים מחשובי העצמים ככסף וכזהב וכמרגליות צורות נאים ומתוארים ועשו אותם אלהות ואלו הם מסוכים וסתורים באור העזות והיופי מתארי הבורא יתברך ואורותיו והם הדביקו אלו הדברים בגופות המורגשים ומטעה אותם מלהשיג חשכת ההרגש כי ההרגש חשכה בערכו אל העולם הרוחני השכלי כמו שקדמתי · וכת שניה קבוץ הממון [ההמון?] מקצי גומר ומגוג אין להם דת ולא תורה ואלו הם הטרטריים והם סבורים כי יש עליהם אלוה וכי הנאה מכל הנמצאים וכשרואים אדם נאה או אילן נאה או סום נאה הם כורעים ומשתחוים לו ואומרים כי הוא אלוהיהם ואלו הם מסוכים וסתורים באור היופי עם חשכת ההרגש כי הם עובדים הכללי לא היופי המצוי אצלם ואינם מיחדים היופי לבריה ידוע המוטבע לא העשוי מדבר אחד ובידיהם · וכת שלישית אמרו ראוי שיהיה אלהינו אורני בעצמו בעל זיו חשוב בצורתו בעל התגברות בנפשו ובעל אימה בישיבתו ואין יכולת ביד אדם להתקרב ממנו ולכן ראוי שיהיה מורגש כי מי שאינו מורגש ואין לו מענה בעיני אלו ומצאו האש על זה התואר ועבדו אותה ועשו אותה אלוה ואלו הם מסוכים וסתורים באור הממשלה והזיו וההוד וכל אלו מאורות הבורא יתעלה · וכת רביעית אמרו כי האש יוכל האדם להתגבר ולמשול עליה בדליקה וכבייה ואנחנו משתמשים בה ואיננה ראויה שתהיה אלוה אבל מה שתהיה לאלו התוארים ואח"כ תהיה אנחנו תחת עבדותו ויהיה עם זה מתואר בהתעלות ובהתנשאות והיתה מפורסמת ביניהם חכמת הכוכבים והערכת שכליהם וכי הם ממונים על העולם כת אחת מהם עבדו הכלב הגבור והוא הנקרא בלשון ערבי אלשארי על עבור · ומהם שעבד כוכב צדק והרבה מן הכוכבים כל כת כפי דעתם בסברתם בכוכבים לפי ממשלתם על העולם ואלו הם מסוכים וסתורים באור העליה והזריחות והממשלה והם מאורות הבורא יתעלה · וכת חמישית עזרו לאל בסברתם אלא שאמרו אין ראוי להיות מחודד ומוגבל בקטנות בערכו אל העצמים האורניים אכן ראוי להיות הגדול שבכלם ועבדו השמש ואמרו זו היא גדולה מכלם ואלו הם מסוכים וסתורים באור הגדולה עם שאר

האורות מוערך בחשכת ההרגש · וכת ששית עלי למעלה מאלו ואמרו כי האור כלו לא תאיר בו השמש אבל לזולתה ג"כ אורות ולא יתכן שיהיה לבורא שותף באורתו ועבדו האיר הכללי הכולל למיני אורות העולם ואמרו כי הוא רבון העולמים והטובות כלם מוערכות אליו ואח"כ ראו בעולם רעות ולא נתישר בעיניהם לערכתם לבוראם לפי שאין ראוי להעריך לבורא שום רעה ושמו בינו ובין החשיכה איבה והתקוממות ואמרו כי העולם מוערך לאור וג"כ לחשיכה ויוכל שיקראהו שנים ואליהם הכת המשנה ואמרו כי הוא זקן · ודי לך עתה במה שהודעתיך ועוררתיך על זה המין כי עצמו מספד·

והמין השני המסוכים בקצת האורות מוערכים בחשכת הדמיון והם אשר עלו למעלה מן ההרגש והעבירוהו וקיימו כי אחרי המורגשות דבר אחר והם לא יכלו לעבור מעבר לדמיון והם עוברים נמצא יושב על השמים ומיטב סדורים היראים ואלו הם הנקראים בלשון ערבי אלחשמיה והם כמו הכותים שאומר עליהם הכתוב את ד' היו יראים ואת אלוהיהם היו עובדים ואחר אלו המדברים הנקראים אלכרמיה בלשון ערבי בכללם ואיני יכול עתה לפרש דבריהם וסברותם ואין יתרון לאריכות · ואולם המדריגה המעולה שבהם מי שהוא סובר כי אינו גוף ולא מקרה בגוף אלא שאומר עליו שמיוחד בקצה העליון כי אשר לא יעורך לקצוות ולא יתואר כי אינו בעולם ואינו חוץ לעולם לא יתכן לעלות במחשבה ולא בדמיון ולא השיגו ראש מרריגות המושכלות עובר מעבר לערכה אל הקצוות ·

המין השלישי המסוכים באורות האלוהיות מוערכים עם שעורים שכליים מעוותים חשכים ועבדו אלוה שומע ורואה מדבר חכם ויכול חפץ חי אבל אין לו הערכה לקצוות אמנם הבינו אלו התוארים על דרך הערכת תואריהם עד שאמרו קצתם דבורו קול וקצתם אמרו לא אבל הוא כשיחת נפשותינו ואין קול ואין אות ולא מלה וכשתשאל אותם על אמתת השמע והראות והחיים יחזרו להמשיל בענין שהוא מוערך לו באשר הוא שם אעפ"י שכופרים בחתוך המלות כי לא השיגו שורש אלו הדעות באמת הבורא וג"כ אמרו ברצונו כי הוא מתחדשת כמו רצונו וכי הוא יש לו רצון ומְגַמָה כמו רצוננו ומגמתנו אלו הם דעות ידועות ומפורסמות וגלויות ואין יתרון לפרש אותם ואלו הן מסוכים על דרך כלל באורות עם חשכת ההערכת השכליות ואלו הן כל מיני החלק השני אשר הם מסוכים באור מוערך עם חשך ·

החלק השלישי בממשות האורות מסוכים והם מינים הרבה איני יכול להשיגם להכילם אבל ארמוז לך לשלושה חלקים מהם · הראשונה כת ידעו התארים על אמתתם והשיגו כי פטירת שם הדבור והרצון והידיעה וזולתם על תאריהם אינו באמרנו על בני אדם והם לא רצו להודיע באלו תארים והודיעוהו בערכו על הברואים כמו שהודיע משה רבינו ע"ה כששאל אותו פרעה מי ד' אשר אשמע בקולו ומשה רבינו ע"ה ענהו כי הוא האל אשר אין לו הערכה לענין מאלו התארים והמנועע את השמים והמנהג אותם · והמין השני עלה למעלה מאלו ממה שנראה להם כי בשמים יש רבוי וכי מנועע כל שמים לבדו יש כמו נמצא אחר שנקרא מלאך ויש בהם רבוי וכי ערכם אל האורות האלהיות כערך הכוכבים אל האורות המורגשות ואח"כ נראה להם כי אלו השמים בכל

גלגל אחר יתנועע הכל בתנועתו ביום ובלילה פעם אחת והאל הוא המניע לנו הקצה הכולל הכדורים כלם כי אין לו רבוי · והכת השלישי עלו למעלה מאלו ואמרו כי תנועת הגופים כדרך הראיה יתכן שתהיה עבודה לרבון העולמים ושירות והתאמרות לעבד מעבדו יקרא מלאך ערכו אל האורות האמתיות האלהיות ערך הירח לאורות המורגשות עד שאמרו כי רבון העולמים ערכו אל השמש ערך האורות המורגשות עד שכנו ממנועע השמים למי שיש לו היכולת והאומר והחפץ בנענועם עד שהגיעו למצוי שאין לו ערך להשגת ראיית האורים וידיעת שכלם כי מצאוהו לכל הראשונים ונצוצי פני הראשון העליון שככה כל מי שהשיג הרואים וראייתם כי מצאוהו אין לו הערכה וקדושתו למעלה מכל מה שאמרנו ומה שתארנו למעלה ואלו ג"כ נחלקו מהם מי שנשרף ממנו כל מה שהשיג ראות ונתמחק והיה כלא היה · לכן נשאר שהוא רואה היופי והקדושה ורואה בדעתו יפיו שהשיגו בהשגתו לישיבה האלוהית ונתמחקו ממנו הרואות כ"ש הנראה ועברו מעבר לאלו כת מהם סגולות הסגולות ושרפה אותם נצוצי פניו וכסתה אותם מלכות האור ונתחקו והיו כלא היו בעצמן ולא נשאר בהן ראיה לנפשותם לפי שלא נשאר להם עם נפשותם התקשרות ולא נשאר אלא האחד האמתי וזה ממה שאירע לאליה הנביא והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם · —

אמר המוציא לאור: מצאתי באמתחת הליקוטים אשר לי ואשר היה נעלם מעיני זמן הרבה כי ידידי החכם ר' רפאל קירכהיים נ"י שלח אלי לפני י' או י"א שנים איזה העתקות מפי' ר' יעקב בן נסים לספר יצירה (כמדומה לי מכ"י מינכען) ובתוכו נמצא גרגר אחד הנוגע לענינינו וראיתי כי קרוב הוא כי כל המאמר אשר נתתי פה הוא מר' יעקב בן נסים · כי באמת חלק הפי' הזה בכ"י פארים הוא מחכם אחר · ואתנה פה הגרגר הזה למען יראה הקורא בעיניו · וזה לשונו:

הפרק חשני · „עשרים ושתים אותיות חקקן חצבן והמירן ויצר בהם נפש כל היצור וכל העתיד לצור" ·

פירושו · חפץ באמרו כל היצור וכל העתיד לצור לא שאותיות שום יסוד או שום ממש או שום שורש ונפש מאומה מן היצורים מן בעלי חיים או מן הצמחים אבל חפץ הוא בה שום ראיות על נפש מי שנוצר ומי שיוצר לפי שבהם פוקד האדם ומחשב וסופר ומכיר בזה העולם הגולמי כל יצור היוצר מן הרוחניות הגושמניות ובכתוב כל זה באלה האותיות זכר האדם במו מה ששכח ומה שלא שכח ושולחים במו אגרות ומודיעות מה במרעפי לבותם וחקקו במו כל חכמת הקב"ה לפי שבהן יובן ויודע כל מה שבמעלה ובמטה כיצד מפני שהאדם חסר מן זולתו מן הרוחניים כלומר חמלאכים לפי שהאדם נזון וכל נזון מת וכל מת שוכח ושם הקב"ה אלה האותיות לאדם לבדו לזכור במו מה ששכח ולחוק במו כל מה שפוחד לשכחו ואין ענין זה לכל בעלי החיים הממללים כלומר המלאכים והגלמים עליונים לפי שאינם ניזונים ולא מתים ולא שוכחים וברא היוצר אלו האותיות לפי שרצה להשאיר החכמה במין האדם עכ"ל ·

אם יחידי סגולה אשר בידם פי׳ ר׳ יעקב בר נסים בשלימות יעריכו דבריו עם ההעתקות אשר נתתי פה על שם אבוסהל, יתבררו ויתלבנו הענינים היטב ·

ג

איזה גרגרים מספר סוד הסודות המיוחס לאריסטו ·[1]

מאמר ב׳ · — — ונמצא בספר להנדיים כתוב: אין בין שימלוך המלך על העם, ובין שימלכו עליו, אלא חוזק או רפיון · ויש לאסקלביום פרק בענין המלך אמר: „טוב שבמלכים מי שדומה אל נשר וסביביו הנבילות, לא שדומה אל הנבילה וסביביו הנשרים · —“

ויש בספר להנדיים: ראוי שתהיה אימתך מוטלת על הנפשות יותר מכלי מלחמתך בעמקים, לפי שהמלך נמשל אל המטר אשר בו ישקה האל יתב׳ העולם והוא ברכת השמים וחי הארצות ואסר עליהם · ויש שיזיק למהלכי הדרכים, ויזדעזעו בו הבנינים, וירדו לפידי אש ויזרמו הזרמים, ויאבדו בו האנשים והבהמות ויסער הים ויחזיקו בו הרעות על האנשים ואעפ״י כן לא יחדלו האנשים בהביטם למעשה האל ורחמיו אשר חחיה׳ בו הצמחים והזמין בו מחייתם והרחמים אשר חננם מלגדל מעשי האל ויהללו אותו ואינן חוששין לכל זה מהרעות אשר אירעו להם · —

— אכסנדר, כל מלך שיעמיד מלכותו לדת תָּאוֹת לו השררה והמלוכה, וכל מלך שישים דתו עובר למלכותו הוא מיקל דתו ומי שמיקל דתו יהרגנו הדת · ואני אומר כמו שאמרו הפילוסופים הידועים אשר באנו אחריהם, כי תחלת מה שראוי אל המלך להרגיל עצמו לכבד כל גדרי דתו כלם מבלי שיעזוב מעניניהם דבר ומהזהרתם ויראה לכל ההמון אמונתו ועם כל זה שיהיה מאמין כי כשייראה חלוף מה שהוא חושב לא ישבחוהו תחבולותיו לפי שלא יפלא מעיני האנשים סודו ולא ירצה לעצמו דבר מהם ואפילו יוציא על זה ממון הרבה ובזה יתרצה אל האל יתבר׳ · —

---

1) בבר הפיצותי איזה גרגדים במחברת עתית חנקרא ליטעראטורבלאטט דעם אריענטס (1847 S. 422. 1848 № 18.) והספר הזה כולל ח׳ שערים · ונמעא ג״כ באוצרות רומי רבתי ושם נקרא שמו הנהגת המלכות לאריסטו · והנה בכ״י אקספרד נמצא בראש הספר כזה:

„ספר יש בו ההנהגה במחשבת הממשלה כאשר כתב אותו אריסטוטלס אל המלך הגדול אלכסנדר“ · ע״כ ·

והנה אם גם .כאשר חכמים יגידו אריסטו לא אבי הספר הוא נכבד הוא בענינו כי על כל פנים הוא מאחד הקדמונים · ובתולדות רש״בג אדבר עוד עליו ·

איזה ציונים והערות (על התוספות)·

לא אמצאה עתה ללילות קץ ואז לא בא אשון ליל בתוך יומים
בהיות זמני בין ידי חפצי כמו חומר והגלגל כמו אָבְנָיִם·

(ר' משה בן עזרא בשירו המתחיל: אט לי חזק לבב רפה מתנים וגו'· והטור הב' נזכר מראב"ד בספרו אמונה הרמה דף ס"ו בלי הזכיר שם המשורר·)

המוסר מעביר מהדעתן השכרות ויוסיף על השוטה שכרות כמו שהיום יוסיף על בעלי עינים ראות ויוסיף לעטלף עורון·

(מבחר פנינים שער חמוסר· והוא על דרך „לא עם הארץ חסיד"· ובמוסרי הפילוסופים (שער ב' פרק י"א) בענין דומה ובמשל אחר וז"ל „מי שיוסיף מוסרו על שכלו הוא כמו רועה חלש ברוב העדרים"· ובמבחר פנינים (סוף שער החכמה) „הזהרו מן הכסיל העובד ומן החכם החוטא" והנה על מלת עובד ראוי להעיר כי באמונות ודעות מאמר ה' (דף כ"ט ע"ב ד"א) נמצא בזה הלשון „אך העובד הוא אשר יחוד לו מצוה אחת לא יעברנו כל ימי חייו וגו' —" ובמאוני צדק לאבוחמד (דף קצ"ב) „אמר חכם, שברה לבי שני אנשים כסיל מתחסד וחכם מתעַוֵּל"· ובבן המלך והנזיר (שער כ"ה) „ומי הוא ראוי לבוז? ענה החכם העַוָּל"· והלב יראה מה שלא יראו העינים כי כל המאמרים האלה קרובים הם בענינם מאד מאד·)

דף ב'· אבוחמד אלגזלי

הפילוסוף הדתיי· כלומר בעל דת כמו שאנו אומרים „איין רעליגיעזער פהילָאזָאף" וגם החכם ר' ידעיה בדרשי השתמש במלה הזאת בספרו ספר הפרדס במאמר הזה:

„ישתמש הדתיי בנמוסי האלוהיים ויניח החכם לחקור טבעי הבהמות וסגולת העשבים עכ"ל"· (פרק אחר מספר הפרדם הפיצותי כבר במחברתי נחל קדומים [דף כ"א])·

ובפי' ר' משה נרבוני לספר חי בן יקטן נמצאו המלות האלה:

ועל כן אמר הגזלי שהוא השיג השגות ושמע קולות רוחניים וראה העצמים והתחיל להגדיל מה שראה במאמר המשורר „היה מה שהיה ממה שלא אזכרהו" וע"כ יחשבו הצופיים שהשגת ההצלחה הקצויית כבר תהיה בלא למוד אלא בפנאי וזה כלי מחשבה ולו היה זה תכלית המתיחד היה היותר מעולה מחלקי האדם מיותר והחכמות בטלות עכ"ל·

(על זה ירמוז ר' פריפוט דוראן במכתבו אשר נדפס כעת בישורון ח"א· עיין ספרי המכונה ראבבינישע שפרוכקונדע דף ס"ז·)

ואעיר פה כי ספר מאזני העיונים לאבוחמד נזכר איזה פעמים מר' משה בן חביב בפירושו לבחינת עולם·

דף ג' הערה·

וכן בפיוט לא נודע מחברו מתחיל: יבורך גואלי וגו' נמצא:

בעין שכל הלא אנוש ימצא יסודו
ואין עוד מלבדו —

ונמצא ג"כ „עין הלב" וכן ר"י הלוי בשירו (החלוץ ח"א דף קנ"ה) „לא ידעו „כי בעין הלב אשורה"· וכן הראב"ע בפיוטו המתחיל: בשם אל חי אשר אמר וגו' „ואיך לא אהי צופה כבודו בעין לבי"· עיין ג"כ מה שהעירותי באוצר נחמד ח"ב דף קצ"ו· ובמוסרי הפילוסופים (שער ג' פרק כ"ב) „הלב יראה מה שלא יראה העין"·

דף ד׳ הערה ב׳.

עיין ג״כ למטה סימן ל״ג השיר המתחיל כאין נשאו וגו׳.

דף ה׳. אחד המספר.

ורשב״ג יאמר בכתר מלכות „אתה אחד ולא כאחד המנוי והקנוי וגו׳״ — והראב״ע בפיוטו המתחיל בשם אל אשר אמר וגו׳ (אשר הזכרתי בהערה הקודמת):

ואחד, ואך לא הוא כאחד אשר נתן
יסוד האנוש לחשוב ולכלול ספורותיו —

דף ו׳ הערה.

וכן הראב״ע בשיר אשר הזכרתי בהערה הקודמת:

ורחוק והוא קרוב, וקרוב והוא רחוק
וגמצא וכל מקום נשגבו מקומותיו —

ור״י הלוי בפיוטו המתחיל: משגיב בכחו וגו׳ יאמר:

בעוצם כבידו הֵכִיל כל וכן נקרא
מקום כי לא מקום יכילהו —

(עיין ספרי המכונה ראבבינישע בלומענלעזע דף רכ״ח הערה א׳).

דף ז׳ הערה.

וגם בספר נעימות נמצא שער אחד „על הספורים״ הספר הזה מהחכם הקראי ר׳ יוסף בר אברהם נמצא באוצרות חספרים בעיר לײדען.

דף ח׳. להרחיב הלשון.

עיין מחברתי נחל קדומים דף נ״ד הערה ל״ט. ומנחם בן סרוק (ערך גו) יאמר „אבל התורה הרחיבה העניינים והפתרונים והרבתה מליצות כפי דעת בני אדם״. עכ״ל. על הוראת מלת מליצה אדבר במקום אחר.

מפתח השירים.

סימן א׳ נחר בקראי	דף א׳	סימן ט״ו הצפור או דרור	שם
„ ב׳ מה לך יחידה	„ ד׳	„ ט״ז כוכב אשר דרך	דף כ״ח
„ ג׳ מליצתי כדאגתי	„ ה׳	„ י״ז ראה שמש	„ כ״ט
„ ד׳ זמן בוגד	„ ו׳	„ י״ח בימי יקותיאל	„ ל׳
„ ה׳ ישלים הסתיו	„ ז׳	„ י״ט עבי שחקים	„ ל״ד
„ ו׳ זרועי על	„ ח׳	„ כ׳ ולב נבוב	שם
„ ז׳ נפש אשר עלו	„ י׳	„ כ״א הלא צוה	שם
„ ח׳ בחר מהחלי	„ י״א	„ כ״ב גפן שתולה	„ ל״ה
„ ט׳ עטה חוד	„ י״ג	„ כ״ג זממי הת	„ ל״ו
„ י׳ אני האיש	„ י״ח	„ כ״ד לו היתה נפשי	„ ל״ז
„ י״א אולי דמעות	„ כ׳	„ כ״ה רביבי דמעך	„ ל״ח
„ י״ב בשורש עץ	„ כ״ב	„ כ״ו אהה לי מזמן	„ ל״ט
„ י״ג בכו עמי	„ כ״ה	„ כ״ז מי זאת כמו שחר	„ מ׳
„ י״ד ואת יונה	„ כ״ו		

הצדיקים אינם יראים כי אם האלהים —

(מבחר פנינים שער החכמה · ובסגנון דומה בחובו' הלבבות שער
אהבת ד' פרק ו' · — „אני בוש מאלוהי שיראני ירא זולתו" ·)

„Fürchte Gott, so hast du niemanden zu fürchten."

(Zerstreute Perlen. № 61. hinter Ali's Sprüchen.
Ed. Fleischer.)

„Je crains Dieu, cher Abner, et n'ai point d'autre craint."

(Racine. Athalia.)

KÖNIGL. HANNOV. AUSFUHR-STEMPEL FÜR HANNOV. BÜCHER U. MUSICAL.
MAGISTRAT ZU HANNOVER

Schire Schlomo.

Hebräische Gedichte von Salomo ben Gabirol
aus Malaga.

Aus Handschriften in Oxford, Parma und Wien gesammelt,
erläutert und zum erstenmal herausgegeben

von

Leopold Dukes.

> Der Vers die Braut, das Brautgeschmeid
> die Töne,
> Auch ohne Schmuck gefällt die Braut,
> die Schöne.
>
> (Emir Chosru-Hamers Geschichte
> der persischen Redekünste S. 320.)

I. Heft.

Hannover, 1858.
Druck der Telgener'schen Hofbuchdruckerei.

שירי שלמה

שירים יקרים מהחכם המשורר

ר׳ שלמה בן גבירול ז״ל

אספתים מאוצרות הספרים אשר בעיר אָקספָרד, פאַרמַא וקרית מלך
וויען. וספחתי עליהם הערות והוצאתים ראשונה לאור

יהודה המכונה ליב דוקעס איש פרעסבורג.

והשיר ארחך יישר ויכשיר   להושיבך עלי כסא גדולה.

(ר׳ אליה קפסולי בספרו דבי אליה, הנמצא באוצרות
בריטיש מוזיאום. וגם החכם דוקטור וויענער נ״י הפיץ איזה
דוגמאות ממנו בהעתקתו האשכנזית מספר עמק הבכא.)

מחברת שנית

הנובר

בבית האדון טעלגענער שנת תרי״ח לפ״ק.

משְׂרָה גזולה יש בידכם הוללים
אך התהלה לא תהי נגולת
מתת אנשים היא וכתף הזמן
אותה בכבוד מגביר סובלת
לא יסבלו מן הגדולה גאוה
הסובלים מן הכסיל אולת·

(ר' משולם דפיירה באחד משיריו כ"י באוצרות אקספרד·)

כב, ומנה המשורר סי' סג: ועוד לו (זהו חשבון הן יחזור בגיון
בהמספר הקלוניוס ונשוה במינו שהיה כרוך: על ועלה) ר' שמואל הנגיד ז"ל.

בית א': בושה __לבי__

בית ב': __ומרתה__ גדול

בית ד': __ולקח מושלי__ –

בית ה': __ותנה__ פי יונה, רק הפשע, וגליון: נוס __והיה__

בית ז': ותעתרתי __לו ואהב__,

בית ח': רוחי אשר __ומצאו__

פס קונטר' ים מיוחד וחרו שיר א' שונה חדל מני

1 נרבי,

2 ומרתם דק יי __עדי__ (עיין קלנדו על __עדי__ ב' __נדי__) בערך

3 מרק __חלי__ __נדד__ כי

4 ~~[illegible]~~ פשר עינו ונעורה קמרין

5 ונירו

8 הפשע עלי

9 שולי

10 ואחר בן,

11 מעיני __עם__

12 __חשון__

בקונטר' ים ק' 1 נרבי, 2 __דעם__ והתוספ' __ודי__ כי בערך (ומודה אל __ודי__ ועיין גליון: ב' __עדי__. 3 מרק חלי __עדד__ 4 פשר עינו ונערה קמרין 5 ונירו, __ונדד__ אוחרי, 8 הבגדתה, 8 הפשע __עלי__, 9 שולי, 10 ואחר בן, 11 מעיני __עם__, 12 __חשון__.

כח

עוד לו לכבודו ·

זמני מה לך תחרש בגבי שמעני ותן פוגה בלבבי
הנקל לך פרידת רב שמואל והוא אבי ופרשי ורכבי
ונתת גבול ביני ובינו ומה נשאר לך עוד לעשות כי
עזבני משומם כאלישע ולקח מעל ראשי כתשבי
והיה לי ברוחו פי שנים והנה פי שנים לי בעָצְבִי
לך שלום שכון צפון וימין במקום נאמן תשכון בְּחֻבִּי
הכינותי מקומך בין כסלי ותקעתי לך אהלי בלבי
אבקשך וגם אמצאך שם כמו רוחי אשר בקרבי:

כט

על בגידת אוהבו ·

תריבון איש, אשר לולי דמעיו קרביו נשרפו מאש צלעיו
אמרתם: דום והתאפק עדי כי באורך הנדוד כלו רגעיו
ודל מרוב חולי, עדי כי נשאו זבוב באחד מזרועיו [1]
והומה בבכי תמיד כאלו פרת עיניו וככנרת מעיו
לציריו הפכו עליו לבבו ונהפכו עלי ארצו רקיעיו [2]
ונדר אחרי בגד ידידו ולא עלה עלי ערש יצועיו
הבגדת ידידי באהבים — ואיכה איש אמת יבגוד ברעיו
ומיום סורך לא סר יגוני והציב הכאב עליו כרעיו
ושאלו עוד לעפעפי ויגיד אשר המסו במימיהם סלעיו
אהבתני והיה לבך לי כלב זקן לילד שעשועיו
נטעתני ואחרי כן תמאן ואיך יעקור אנוש חכם נטעיו [3]
ואיך תגרע ותמנע הידידות ואתה מנדיבי עמיו ושועיו
ואיכה ממך חשקך יבסה לבבי, ואני אדע פשעיו

---

[1] הפלגה עצומה · ובסגנון דומה במנחת יהודה (טעם זקנים דף ח'):
ולו אשכב בעפעפי נמלה אמת לא ידע שכבי וקומי ·

[2] כלומר בארץ נהפך מזלו ברקיע · והמזל נקרא „כוכב" וכן הראב"ע במכתם אחד המיוחס לו „אוי לאדם שאין לו כוכב" · ור' משולם דפיירה באחד משיריו יאמר
לא הארץ כוכבי בשַׁלְוָתם עדי כם שחקו ימים והתעוללו ·
ושם גם הטור הזה:
כל איש בערך נערך וכפי עלות כוכב בהצלחה אנשים עלו ·

[3] עיין לעיל סימן ד' ·

ולוי כתב לך ספר ידידות   קרעתהו ושרפת קרעיו
באישי ריב יהי חרץ וכלה   וישוף הזמן ראשי נשיאיו
אשר פתחו כמו חרב לשונם   ובקש נחשבו אבני קלעיו
ואל ישיאך מהם שלומם   הישיא מחמת תנין צבעיו [1] :

ל

על פירוד אחד מאוהביו ·

הברק או ברק חרב לטושה   ורעם או שאון כובע נחושה
הבינוּני מיודעי ואדע   והקיצה לעזרתי וחושה
ואם אין, סמוך על לבבי   בתפוח ורַפֵּד באשישה [2]
ויין חלבון, אשר דאבון יגרש   ויתן און לכל נפש חלושה
אשר יזכה לרב אורך זמנו   זמן נח ותרשיש ואלישה [3]
והשקני עשרה ועשרה   וחד עשר וארבעה וששה [4]
ואולי יהי משקה ושפוי [5]   ללב דוה ונפשי האנושה
אשר צמאה למודעה ודודה,   והנה ברוב תאוה יבשה
ונלכדה בחבלי האהבים,   כמו צפור אשר בפח יקושה
ויש בה מחרוץ גילה חרוצה [6]   ממגרש מנוחתה גרושה
ולבי נהפך מים ונתש   בדמעות עלי עיני נתושה
וכל לילה אני אשחה בדמעי   ומכעס בכי עיני עששה
וכחולה בחיל אפעה לך   לשון אפעה פרשני פרשה
ובכבדי מדורת עץ עצומה   ותאוה משאול עזה וקשה
ואשתאה להביט אל דמותך   אשר שמש חֲצִי יום מבישה
ובעולם שני אורים גדולים   והנה עם תמונתך שלשה [7]
ושבעת כוכבי רום בך שמונה   וארבעה שרשים [8] בך חמשה
ואיך אחריש לפירודך והנה   תמונתך למול עיני חרושה

---

1) כלומר מי הכסיל אשר ישיאנו צבע הנחש לגשת אליו · הלא אם גם הצבע יפה תוכו מלא ארס כן האנשים האלה אין תוכם כברם ·
2) מלשון הכתוב סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים (שה"ש ב' ה') ·
3) כלומר יין ישן מזמן נח · וכן יאמר ר' משה ן' עזרא בתרשיש
טרם עלות שחר כמו נס הב   יין מזומן מזמן תימן ·
4) הבנת הטור הזה נעלם ממני ואולי האותיות אשר יתן מספרם פה הוא שם משקה בלשון ערבי ·
5) צ"ל „שקוי" כמו ושקוי לעצמותיך (משלי ג' ה') ·
6) כלומר יושבת חרוצה · כמו כליון חרוץ (ישעיה י' כ"ב) „מחרוץ גילה" מזהב של שמחה · לשון ירקיק חרוץ (תהלים ס"ח י"ד) כלומר בטלה שמחתה ·
7) וכמוהו במושח המתחיל : „לפני כרוב שלש אורן" וגו' כלומר הוא האור השלישי למאורות ·
8) הוא יסוד החמישי ·

13 ורפאתיהו ורפאתי (?)
14 רואה צפוין

[illegible] : [illegible] 13 ורפאתיהו ורפאתי
14 רואה צפוין 16 [illegible]

המחבר הנזכר סי׳ יז

שורה ל: הביאני
שורה נ׳: [illegible]
שורה נ׳: [illegible] בן
שורה נ׳: בקרב תשוה
שורה נ׳: [illegible]
שורה נ׳: הדמעותי
שורה סו חזי [illegible]
שורה סז: [illegible]
שורה [illegible] כבודי.. [illegible]

דורות ק': וויף ביום (ווי: ביום)
דורות קס: נגעת
דורות קנ: מפלה
דורות קנ: במסורות, אין במסורות
דורות קס: ווקיג וחיה
דורות קע: כמו דגון .. יבואו [illegible] בזולה
דורות [illegible]: ולרחשלה אוזי .. ונעדרתי
דורות ע': ווצי.
ואחרי השירה הגדות כרוב [illegible]
לוי קונטרס מיוחד אחרי השיר למויהה
3 חנם ירננגבו לצון בטרם
5 עה יסער עה יבער יפלט
9 פגריף

קונטרס אחר (Pac. 74. 3.)
3 חנם ירעגבו לצון בטרם יפלס
5 עה יסער ועה יבער
9 פגרים
10 וויף דכו תמול

ואמנם כי תהלתך ישנה   ואולם לבקרים היא חדשה
ואיך בינם פרש הידידות   והנה הוא בידנו ירושה
ולמה זה בך אחויק ותטוש   אהבי מבלי פשע נטישה ·
והן נפשי לאמה לך אבל על   מנת שלא תהי לעד חפושה
וחלילה היותך כמסיתים   אשר מכת אסורים אנושה
היהיה רום לעולמים כתחת   ואם איש יהיה לעד כאשה
ואם יכון בצוף אדם היות מור   כמו דומן אשר יבאיש באושה
ואיך אהיה חלל כחש וכזב   ולא אדרוש דמי דודך דרשה
ולא תרצה עדין מחצי תרפא   ושִׁבְרָתִי בך תהיה חבושה
ואם אהגה בצדקתך וארחש   ימי חיי תהלותך רחשה :

לא

לגביר אחד לא נודע בשמו ·

מליצי אהבה גָרֵי לבבות   להורות אוהבים דיני אהבות [1]
בעת חברה ישושון, אך בלבות   לקנאת הזמן הרע עצובות [2]
חום [3] יתגנבו זמן בטרם   פלט לנדוד ביום נתיבות
ויהמה ים בכי לפני ידידים   ולהב התשוקה תוך קרבות
וזה יסער, וזה יצער, בלב סר   ויוביש נוזלי דמע בבבות [4]
לך השר אשר אסף תבונות   וחכמות כאסוף קֻצִּים עזובות
לך חרדו לבבות מצלעות   ואנחותם לחלמיש צור מדיבות
ואם התפרדו היום גְוִיּוֹת   הלא התלכדו המחשבות —
ואיכה יחיו עוד אחרי זאת   כגרים נותרו מאין לבבות
ואיך בנו תמול שנאת זמנים   בהטותם מתי אהב לאיבות
והן נוסף נדוד על שונאיהם   ונתן משכנות חברה חרבות [5]

---

1) דיני אהבה ותהלוכיה ·

2) וכן לעיל סימן י"א :

כי חושקים בראות אנשים ישחקו   ובאהלם יבכו ומר יצרחו · *)

3) מלת „חום" אין לו ענין · ואולי „והם" ·

4) על מלת „בבות" עיין הערה ז' בשיר סימן ל"ד ·

5) להמשוררים היה לחוק לעשות שירים על בתי אהובם אשר יעמדו רֵק מאין יושב · ונמצאו בתרשיש מרמב"ע שירים יפים על הענין הזה · ושיר נכבד על הענין הזה מתחיל : „העונות מענותי נאלמות וגו'" הפיצותי באוצר נחמד חלק ב' דף ·

*) וכן יאמר המשורר האיטלקי דַנְטֵי

Di fuor mostro allegranza
E dentro dallo cor mi struggo e ploro.
(Dante: La vita nuova §. VII.)

והוא בלשון עברי

מחוץ [כלומר לפני העולם] אתראה שמח
אבל בתוך לבי אני נעצב ואבכה ·

ואמנם כל ימי אהב עמלים וקראו איש אהבות איש דאבות
ימי חברה באש אהבה משיקים ולילות נוסד [1] במר ונהי מעיבות
ולכן אפלה נא כל ימותי ביד חברה ולרעות או לטובות
והן זעף נדוד אשא ואוחיל לשוב ימים ולילות ממשובות
ויניף מִשְׁמֵי חברת ידידים אשר יעצרו גשם נדבות :

לב

שיר לכבוד ר׳ יעקב · [2]

לבי באימת אהבה גֹוֵעַ כי הזמן אבני נדוד קולע
חֵילַי סעיפי אחריה נחלשו [3] וזמן יזנב ואני יָגֵעַ
יכלו ימי נוער ועד הן אחשוב כי לא זמן מטיב ולא יָרֵעַ
אקוץ ברעיוני, ואלחום בהמון יגון בלבי, ואני כורע
ואומרה : די לך הלוך על מהלכי ימים וכמה אהיה פורע [4]
נבהל בחטאו, מעמד לפני גביר ובים כסילות [5] מתמול טובע —
מי זה מהלך על כנפי לבי ועץ אהב בגן האהבה נוטע [6]
מבין צלעות מכון שבתו ועלי לוחות לבבי אהלי תוקע
הוא הגביר יעקב, חסדיו גברו מראש זעד סוף על ידיד וְרֵעַ
אור נערץ יאיר פני כל אוהביו ליל ויומם בל יהי גורע
ונעים זמירות כל מתי שיר, ואדון השיר, ומבצר קורע [7]
באו לך חרוזים נעמו יָרֵךְ לבבי בם ויקרע
נפשי פדות שיר מהלל מעין יקר יוצא ומנחל פאר נובע
ירד כטל על גז ונפשות אוהביו משיב ומרדת שאול פורע
קלו לפניו עִנְיָנֵי שירי הכי רום מעלתו עד זבול נוגע [8]
ובמַחֲנַיִם פגעו בי מלאכי האל בטרם בי יהי פוגע [9]
פנים בפנים עת חזיתיו ויכלה נפשי והייתי תמול גֹוֵעַ
אך אחרי עברי פנואל זרחה שמשי בפני ואני צולע :

---

1) כנראה צ״ל „נודד״ או „נָדוד״ ·
2) לא נודע מי הוא הגביר הזה ·
3) כלומר מחשבותי נחלשו אחרי האהבה ·
4) כלומר לא אוכל לשנות דבר ואסבול הדברים כאשר הם ·
5) וכן נמצא גם ג״כ „יַם בִין״ · עיין סימן ס״ט הערה ·
6) וכן (סימן ל״ה) בשיר המתחיל : אמור לאומרים וגו׳ „ולא ישכח להשקות עץ אהבים״ ·
7) כנראה מלה אחת או ב׳ יחסר פה· וענינו, הוא כבש כל מבצרי השיר · והוא לשון מליציי·
8) וכן בשיר (סימן ל״ו) המתחיל : לבי שמח וגו׳ נמצא „עלה לגלגל רום ועל שיריך״·
9) ובסגנון דּמה ר״י הלוי בשירו (גנזי אקספרד דף י״ח) :
ויפגעו בי מלאכי שכלך כמו פגעו ביעקב מלאכי שמים ·

~~דף~~ 13 בושם זהב   עוד דבר על זוהר הפז של מ״ד, ועוד.

גירסה: ~~אילוף~~ ~~פשוט~~ נוד

16 ויונק

דג שבר

2 חולי שטפי

3 נער נערה אחשוב — זמן ויטיב

5 די לי

8 מבין בדלתותי.. נפל — אהלו

10 ביום לא דודי

16 ובמחנים פגעו בו

17 עד חגורתו נצלה

~~ך~~ כנען זבי

קונטרס אחר הל

13 בושם זהב   וליון נוד

14 לרשעות (לא בקונטרס הראשון: ולרשעה)

16 ויונק

זה בקונטרס השני הל: שוחה להרי יעקב ד.

2 חולי סטפי   אחריה נחשלו (לא נחשון בקונטרס הראשון)

3 נשר — אחשוב — ויטיב

4 אהרון בקשיונו (לא אנוך בקונטרס הראשון)

5 די לי

6 מדאוד

7 כנען זבי

8 בדלתותי — נפל — אהלו.

10 ביום לא דודי

15 רום מעלותיו (לא: מעלה בקונטרס הראשון

16 ובמחנים פגעו בו

17 נצלה נפשו   גוער

18 אחר אחיו (ולא אחרי, בשם)

טעות המאור של גמ׳:
דף ו׳: מרבה בונין.
דף ז׳ ע״א: וראה (!) רשעין.
דף ד׳: וזה הלא "שמש" קרובה אלי ונראה כאילו כאן: "שמש וקרח ירחו (צ״ל: ירחו)
דף ו׳ ומשה ירוה
דף ח׳: ומזל טוב
דף ט׳: יד חזקה
דף י׳: ולו דמי
דף יא ע״ב: נתתיהו אסור .. ומי יתן ביהודה
דף יד: עיר מקדש

לג

אל רבי יצחק. [1]

כאין נשאו [2] מרוב חלקיו   בחלותי פני רעיו חשוקיו
וכאו בחצי יומם דמותו   ועל כן יאמרו: קו אחרי קו [3]
ידידי שאלו אליו שנתי   ואולם בחלום אראה ברקיו [4]
בעוד שמש לעיני מחמד בו   וטרם יכלה מחר ירקיו [5]
ונבכה על ימי נוער, כסוחר   אשר יבכה עלי רוע שוקיו
ירוו ארצם עבי שחקים,   כמו לבי, אשר ירווה מצוקיו
ואל נא תשאלו גשמי נדבות   לעב, כי שעלי יצחק מריקיו [6]
אשר לו שם ביום החום שעליו   לחמול סלע עדי יפתח נקיקיו [7]
תמים דעת, יקר נפש, טהר לב   בעברו בזמן הרע חוקיו
ולו עמו ירוצון כוכבי רום   אזי לא דרכו ראשית אבקיו
אשר עשק לבב חכמי לבבות   והייתי אני מראש עשוקיו
וקשר הזמן חפצי בידו   ואספר כאני קוסם [8] חלקיו
נתיהדו [9] אסירי תקוה וסבר [10]   ומי יתן ואהי מנתוקיו
ולא חמל על רע לבבו   כלב איל אשר יבשו אפיקיו
ככר היה תמול קרוב לנפשי   והיום גבהו מני שחקיו [11]
והיום זרחה שמש ונודד   ולא היה ידידי מלקיו [12]

---

1) לא נודע דבר על הגביר הזה.

2) על מלת „אין נשאו" עיין העתקה מפי' אבוסהל בן תמים דף ד' הערה ב'.

3) מלשון תקוה.

4) יבקש כי יכול לישון ולראות חשוקו בחלום. ומלת „ואולם" צ"ל בלי ספק „ואולי". וכבן המלך והנזיר (שער י"ח) בסגנון דומה:
ולא די לה עדי תגזול שנתי   לבלתי בחלום אחזה.

5) מלשון ירוק כלומר עד אשר גגלה השחר בשלימות ויאבד צבע ירוק שלו. וכן במשנה (ברכות א' משנה ב') „משיכיר בין תכלת לכרתי". והרד"ק בפירושו על פ' בראשית (עיין התחיה מחברת ב' דף מ"ג) יביא דברי רס"ג ז"ל: ופי' ר' סעדיה קו ירוק זה הוא חשך הנראה סביב העולם קודם עלות השחר. עכ"ל.

6) מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב) וכן בטור הבא אחריו „ביום החום שעליו". „מריקיו" מלשון המריקים מעליהם (זכריה ד' י"ב).

7) וכן יאמר ר"י הלוי באחד משיריו אל גביר אחד:
גביר לו משושו ידיו סלעים   נתנם כעיינות לצמאים.

8) אולי „כאבי קסם" כלומר קוסם.

9) צ"ל בלי ספק „ונתרו" או „ונתקו".

10) לשון תקוה כמו שברו על ד' וגו' (תהלים קמ"ו ה').

11) וכן יאמר ר"י הלוי בשירו המתחיל בכה על מחרת פירוד וגו':
חננו הזמן רע אמונה   ביום אחד ובשני גזלו.

12) נ"ל כי צ"ל ולו היה וגו' כלומר היה לו כמו ילק ע"ד ילק פשט וגו' (נחום ג' ט"ז) כלומר הלך לו.

ואיך אָמור אל חיק אהבתי   במדת פוחוי שכל ורֵקָיו
והוא התום אשר גבר בשכלו   ורפה בזמן מוח אפיקיו
והצדק והחסד דבקיו   והדעת והמוסר מניקיו
וחלילה היות כי אם כרֵע   גמול האהבה שלם וחקיו
אהללך, ואת מהלל אמרי 1)   וצואר טוב יפה ענקיו 2)
ומי הוא אשר יערך וישוב   עלי משקל אמרי ועל קָו 3)
והסוס בקרב יגאה לבבי,   ואם יוכל חמור לרוץ בשוקיו:

לד

אל יצחק וחיון ושלמה. 4)

ידידי שעו מני אמרר בבכיתי   ואולי שביב לבי אכבה בדמעתי
ביען יקוד לבי כתפתה ועצמותי   כמו קש והנה אש ועצים מדורתי 5)
ובנפול עלי עיני תנומה ותרדמה   תעופף שנת עיני ותדד תנומתי
אשוטט ואראה כוכבי רום ומַזָּרָיו,   כאלו חקור סודם מלאכת עבודתי 6)
וכל עת אשר אדד ואוחיל מצוא מרפא   תעורר יגון לבי ותרבה מהומתי
ויונה עלי אמיר תקונן עלי פירוד   אחותה אשר נדדה ותהמה כהֶמְיָתִי 7)
ואמות במכאובי ונגדי צרי גלעד —   ואצמא עלי מים וגיחון לעומתי

---

1) הדמיון הזה נמצא כבר בשירי היוָנים הקדמונים. ומצוי מאד בשירי המשוררים בארץ ערב. עיין ג"כ מחברתי נחל קדומים דף ט"ז. וכן יאמר ג"כ ר"י הלוי באחד משיריו
כי אב המון לי למגדל עז   ושירי בו נשואים.

2) וכסגנון דומה בענינו יאמר עמנואל (מחברת ג'):
בהיות הצואר לָבָן   אין צורך אל ענק.

3) על קו אמרי.

4) לא נודע דבר על הגבירים האלה. והנה השיר הקודם הוא לכבוד ר' יצחק ולא נודע אם הוא ר' יצחק אשר נזכר בשיר הזה או אין.

5) ודון בנבשתי יאמר באחד משיריו (כ"י אקספרד):
אם היגונים כאש, עֵצים עצמינו   עצים, אבל יעשו גחלי רְתָמִים.

6) ובבן המלך והנזיר (שער ה'):
ודודי שומרי סודי בני עיש   וירח כרֵע לי חשבתיו.

7) וכן יאמר ר"מ ן' עזרא (אוצר נחמד ח"א דף קס"ז):
נהמה הֲמוֹת יונים עלי ענפי הדס   כי יזכרו פירוד ויתאוננו.

וכן ר"י הלוי בשירו המתחיל: זאת התלאה וגו'
שברו כלי שיר והאזינו ליונת רחו —   קים עת תקונן עלי פירוד חביריה
חנון תחנן כמו קולה ולבי מאד   ירך בדעתי כי צירי כציריה.

וכן במנשה המתחיל „מי יתנני כופר לעופר וגו'
יונה תקנן בין ההדס כי התבונן
עת שיר אשנן או על זמני אתאונן
קולה תחנן לי כעלמה תרונן.

בדף יב: ונמוג ונמדד אלו .. סוף וריגין ,
ד״ה והוון הרמש אשר מצן בסילו ,
בדף כח: מיפסס אור
בדף כט מחוג יורך ויאירך . נראה: ויהלו ע״
בדף לב [illegible] אגנא וזכו ,
וחנה המעשר סו׳ טל :

מאמר ל׳ וילבות
בדף גו
בדף הו כתוב בפנים: אלו דנים והגליון: דניי.
בדף וו ולו דבר אשר אודם
בד: כתוב בפנים: כמעי , והגליון כפוייתא״
חלי מים.

ח

בנפשי אשר אהב חייתי ושלותי   וישמח ליום אֵידִי ויאהב מחתתי
אהבתיו בעודי באמת ובתם לבב   והיה גמולי שוא ושקר תמורתי
ולאל מיודעי חשוקו אשר ארחו   ורחק, בעת רחקם, משושי ושמחתי
ראיתים והם על הגמלים וסר לבי   וכשל מאד כחי וכלתה אילותי
ואיכה אֶחִי אחר פנותם ואשאר   בנסעם והם רוחי ונפשי ונשמתי
היחיה אנוש מאין נשמה וישאר   הכי נשארה מאין נשמה גְוִיָתִי
אלהים יהי עמם בנסעם ובחנותם   היותם למול עיני בנסעי וחנותי
וישקם בכל מחנה ומטר כמי עיני   וימטר עליהם טל ומטר כדמעתי
וימית גמליהם אשר נשאו אותם   ביען שלומי נשאו אז ושלְוָתי[1]
ואולם אקוה שוב לבבי אל גֵוִי   ואוחיל מצוא מרפא למחלָתי
בשובי אל דודי ושָמְרִי בריתותם   ושורי פניהם המאירות אפלתי
אחיה אשר נפשי יחיה ובשכל פיו   ואם יאריך חליי, בניבו ארוכתי
ויצחק, אשר תצחק אדמה בלכתו בה   ותעוז ותתגאה בעזי בגאותי
וחיון, אשר חיי תלויים בשלְוָתו   ותבא בעת יחלוף שלמה חליפתי
שלשתם אילותי וחילי עלי קמי   וחרבי ותותחי[2] ורמחי וצִנָתי
חקקתים עלי לוח לבבי ויותרת   כבדי ואישון עין ימיני ובָבָתי[3]

לה

מדבר אל נפשו.

אמור לאומרים: „כלו עלומיו   ועוד לא פרחו ציצי כרמיו" —
„וקצר הזמן מתת רצונו   ותבל[4] משְאַת הרי וממיו
וכל כבוד בעיניו קל ונקל[5].   היות כימה ועש תחת פעמיו
אשר הפקד עלי הר התבונה[6]   ושדד אחריו עמקי תלמיו

---

1) וכן ר' משה ן' עזרא בתרשיש:

יגוף האל גָמָל, נשא   דודי, עד לא יעלה גֵרָה
ובעליו, כי להרוג חושק   לקח מיד חושק גֵרָה
על כי אשב בלתו לבי   עִמוֹ כל עת מדון גֵרָה.

(גרה א' מלשון מעלה גרה (ויקרא י"ד ד'). ב' מלשון עשרים גרה (שמות ל' י"ג). והג' מלשון יגרה מדון (משלי ט"ו ח').

2) תותח. איוב מ"א כ'.

3) במלת בבות השתמשו המשוררים כמו ר' משה ן' עזרא בשירו המתחיל: נופת שפתים וגו' (בכ"י אקספרד):

ספר כעין ספיר בו לך פתחו   טוריו כמו בבוֹת בעפעפים.

עיין ג"כ נחל קדומים דף י"ג.

4) קצר משאת וגו' „הרי וממיו" כמו „הר מזימות" לעיל סימן ה'.

5) וכן לעיל סימן א' בשיר: נחר גרוני וגו': „נפשי כבודה תמאן וגו'".

6) עיין לעיל דף י"א הערה ט'.

וכסו כל פני תבל אמריו — והנה אור לשמיו על לשמיו 1)
ולפן מאסה נפשו בני איש — ומאס הזמן, עד כי חכמיו 2)
ועד כי אוהביו חלל בריתו — ולא פנה אל אנשי שלומיו" —
אמור לפוקדים עלי: עדי אן — תריבון איש אשר רבו חכמיו 3)
ושכח מאכל רגע שארו — ועצמיו מאכל לחמו ומימיו
ולא ישכח להשקות עץ אהבים 4) — ולא ימנע ולא יגרע גשמיו
ישלם הידידות בידידות — וימטר אש מלהטת לקמיו
ועת יחר לבבו בחרי אף — שחקים ירעשו מעז רעמיו
ולו רע יהי בוגד כנחל — אזי עמו משכוהו זרמיו
וגדל מנשוא פשע ידידו — ולא מאן לכפר את אשמיו
ואינני כגבר יענה רך — וישוח ונפל בעצמיו
ושש איש יעמוד לפני אנשים — כמו כהן זדון לפני צלמיו 5):

לו

אל גביר אחד לא נודע בשמו.

לבי שמח ובשיר פצח בברך
בית גן פתח סוב נא וקח מורך 1)

---

1) „לשמיו" א' מן לשם שבו (שמות כ"ח י"ט) והב' מן שמיו יערפו טל (דברים ל"ג כ"ח) והל' לשמוש. וכן יאמר ר' משה בן עזרא בתרשיש:

אם תאסור חכמה בגנזכי — לבך, לך טוב מלשמיך
כי בה תאחז את קצות ההוד — עד יעלה שיאך לשמיך.

2) כלומר הוא מאס אפילו החכמים.

3) „רבו" מלשון וימררהו ורבו (בראשית מ"ט כ"ג) ואולי צ"ל „חרמיו" ענין השחתה.

4) וכן לעיל סימן ח' „ועץ אהבים לא קססו" וכן בשיר סימן ל"ב מתחיל: „לבי באימת וגו' ועץ אהב בגן האהבה נוטע".

5) כנראה לקח הדמיון הזה מהקדמת מוסרי הפילוסופים „ואם לא כן יהיה כעורך שלחן צלמים [לצלמים]".

ואגב גררא אעיר כי כנראה גם ר' סעדיה גאון ז"ל שם עיניו על ספר מוסרי הפילוסופים. לדוגמא ראה ספרו אמונות ודעות (מאמר י' שער החשק) וז"ל: וטענו שהוא [הקב"ה] ברא רוחות הנבראים כבדורים עגולים וגו'. והדברים האלו נמצאים במוסרי הפילוסופים (שער ב' פרק י"א): ואמר כי הבורא יתבר' ברא כל נשמה עגולה וגו' וגו'.

וכנראה גם ר' יונה בספר הרקמה (עיין הקדמה שם דף י"א הערה ב' מהמוציא לאור) ובמוסרי הפילוסופים (שער ב' פרק כ'):

— — ומהירתי לכתוב לפחד הזקנה או מן השכחה וגו' —

ובאמת ספר מוסרי הפילוסופים הוא ספר נכבד. ואדבר עליו בתולדות רשב"ג ברצות ד' את דרכי. וכנראה לקח ר' שלמה בן גבירול כמה דברים ממנו בספרו מבחר פנינים.

6) מלשון אריתי מורי (שה"ש ה' ב').

5 ויגה אור
7 הלוך ונסע בריתם
9 וישמן
11 וימטיר
15 ויפל בר שמו
16 כהן דדין

15 ויגה גד דע ד'
קהלו בריתם, וילי ונפלו
9 מורה רגד, וישמן מורה
11 וימטיר 13 מעוז
ובד שמון
16 כהן יודום

זו מחרת השבת: עד לו
ו זכרך

דף מ: חומת ואמתו ו

[illegible] קי״ד: חשוני

דף קי״ד: אבי״ם (באמנות ואמונה)

דף קט״ו: [illegible]

דף קט״ו: [illegible] ... ומטיר ..

דף קי״ז: אלו גוי .. מרפאו ושנוי (כך כתב האיון והבינו: ושנו)

דף קכ״ה: [illegible] וילי דודי ושומע ברית חדש [illegible] ושומי

דף קל״ו: ומתגבר: אמונה אשר עמו יחייה .. בניא ארופתי .. [illegible] —

לה קונטרס מיוחד ומתרי שיר: רשיבון וויש
4 [illegible] פחרין (?)
[illegible] כרמב לעבון ושדד ואחרון בגיר 4

5 נרבד 4 לא וורטל והפריה ואת כרעב: זלר ברעש, או: בסוף. 5 וביז תפוס
ט בפלוש כרעב: נפוס תסים, ומוגה בגליון: ול ושנוש תיוש.
ע תהיה לרוש.. חטא הגנה, ושו לשם ונער. 13 דזין עומו, 14 בעש טמוו,
טו כרעב בגליון אל שגרף (שגרוף ?): און אל מגנו(?). ט"ו יצפר סביב
טז יתגודד סהרוף. הט לו חן צבי" בפנים, ובגליון: ט' צבי, טב גליון אל
סרוף: פרי וורבק. ידי – עט מולוו חלי הם דק ידי חובה חלי ושוש.

נרד קטוף   שושן חטוף   והדס טרוף
זמר כתוף   עת יערוף   אורך
וביד תפוש   מזרק וכוס   ומנת וכוס
קח דוד ושוש   תשיש בכוס   שירך
ששון ברוש[1]   יגון ורוש   גיל תחרוש
וכמו ברוש   תהי לראש   ממריך
רון תענה   ובמחנה   בין תחנה
חכמה תאיר פני   חוריך[2]
תשיר בשיר   אל הגביר   איש תם בחיר
ושם וניר   לו מעביר[3]   צוריך
כי על שמו   הוד טעמו   קח נאמו
אף טעמו   ערב כמו   יעריך[4]
מה נהדר   נקי ובר   לו מאמר
ראש ליקר   קצין ושר   דוריך
שם גיל לגיל   מחכים כסיל   גם ככסיל
על הגליל[5]   יאיר שביל   שירך
עץ רענן   ציץ נעמן[6]   צור נאמן
מתוק כמן   הוא בזמן   שמרך
דובב בניב   יציק סביב   צריו שביב
אף לו רביב   מאיר נתיב   אמריך
הוא היסוד   אל רז וסוד   ענו מאד
לי לעבוד   הן יחמוד   סדריך
לו חן צבי   אימת ארי   ובפיו צרי
בו בחרי[7]   יף בחרי   עריך[8]
יעלה בלי   סולם תלי[9]   מליו חלי
הם לך בלי[10]   חובש חלי   ושבריך
ובמעמד   המחמד   עמד לבד.
לו שם ויד   עטה כמו   אוריך

---

1) אולי „דרוש“ או „ירוש“.
2) מלשון חור פתן (ישעיה י"א ח'). כלומר כל חורים שלך תאיר החכמה.
3) כנראה צ"ל „מאביר“ לשון חוזק ועוצם.
4) כמו יערת דבש (ש"א י"ד כ"ז).
5) ככוכבים בשמים. מלשון עש וכסיל.
6) כמו נטעי נעמנים (ישעיה י"ז י').
7) מלשון בחירה.
8) מלשון ויהי ערך (ש"א כ"ח ט"ו). ובסגנון דומה יאמר משורר אחר מנגיד אשר שמו נעלם ג"כ:
ולו חן עפרים   וזהר מאורים   ושאגת כפירים   ונדבת עננים.
9) וכן יאמר ר"י אלחריזי (תחכמוני שער א'):
מהגדולה מתה מגדול   לשמו עלי כוכבי תלי קים.
10) בכ"י „גלי“.

אור שחרו מתארו הוד סהרו
מצהריו מוהרו זהריך
טוב מהלל ענו שפל רוח, אבל
עלה לגלגל רום ועל שיריך [1]
דעה יָחַו שקל בְּקו גן בין יָרַו
פריו תְּאַו אם בו תְּקו אשריך
עיניו סגור נאה כתור כל עת ותור
עופל כתור [2] מוציא סגור הריך
לדת בקן לבו ואין בו תוך וחן
מצא, כבן למך [3] בעין צורך
אדום וצח דוד ואח גיל נאנח [4]
לבין שמח ובשיר פצח ספרך:

לז

אל גונב השיר. [5]

הגנבת וכחשת דברי — והתרת ופרצת גדרות
וקוית להנשא בשירי — להמציא לך עזרה בצרות
היוכלו לעלות שחק בני איש — להסתיר מעלי תבל מאורות [6]
והדבר מאד נקל בעיני — הייבשו מדלי אחד יאורות [7]:

---

1) כלומר הוא נעלה על כל שיריך. וכן בשיר סימן ל"ב המתחיל: לבי באימת וגו':
קלו לפניו עניני שירי הכי — רום מעלתו עד זבול נוגע.

2) כמו מגדול. והנה לפי דעתי „כתור" הוא כמו „טור". ואולי מלשון כתר האדם מלמעלה (ד"ה א' י"ז י"ז).

3) כתוב בצדו: בן למך היה נח וכתוב בו ונח מצא חן עכ"ל.

4) לנאנח כלומר לאיש מלא אנחות הוא גיל ושמחה.

5) בכל דור ודור היו גונבי שירים וגם ר' יונה בן גנאח התרעם כי יחסו שירו אל איש אחר. עיין ספר הרקמה דף קפ"ו. וגם ר' משה בן עזרא התרעם על זה. ואלה טוריו אשר יזכיר בעצמו בספרו הערבי:

איך אשאלה מהם להוקיר את יקד — מלי והם דברי אלהים בָזוּ
יגאו בעומר בין עמרי לקטו — ובהון מעט מבית נכותי בָזוּ.

6) וכן יאמר לעיל סימן י"א בסגנון דומה:
„התצוה לכוכבים לבל יזחו".

7) כלומר אם יקחו דלי אחד מיאור לא ייבש בעבור זה. וככה אם יגנבו שיר אחד ממנו יש לו רב בלעדו: וכן בשיר המתחיל: תהלת אל וגו':
וקציתי קצות הודו, וחסר — דלי מיאור ונזל מתעלות.

לג טוב מאלו . 34 ואת שעריך . 35–36 רעבה יגעו, אקול דבקו,
לג בין ידיו, פריו תאו, אם בו דקו, אחריך 40 הונה בוז ווחן,
41 פכה כסרך

לה: נענטרים המורה אחרי השגבות מאוגרתם
1 וכתבור אומרי
2 והתנשאו בשירו והמלאו גם עבר בלשון
3 הירדן לאחור
4 היבשן מדלג

גר׳ בו
ואומרי
2 כמו בקר יגו
3 הירדן 4 היבשן

מהנים הנשאר פ׳ יב
מי בי: והתשאו לך
ובאשר בו כתוק השבוש מאורו

לח קונטרס מיוחד ואחרי גיר : נראוני לוסר
גם דקל דל :
1 דינר נדלנים
2 ונברכך — וכושלות
3 נחה דינה

1 דינות
2 בברכך — וכושלות
3 נוה דינה .

לט קונטרס מיוחד ואחרי שיר בשר לו אתנה
1 נשה לבך
2 אל תבורך
אחרי הגורל : ודנדנך , כרמך הגורל הזה :
ומלט נפשך טרם היותך   לפני הקרי לאכול נטרף
בגד 1 נשה לבך 2 אל תברך , ואחרי הגור ודנדנך , כרמך הגורל :
ומלט הם , ולשוני הורי , 5 כי מוחק (ודנך הוא : מחק)

ממלא בחתך הנשאר : יזד לו

לח

עוד על הענין הזה ·[1]

תשובהך משובחך תשהד[2] ומליך מאד רקות ודלות
וגנבת ואחזת חרוזי וברכיך בך רפות מכושלות
קחה בינה, לקח מוסר והשכל ואל תעל במזבח שיר במעלות
ואם תעל במעלותיו תמהר מבושך[3] וערותך לגלות[4]:

לט

לנמהר בשירון ·

לך שלום חדל מני והרף ואל תהיה קשה לב ועורף
והכנע וגובה אל תדבר והשמר ואותי אל תחנף
ודקדק שירך למאד וחבר דבריך וצרפימו במצרף[5]
ודע כי מחך יבש[6] ביום קר ומה תעשה ביום קיץ וחורף[7]:

מ

לידידו אשר קרא לו לשתות יין ·

הלא נפשי תהי פדיון למי אורו כאור חרס[8]
קראני בחלק פיו: שתה כום ואסור קרם[9]

---

[1]) עיין הערה א׳ במכתם הקודם ·

[2]) תעיד· כמו ושהדי במרומים (איוב ט״ו י״ט) וכן בפיוט: שנאנים שאננים במחזור מנהג ספרד „טכוסי הוד לך סהוד״· והנה ענין הטור הוא, תשובהך אשר השבת תעיד על חסרונך· וכן יאמר אלחריזי „והגיונו יגלה את קלונו״ (תחכמוני שער י״ח)·

[3]) כמו והחזיקה במבושיו (דברים כ״ה י״א)·

[4]) וכן אלחריזי (תחכמוני שער ח׳) בשירו מתחיל: אני חבר מחבר התהלות וגו׳ עשה אבן פנה מפסוק הזה למכתם אחד ואולי דבר בעתו הוא להביא פה מאמר (וכנראה היה משל המוני בלשון ערבי) אשר יזכיר ר׳ יהודה בן תבון באגרת המוסר (בנדפס דף ז׳) וז״ל:

„מי הוא המגלה ערותו בכאן ומראה [אותה] בכל מקום — הוי אומר זה הכותב וטועה בה״ עכ״ל·

ולא נודע לי המאמר הזה ממקום אחר· ומצד ענין לשונו הוא דומה למאמר חז״ל על לשון הרע (עיין ספרי המכונה ראבבינישע בלומענלעזע דף ר״א סימן תס״א) „דיתיב ברומא וקטל בסורא וגו׳״·

[5]) שים עיניך על הטורים אשר הפיצותי במחברתי נחל קדומים דף כ״ב הערה מ״ג·

[6]) צ״ל בלי ספק „הנך״·

[7]) צ״ל בלי ספק „ושורף״·

[8]) שמש· מלשון האומר לחרס (איוב ט׳ ז׳)·

[9]) מלשון את הקרסים (שמות כ״ו י״א)·

והיין בפי בקבוק   כצפעוני בפי פרס [1]
עניתיהו: היתכן   לשום חרס בתוך חרס [2]
ולא ידע לבבי כי   יגוניו יהרוס הרס
אשר בו ישכב בטח   כמשכב עוג עלי ערס [3]:

מא

לידידו הנעים.

לך שלום קראני   שלוחך אשר זומן
אשר נשק לשושנים   ואדמו כוכבי תימן
ומראה לחייו בהם   כמראה חור בארגמן [4]
ולוּ נמצא עלי מִדְבָּר   כפניו לקחו הַמָּן:

מב

לחשוקתו.

שאלה אשאלה ממך עדינה   בלכתך לאחותך הלבנה [5]
ותראה העלִיָּה הנכונה   אשר היא מעלת שמש שכנה
אשר על כל גאונים גאונה   ועל כל הקצינים היא קצינה
ולמה שמצוה [6] הם בשטנה   ישימם אֵל עלי תבל שנינה
ואם ישגו ואם הם שגבו עוד   הריקותי אני חרב שנונה:

---

1) מלשון את הפרס (ויקרא י"א י"ג) שם עוף דורס ויתכן גם כן להיות „בפיו ארס" סם המות.

2) כלומר הכוס חרס והאדם ג"כ נוצר מאדמה. ולא אתאפק מתת פה לפני הקורא מכהם ממשורר קדמון יְוָנִי כפי ההעתקה האשכנזית אשר אתן בשולי היריעה:

הב לי כוס נעים, מעשה חַרְשֵׁי אדמה;

ממנה נולדתי, ותחתיה אישן המות. *)

3) עוג מלך הבשן.

4) לשון חור כרפס (אסתר א').

5) וכן יאמר ר"י הלוי באחד משיריו:

ליל אשר למרום עלית   ואחות לבנה שבית.

6) מלשון לשמצה בקמיהם.

*) Reiche den lieblichen Becher mir her, aus Erde gebildet;
Aus ihr ging ich hervor, unter ihr lieg' ich im Tod.

(Griechische Anthologie von Jacobs übersetzt. Buch VII. № 20.)

קול ה׳: יהדס

דיבו׳: בה, שבבו בשלה

גאו המחנה הנשאר ד׳ כש״א: תוד לו

3 נמצאה לחיו

4 דבקנו בגטו.

הב שם: תוד לו

2 ורעבינו

3 הגיו גוונה

5 בפנים: וזה הם שגגו בד, אין: כך? ובגליון: נא שגגו ש/3

מג קונטרס מיוחד כתוב אחרי השיר אתה לי מעון
1 ואל פ' ואהבין
2 הטוב לאור באור פני (פנון) פני ט
3 הטוב כי ירושך
בקונט' השל | ואהבין בה"ב באור פני פני ט, 3 יחשך

מד מחנה הנשאר עוד להרב ן' גבירול ז"ל
1 הירחיה אויב — ושור החן
3 נשלחתי

מה קונטרס מיוחד אחרי שיר אשר גנב (סי' מג)
1 דוד ואהבים] בקונט' הב': 1 דוד האהבים, 3 ונגע
3 ונגע מפרפור

נו אחרי סי' צ' במחנה הנזכר ושם חסר סדר הסימנים והוא דבה אלו:
ונגד לו
בית א': צנריעת (אולי טעות)
בית ב': יום שלחה
בית ג': כמה תרבה

נז במחנה הנשאר סי' מא: אוד לו

מג

על פרידת ידידו ·

אשר גנב לבב דודיו בהודו ועל כל אוהביו הקיף מצודו
הטוב לְאוֹר באור פני כל ולא זרח כבודו על ידידו
ובית אהב תמול האיר ביופיו הטוב כי יחשוך היום לנודו :

מד

על הענין הזה ·

היחיה אנוש אשר נסע ידידו ושוה החן והיופי רבידו
אשר הפקיד לבכו עם לבבי ושמתי כן אני לבי בידו
ושלחתיהו ולבי בו מקושר כלב יצחק בעת אביו עקדו :

מה

לידידו ·

בעת לא אחזה דוד האהבים אברך ממקומי שם כבודו
ואם לבו כמו מזבח תבונות לבבי אתנה להיות תמידו
צבא רום קראו אותו אחיהם ויתנו מפתחות חכמה בידו
ואיך לא יאמינו בו מקנאיו והנה על ימין חכמה צמידו :

מו

על פרידת ידידו ·

אכן מיודעי זנחתני מאד עד כי קראתיך אבי זנוח[1]
יום שלחה רגלי לשוטט באנוש לא מצאה כי אם בך מנוח
כמה תכבה אהבת לבב ואל נשבע ברוחו מעבור מי נח :

מז

לידידי הנעים ·

ידידי מעשה חירם דמותך ושושנים בפניך אדומים
ואביך בעת שלח אלי צור ובא אליו אבי כל החכמים

---

1) ד"ה א' ד' י"ח.

ועשה כל מלאכת בית אלהים   ומזבח לכפר בו אשמים
כאלו שם יצירך אל ורקם   בך חירם בחכמתו רקמים
ובעשותו עלי עמוד שפת הים   אזי עשה שפתיך נעמים :

מח

הכוכבים בלילה ·

יחשוב לבבי בעלות שמש   כי מעשהו מעשה נבון
עת האדמה שאלה אורו   יקח בני עיש לערבון :

מט

לגביר אחד ·

בחייכם אדומי השפתות   אשר משכו לבי בעבותות
פנו אלי וזכרו אהבתי   ושמרוה כמו דינים ודתות
ושימו על לבבכם השבועות   בכרתנו פני אל הבריתות
ואמרו לגביר ושאו שלומי   לאיש, ניביו [1] עלי לבי חרותות
השכחת בריתי יום פרידות   ולא תזכר קריעת הכסתות [2]
בשובי אחריך רש ונגרש   כאיש נגרש ושלח לענתות [3]
יחננו ויתעשת אלהים   ולהקבץ בטרם יום תמותות [4] :

נ

על בגידת אוהב ·

הלא תשבע ידידי מבגדות   ותלאה מעשותך שערורית
חשקתיך ומלבך תכבם   תשוקתי כמו נתר ובורית [5]
אקוה לך כאיש צמא מקוה   מטר שחק, והנה אש וגפרית :

---

1) דבריו· כמו ניב שפתים (ישעיה נ"ז י"ט)·
2) כנראה ירמוז המשורר על פסוק ביחזקאל י"ג „למתפרות כסתות" בשגם הפסוק עצמו שם הוא קשה ההבנה·
3) תוא ירמיה אשר היה מענתות·
4) הטור הזה נשכח בגנזי אקספרד·
5) כלומר כמו נתר ובורית יסלק הכתמים מן הבגד כן תסלק השוקתי מלבך·

קורא ג': קורא אלים
קורא ד': שם יצחק אל
קורא ה': שנים כוס

לפי מחברת המחזור הו' פ"ט: עוד לו
קורא א' משה [illegible]
קורא א': לוינגוד

ג' מחזה המחזור הו' ד': עוד לו
קורא ב': חבקוק (הנחום: תשובתי) ומשה הכהן עוד מזה חיים!

מחנה הנשאר ס"ל ט"ו

בית א': ובמרוץ חבלי עקרה שאל מסעו ובא (נולד?) ועלה

בית ב': בשלום, או כשלום (כראשון והבשורה-חותם)

בית ג': ויחל עוד

בית ד': קדש עצמו

בית ה': קדש יגן

נה במקום השיר ס"ל ד': מודלו

בית כרמה הפסוקים, והגליון: פי.

של מחנה הנשאר ס"ל כ"ב: מודלו

נא

לחשוקו ·

תבורך מבלי קצה בכל תבא ובכל תצא
קראני שלוחך והוא נחפז ומתרצה
וששתי בו כאלו עד [1] ושלל רב אני מוצא
והבעיר אש בתוך גופי כמקצה ועד קצה
ובאתי אל נהר חשקו אשר צואר וראש יחצה
ומי יתן יחנני ויעתר וירצה
ויואל נא וארדה צוף דבש פיהו וגם אמצה [2]
והצופה יהי נרדם ורואותיו מעט יעצה [3]
ומדבריו משוהמים [4] בעת יניב ועת יפצה
ימיתני בעת יזעם יחייני בעת ירצה
ומשחת יחידתי אזי יציל וגם יפצה [5]
צבי פניו ואורהו כאור שמש באור יצא :

נב

היין ·

ואל תתמה ואל ירום לבבך למען פי תחולה באששות
וחכמתך לרפא הגְוִיּוֹת וחכמתי לרפא הנפשות :

נג

השמים והכוכבים · [6]

הלא תראה מדעי שחוקים כערוגת גן
וכוכבים כשושנים והסהר כמו אגן ·

---

1) כמו בבקר יאכל עד (בראשית מ"ט כ"ז) ·
2) מלשון שמריה ימצו (תהלים ע"ה ט') ·
3) כלומר יסגור עיניו · „רואותיו" עיניו כמו וחשכו הרואות (קהלת י"ב ג') · „יעצה" כמו עוצה עיניו (משלי י"ו) ·
4) מלשון אבן השהם (בראשית ב' י"ב) · וכן בשיר (סימן כ"ז) המתחיל : מי זאת כמו שחר וגו' „משוהמה כלו ומיושפה" ·
5) מלשון הפוצה אה דוד (תהלים קמ"ד י') ·
6) המכתם הזה הוא בלי ספק קצת משיר אחד · עיין לעיל סימן י"א הערה ט"ז ·

נד

על מות דונש בן לברט · [1]

שמואל, מת בְּנוֹ לַבְּרַט ועמדת עלי כַנו
וכלינו מאד אליו ואולם הנך הנו
ולו יש חי תפשנוהו ורצענו לך אזנו [2]
המן העץ אשר מנע אלהים מעצי עדנו [3]
תמלא בטנך דעת ותתעדן בטוב דשנו
ותתחכם ותאמר כי אלוה עז וגם קנוא
קראנו לך שיר שם בבין כימה ועש קנו
ולשמאלו מנחם שם [4] ושם אבון ולימינו [5]
ומה נמרץ ומה נערץ במדבריו [6] ועניניו
ומחשק שלחנוהו ביד כָּרֵי לארץ נוא
ולסובא נתנוהו להתרונן בְּאַגָּנוֹ
ובן גבור ובן חיל כתבנוהו בְּמגינו
אהה לשיר אשר נפל ואין תקוה לפדיונו
בעוד איש יענה רוח וקדים מלאה בטנו
וכל עצם לעצמו שב וכל מין שב אֱלֵי מִינוֹ:

נה

ענק · [7]

אתן לאל עוז וגם תפארת האל אשר תכן זבול בורת
בורא שפתים ושם פה לאנוש ויעטרם הדר והוד לעטרת

---

1) לפי הנראה (וכאשר העירוני כבר אנשים חכמים פה אל פה) השיר הזה הוא מרשב"ג ור' שמואל הנזכר בו הוא ר' שמואל הנגיד · מכמה טורים נעלם הבנתם בפרטם ·

2) כלומר הבאנו לך אותו כעבד ·

3) עץ החיים ועץ הדעת ·

4) מנחם בן סרוק ·

5) אבון הוא נזכר ג"כ עם מנחם מר"י אלחריזי (תחכמוני שער י"ח) ולא נודע דבר עליו ממקום אחר ·

6) כמו ומדברך נאוה (שה"ש ד' ג') · וכן בסימן נ"א „ומדבריו משוהמים" ·

7) השיר הזה הדפסתי ראשונה במחברתי המכונה „עהרענזיילען" מהקדמת הפרחון כ"י אקספרד נמצאו איזה נוסחאות מתוקנות והדפסתי פה כל הנוסחאות האלה · והנה בשם „ענק" קרא המחבר עצמו השיר הזה וכן יאמר: קראתיו ענק וגו' והנה הראב"ע בספרו מאזנים יזכיר מחברת שירה שקולה לרשב"ג כוללת ת' חרוזים והיא בלי ספק השיר הזה בשלימותו · ועמנואל (מחברת דף ס"ג) יזכיר שיר כולל ר' חרוזים ולא נודע דבר עליו, ואולי הוא קצת השיר הזה ·

ותהנה הנשמה סי' ה'

בדף ג' דפנים כמה [illegible] ובלין מונה: [illegible]

בעמ' ג': [illegible] : [illegible]

בדף ו': [illegible]

בדף ח' [illegible] מסדר הבית הזה כמו:

ולמבכרותם	מנחם אב
ואם אחדון	ולשלימנו

בדף ט': ורעינו

בדף י': דפנים: והתחנו, ובלינו: והתשוע,

בדף יב: בחוגנו

בדף יג: [illegible]

גם למדם דעת להבין נפלאות אל
דבר שלמה הספרדי אשר אסף
השקיף לבבי על עדת עִוֵּר
ואדעה כי נשמדה מהן שפת קדש
זדה לשונם מלשון עברית
חצים מדבר באדומית
טבע סגור לבם במעמקי תהום
יסף כאבם על כאבי ויהי
כראות פְּתָאִים כְּדֻבִּים יֶהֱמָיוּן
לא ידעון חזון וגם לא ידעו
מי יעלה בלב יַמִּים טֻבְּעוּ
נועץ לבבי, עֵינְךָ נִפְקְחָה
שים פה לפיות נסכרו כאלמים
שחתי כשורי כי אני צעיר ליום
על פי לבב נער לבער נחשב
פנה לבבי עד כי קראני חלום
צעק באזני באשון לֵיל: קום עשה
קומה, ואל תאמר הלא נער אני
רמה לזאת קרני ואדעה
שתי לפי שכלי ואמנה יד אנוש
תרתי בלבי לעשות ספר כסוד
אולם בדעתי כי לשון עברית לבד
נמלך לבבי ואבינהו כמו
יען החרוז יתר לכל
שקול שקלתיה[4] אשימהו לשיר
לכן חלקתיהו לעשר מחלקות
מכתם עלי מכתם וחרוז על פני
הוא כערוגת גן אשר תרא בכל
ההולכים בה ימצאו מיני הדם
קראתיו ענק שהעתקתיהו אנוש
טל יזלו מליו ביום שרב וחום
נצב לפי קרת כמו חכמה אשר

אצרם בזאת ובאחרת[1]
שפת קדש לאום נפזרת
ואהי מורה פליטתם הנשארת
וכמעט היתה נעדרת
ולא לשפת קדש היתה מכרת
וחצי בלשון בני קדר הקודרת
גם צללו בהם כמו עופרת
עצור בכליותי כאש בוערת
יֶהֱמֶה לבי ככנור או כים כנרת
ספר ואיכה יקראון אגרת
יד מי להוציא האני חותרת
לא טוב היות עין עמך עִוֶּרֶת
כי יש בזאת לך מר׳ משכורת
ואגערה בו בחמת מגערת
יד בן תשע עשרה מאד קוצרת
ואשמע קול יעבור עלי קרת
כי יד ד׳ אותך [תבי] עוזרת
כי לא זקנים יתמכו כותרת[2]
כי מד׳ היא נגזרת
על פי אשר תשיג תהי נודרת
דקדוק שפת היות נבצרת
מכל לשונות היא לטוב נכרת
עברית ביען היא לבד נבחרת[3]
דבר ואם דרכו מאד נבערת
חרוז למען כי היות מדברת
ואעשה לו זר כמו מסגרת
חרוז כמו דַר על פני סוחרת
עין, לכל עין תהי עוברת
כופר ושושן ועצי צמרת
גם כענק שמתיו עלי גרגרת
גם חשרת מים בעת בצורת
על בית נתיבות נצבה אומרת

---

[1]) כעולם הזה ובעולם הבא·
[2]) בסגנון דומה ר׳ שלמה בונפיד באחד משיריו (כ״י אקספרד):
ויש שָׁב לעת שֵׁיבוֹ כעלם   ויש עלם ובו טעם זקנים·
(עיין ג״כ ספרי המכונה בלומענלעזע דף קי״ב סימן ק״א)·
[3]) כלומר כי כתב אותו בלשון עברי ולא בלשון ערבי·
[4]) כבר העירותי בנחל קדומים (דף ו׳) כי דונש היה הראשון אשר יזכיר מלות „שירים נשקלים״·

נבחר מאד מכל כלי חפץ ולא
שבע קלון ככוד ואם יעשר מאד
החלצו בעם ואל תעצלו
ובכן ידעו יתרון לשון עברית אשר
דָרי שחקים יִתֵּנו בה יום ביום
היא היתה מאז שפת כל היקום
בלל שפתם ד׳ לבר בלשון בני
נחלה והנחילה לבניו אב המון
גם לא עזבה גר בארץ לועזים
בה נתנה אש דת וגם בה נשלחו
יד תופשי כנור הלא בה נגנו
ריב יש לי בכם שארית יעקב
וראו אבותיכם בעת כי מרדו
לכן הבישם באמור כי בלעגי
חזקו ואל תרפו ידיכם לעזוב
רב לעזוב מקור ולחצוב כל באר
זכרו קנאת בן חכליה [5] יום ראות
תפש אנשים בה והכם בחרי
ייטב היות אחת גבירה שכחה
הה לה אשר לא נטרה כרמיה אבל
עד יעשה שָׂרִי וישלים מועדו
נגדו הנה אני מפיל תחנתי
קול יאזין לשום בפי עבדו אמת
אולם אבאר סוד בטרם אחקרה
בהיות יסוד כל יש ושורש כל יקום
גרם היות השם והפועל וגם

יתן סגור תחתיו מחיר ממכרת
וימין יקר לב יקר אוגרת [1]
כי נפשכם אמנם לזאת נוצרת
היא מלשון כל עם ועם יותרת
אדר לעוטה אור כמו אדרת
עדי נפלגו אנשי עדת נבערת
עבר לבדה היתה נותרת
גם היתה לדור דור נשמרת
יום נלכדה רגלם בתוך כושרת [2]
כל הנביאים לחבש נשברת
יום היתה צבי ארץ לגברת [3]
אם תשכחו שפה מאד נבחרת
ויתנו כתף מאד סוררת
שפה בסוד חזות הנדברת [4]
כי לא נקלה היא אבל נוקרת
על חוצבה פיה תהי אוטרת
בנים לשונם נהפכה אחרת
קצף ובמריבה מאד נעתרת
דבר ופלגשה תהי שומרת [6]
כרמי אחרים היתה נוטרת
לשון עלגים צחות תהי דוברת
אבטח ונפשי בו מאד נעזרת
כי אפתחה פי לעשות מחברת
מלין בעז ימין מאד נאדרת
עצם ורקמה [7] בעדו נאסרת
מלה שלשית זו בזו קושרת [8]

1) בכ״י וויען „אומרת״ ואולי צ״ל „חומרת״ מלשון חמרים חמרים (שמות ח׳ י׳)·
2) מלשון אסירים בכושרות (תהלים ס״ח ז׳)·
3) בכ״י אקספרד אקספרד „ארץ צבי לעטרת״ ·
4) כדברי הנבואה ישעיה כ״ח י״א ·
5) נחמיה בן חכליה·
6) הטור הזה והבא אחריו יזכיר ר׳ יוסף אלברגלוני בספרו וכבר הזכרתי זאת בגנזי אקספרד (דף נ״ו)·
7) הומר וצורה· וכן יאמר רי״ץ ן׳ גיאת בפיוטו המתחיל: נפלאתי אל ראשון וגו׳ (בשפתי רננות דף צ״א ע״ב) „מתֹאָר ורוקם כל מתואר וְרָקום״ כלומר נותן כל הצורות לעצמים·
8) כל מדקדקי הערב — אשר הלכו פה בעקבות אריסטו — חלקו כל הדקדוק לג׳ חלקים שם פועל מלה· וכן עשו ר׳ יונה וראב״ע ורד״ק· לפי ידיעתי היה דונש הראשון בין חכמי ישראל אשר יש לו החלוקה הזאת, כן יאמר בהקדמתו „וכל המבטא מחולק על ג׳ חלקים שמות ופעלים ותיבות ענינים״· ובמבקש לר׳ שם טוב פלקירה (דף כ״ג ע״ב) ישאל המבקש „היש טעם להקדים זה לזה עד שהוצרכו להניח לו סימן״ (והסימן הוא „ואביו שמר את הדבר)״·

דע כי שלש אלה ביען נחסרו
היו לארבעה חלקים ואני כן
ואחלוק אותם לד׳ מחלקות
זכור בראשוגה לאותיות וגם כל
חק השניה החקוקה אחריו
טעם שלישי בפעל יסדה
יקרה רביעית דת חקקתיה
כל תוצאות אחת למול אחת יהי
לכן הכינותי בראש המחלקות
מספר שתים עשרה ומוצאם בפה
נצור לחמש מחלקות יחלקו
ספוחות בעלי גרון ועל חיך אחריו
ענין חמשית רק לשפה נודעה
פתרון פקודיהם יסוד אה״חע לניב
צורה שלישית דטלנ״ת נקראה
קצב יצאי שן [2]) חקוקי זשם״רץ
רק נשלמו חמש ועורם נחלקו
שהם [3]) נטועים כמלכים נצבו
תתים אגודה ואשימם על שְׁמִי
שבט מְשרתים, אני שלמה וגם
להקת מלכים רק תהי ק״ט צ״ח וגם
מקומות משרתים יחליפו זה לזה
הנה אבאר כל עבודתם הלום
איך משמרות אלף אשר בם תעבור
באחד לארבעה עתידים תעבור
גם תעבור פועל אשר היה כבר [4])
דתה להוסיפה בשם פועל כמו
הן נספחה על יסוד השם כמו
ובכן אבאר מחלקות הנון לכל
זאת גם לאחת מעתידים תעבור
חקוקה להעשות כבר גם לאשר

מהשתים עשרה בדת נחקרת
חלקתיה לך בזאת אגרת
את זו לעומת זו תהי חוברת
תולדותיהם בדת נפשרת
בשם ותוצאותיו תהי אוצרת
ובכל נִסְבָּה בעדו נאמרת
בסוד מלה אשר פועל לשם אוסרת
מספר שעריה אשר אוגרת
ששה שערים בעדה גודרת
חקוק בראשם אות לאות נזכרת
בפה בעדות בעלי מסורת
וגם על קצת לשון ושן זוררת [1])
ובאחרית מלהנה נגמרת
גרון גי״כק לחיך צוררת
לחיך וללשון אמת נספרת
ומקום יסוד בו״מף שפת נסכרת
לשני חלקים על פאה אחרת
ומְשרְתים עבדים בלי מעכרת
להיות לכל משכיל לאות משמרת
כותב הקושרים בתוך מסגרת
גזע ספרד בעבות נקשרת
על פי עבודתם אשר נסדרת
על משמרותם אות לאות נעדרת
תמיד משמרתה תהי נחסרת
לשם ולפועל תהי נסדרת
אלף בהתחבר להן נפתרת [5])
אמוש ימושנו ובו נעצרת [6])
„אתמול ואזרוע״ היות נהדרת
פנים אשר נמצאה בם נפזרת
תמיד עבור היות לאות לעצרת
ע׳תה כמו נעבר וגם נעברת [7])

[1]) מלשון ויזורר הנער (מ״ב ד׳ ל״ה) לשון תנועה בכלל·

[2]) מספר האותיות מהשִּׁנַּיִם· „יְצִיאֵי״ כן צ״ל כמו ומִיצִיאֵי מעיו (ד״ה ב׳ ל״ב כ״א)·

[3]) ואולי צ״ל „שַׁתִּים״·

[4]) כלומר עבר· ובספר הרקמה (דף ג׳) „וכאשר ישלם פעלו תאמר כבר פעל״·

[5]) נ״ל כי הסר פה מלת „ו״ והמחבר ידבר פה מזו ההפוך·

[6]) כאשר יראה הקורא יחסרו בכ״י וויען חצי הטור הזה וחצי הטור הבא אחריו·

[7]) כלומר לזכר ולנקבה· „לאשר עתה״ הוא בינוני פועל ולפי ידיעתי היה דונש הראשון אשר יזכיר מלת „בינוני״ (עיין ערך מחוספס)· ובספר הרקמה (דף ג׳) כי הפועל החולף נפרד מהעתיד בעתה וגו׳ ועתה לא יתחלק וגו׳· (ועל הענין הזה בדרך פילוסופי היה בלי ספק מאמר העתה מר׳ זרחיה· עיין אוצר נחמד חלק כ׳·)

טפולה לו רבים בפועל שכבר | כי כאשר להיות תהי נכתרת
ידועה נין „צקון" [1] ונון „ויחנון" | עת תעמוד בהם ועת נותרת ·
כן אומרת בלשון נקיבה כי תהי | אות מן כל עת ועת מוסרת
לקהל נקיבות נתנה חק | ותהי בשם ובפעל לא נכרת
מאחריו היוד והתיו תעבוד | ובמאמר גבר היא לחק נגדרת ·
נון נתנה לעבוד לבנות בה בשם | רבים בשם אחד בלי נאחרת
שומה חמורת מס ונוספת בסוד | מלין כגון מגלם כנון נפארת — [2]

— „עד כאן מצאתי מן החרוזות" —

[אלה הם דברי ר"ש פרחון ז"ל · וחבל על דאבדין] ·

נו

תוספת לשיר הזה · [3]

ענק חרוז בכל אבן צמודה | במסוד דקדוק [4] שפת קדש חמודה
לנער מבני גלות ספרד | אשר נקרא שלמה בן יהודה:

נז

על פירוד אוהבים ·

פירוד עלי פירוד ועין בלי שֵׁינה | ויגון עלי יגון ולבב בלי רִנָּה
ונפש פגעיה תשחק עלי תבל [5] | כגבור אשר תשחק ידו עלי צִנָּה
עת גערתי בה לשקוט עלי שובכם | ותבךְ לִי כבכות חנה לאלקנה [6]
יום יעלה שמכם יעוף לבבי בו | ובבין יגוני הוא כדבש בבין לענה

---

1) צקון לחש ישעיה כ"ו ט"ז ·

2) בן גבירול היה (לפי ידיעתי) הראשון אשר כתב כללי דקדוק לשון עברי בחרוז · דונש כתב קצת השגותיו על מנחם ג"כ בחרוז · בין הערביים חברו כמה מדקדקים כללי כללי לשון ערבי בדרך שיר ·
לא נודע אם בן גבירול ראה ספר הרקמה מר' יונה · ולו חיה כל השיר לפנינו נוכל להבין דבר מתוך דבר הנוגע לזה ·

3) הטורים האלה היו או פתיחה או חתימה לשיר הקודם והדפסתים ראשונה במחברת עתית ליטעראטורבלאטט דעם אָריענטס משנת 1850 עמוד ל"ז ·

4) וכן הראב"ע בפתיחת ספרו צחות „וסוד אותיות נראות וגו' · וכן ר"ת בשירו „ונגלה לי הסוד לשרת אר ליסוד" ·

5) ובן בשיר סימן ס"ה „ושחקתי לילדי יום וגו'" ·

6) ש"א א' · כלומר אם גם נפשי חזקה ותשחק לכל פגעי תבל בכחה וגו' ·

ע' מחנה הנשאר סו' קפד: עוד לו

ע' סו' קסו במחנה הנשאר: עוד לו
ע"ש טעות כי בטעות: ודין לישנא
דיר ב': כתוב בפנים ונדפס בעזריה, ואפשר בחוץ טעות: פנינה
דיר ג': בפנים: דלי שובש, ובחוץ: דדי

אחרי בית ו' כתוב הבית הזה:
יום הנדוד עולך דיני ודיניהם היה עליכם ליום כבוא שנה
והסוגר שבבית ז' הוא כך: וכמה קראתיהו שלי דלת ולא שנה,
ואחר כך בא הבית הזה:
וימטיר [illegible] כדמעתי מטר בלי דלתבם
ויזרח בקדרותי אור אשר פנה.

נוסח אחר הנמצא ס"ס, להר"ש ן' גבירול ז"ל
בשנוי זה, בראשי שלשה הבתים האחרונים מצאו כתוב בשלה: אלו,
בית ו': אנא אך — כמו הנה אך
בית ז': בדי יען אנא

נוסח ס"ל בנוסח בשמנה הנשאר: ונוסף לו
בית א': כשו שורק
בית ה': הבית האחרון של משלשים, כן תמצא בו —
והנה גם בקונטרס מנותק אחרי השיר זמן בונד
נמצא הנוסח: יפרר, בבית ב'. וכמו ואין כן נמצא בבית השמונה של משלשים
גם בקונטרס ב' יפרר בבית ב', גם כתוב בראש משלשים לא תמצא בו
האחרון.

קצץ כנף יגון ונפל עלי לבי ונפשי לעומתכם תעוף כמו יונה
דרשו שנת עיני מעם בני עיש אז יאמרו׃ לכם: לא טעמו שֵׁנָה
יפקד אשר פור רעים להקהלם וכמה קראתיהו היום כמו שנה [1] :

נח

על מות אחד מידידיו׃

פירוד ידידי סור ואל תרענו [2] כי מחרת נמות ומה בצענו
נמות, אבל לא נדעה קץ הזמן לא בזמן חכם ווידיענו [3]
ישכח אנוש מות ויעל על לבב אדם אדמה היתה מרענו
נסגר בתחתיות שקוט כי לא לך מות הלא אחד יהי נגענו [4]
לוּ נפתחה לנו בתבל שערי מות ונבוא אחרי רעֵנו
לוּ יש לכוכבי רום קרבים אזי לך המו כמו המוך מעינו [5]
לוּ בכתה עין בדי יגון [6] אחי צור קברך נמס לרֹב דמעינו :

נט

אל איש אשר כתב שיר להמשורר׃

השיר אסף והימן המשורר כמו שירר אשר מתים יעורר
אשר כאש ילהט מעזוזו נְצוּר חזק וסלע עז יפורר
וששׂתי בו ולולי שתדמה היותי לך כאיש אויב וצורר
ואהבתך מסותרת בלבי וזאת יודה לבבי אף יברר
וחלילה שמוע ממלשנים אשר רגלי ומנעלי יזורר [7] :

---

1) היום ארוך בעיני כמו שנה ׃

2) אל תכאיבנו׃ מלשון וירעו אותנו (דברים כ״ו ו׳) ׃

3) אין חכם בעולם אשר יודיע לנו יום המיתה ׃

4) כלומר אנחנו נבא אחריך ׃

5) המו עליך מעינו ׃ כמו המו מעי (ירמי׳ ל״א כ׳) ׃ ובדרך מליצה ידברו המשוררים ככה וכן יאמר ר׳ משה בן עזרא בסגנון אחר בשירו המתחיל נופת שפתים וגו׳ (אשר נמצא בכ״י אקספרד בתוך הדיוואן של ר׳ יהודה הלוי):
לו יחזו זהרי דבריו כוכבי רום, כרעו ויקדו אפים ׃

6) כמו בדי שופר (איוב ל״ט כ״ה) ׃

7) אשר יניע רגלי ומנעלי ׃ בסגנון על אדום אשליך נעלי (תהלים ס׳ י׳) לשון בזיון ׃

ס

אודות שירו ·

קחה השיר ומצפוניו ודקדוקיו ועניניו
עלה ועמוד באשנביו והתיצב בחלוניו
ורחף על פני מוסר כמו נשר עלי בניו
מאס כל שיר ושפלותו . והתרהב בעליוניו
בחר השיר והדבר אשר דבור עלי אפניו —
אדון נפשי יהי לבו [1] וקשובות יהי אזניו
להבין את מליצתי וגם שירי ותחנוניו
אשר ידמה אלי מלך והיא דגל עלי פניו
ואת כל שר לו יביט ואז ישא לך עיניו
ויאמרו : הן כתמר זה ומי יאחז בסנסניו [2] :

סא

תהפוכות תבל ·

אחי תבל שאל תבל שאל מה אחרית עמה
אשר תאכל ילדיה והם לא לחמו לחמה
הכי תבל קראוה למען היא והם כשמה [3] :

סב

אל נפשו · [4]

נטוש לך ועזוב אגלי יהמה לבך אלי
ואל תט אחרי תקוה ודע כי הזמן כילי [5]
והורני והראני אשר ראו מהוללי

---

1) המלות „להבין את מליצתי" בטור הבא אחריו מוסבות ג"כ על „יהי לבו" ·
2) כמו אחזה בסנסניו (שה"ש ז' ט') ·
3) כלומר תבל מלשון תבל עשו וכן בתרשיש מר' משה בן עזרא
על מה תהי מאמין באנשי הזמן לכי ולא תבין בהפך תבל
איך בם יהי אמון והם בנים לאם כשמה פעליה קרואה תבל :
וכן בעמנואל מחברת י"ט ·
4) לא נודע על מה אדני השיר הטבעו ,ואל מי ערך המשורר הטורים האלה · ואולי הוא קצת משיר גדול ·
5) עיין לעיל דף ד' הערה ד' · דף י"ד הערה ג' ·

מחנה הנשאר סוף ספר: עוד לו
פתח: ונשוקור יהו
קורס: וזרן — לך יבוא, הנחות עדיין היה בקר ותהלה: פמן.
לא כתוב בפנים: ושמאור, ובגליון גם: אחד

נרכש ע"י: אהרן נפש

חסר סוף עד המחנה הנשאר: עוד לו
והטה לבבך
ואחרי קורס כו
3 תריסרי אדמה כו. תקנת צבי ושמעל
קורס כתוב בפנים כבנפה, ובגליון: ושמרה ותשוט

בית ו: בפנים בתוך אלי, ובגליון: בני.
בית ז: והודע בשלוי.
בית ח, ובהודע בשלוי
בית י: בחוהלי.
אל שני "אשף" בבית יח כתוב ומעלה בין השיטין והגליון: ו' ה',
לפני דבריו ובגליון, כתוב בפירוש, או: דבין, ולא: דבן.
בית יב: ונמור רע דבור גלי, ובגליון: דברלו.
בית יד: משער,
בית טז: ויתיה בן אבי — לעמתי נראה כאלו בהר כתוב היה אשה
ואת "כבר רגלי ומגלה" שבגליון, הוי הגליונות כמגלי וכגלי.

סג המחנה הנשאר "פה: נודב לו
בית ג: ודי בדרשי ורש

סד, סי' עד במחנה הנשאר: נודב לו

ושחקתי לילדי יום [1] ועתה שחקו עלי
ואיך אירא בנות ימים והימים בני מילי
ואמנם כי אני נפש והאדם במעללי
ואמנם כי אני גלגל והאדם במולי
והאדם במרכבתי [2] ואותה מלאו שולי
ולא ידע לבבי רע ולא יגור באהלי
ולא אשום, ואם אשום לבִין בכיי ותוללי [3]
ולא אגיל, ואם אגיל קנות רע בראש גילי [4]
ובלכבי מדורת אש ובכבדי ובכסלי
עדי אתן למדתני [5] — וְהָאֵל עַד אמת עלי —
נדיבתי, ולא רעה בזֹאת עיני ולא כילי,
ושְׁתִיהָ לעומתי ככף רגלי ומנעלי
ואולי אויבי מרמס פעמי וְעָפָר רגלי
ומטרה לחצי פי ומאכלת לגחלי [6]:

סג
לנוכח שפלים בעם ·

נפוגותי וסרתי מנתיבם ואם אצדק שלפתיהם בנעל
ואל תתמה בעת חסון כאלון והם תמר והוא ימר כרעל [7]
ודי בראש ארי להיות זנבו [8] ולא אמצא לבד כלב ושועל:

סד
לנוכח בעל גאוה ·

לָמָה זה אַתְּ כקוץ מכאיב וגם ממאיר כמו סלון
ותבוה מַחריד עמים והוא שוקט עלי מלון

1) עיין לעיל דף ח׳ הערה ט׳. וכן לעיל סימן נ״ו „ונפש פגעיה תשחק וגו׳״.
2) כלומד אדוק תחתיו. מלת „מרכבת״ מצוי מאד בכמה דמיונות כמו במוסרי הפילוסופים (שער ג׳ פרק י׳) „ורכבת מרכבת היאוש״ ורבים זולתם. ובמקום אחר הדחכתי דברי על זה.
3) כמו ותוללינו שמחה (תהלים קל״ג ג׳) לשון יללה. עיין שרשים לרד״ק פי׳ ב׳.
4) לקנות רֵע היא שמחתי היותר גדולה.
5) אנכי אתן נדיבתי כלומר בעין יפה תמורת אשר למדתני.
6) ע״ד מאכולת אש (ישעיה ט׳ ד׳).
7) לא נודע כוונת הטור הזה בפרט. מלת „והם״ אולי „ורום״.
8) ע״ד הוי זנב לאריות וגו׳.
9) לא נודע על מה אדני הטורים האלה נוסדו.

ואיש נכבד תשורהו   בעין קנאה ועין קלון
ומדוע הקילותיו   והוא חסון כמו אלון
ומדי את שלו שאנן   וכרמל בתוך צקלון
עדי יעור לערערך [1]   ותתערה בכשלון
ואם אתה בדמשק   יביאך לאילון [2]
ישימך כמו סיסרא   ויתנך כמו עגלון [3]:

סה

לנוכח נבל אחד ·

השואל מחציר גנות שאלה   ואת ארז יפה רענן וענף [4]
ורענו קצר רוח [5] וקשה   ולא ישע [6] בעת יזעף ויאנף
ואלו נהיה היכל פנימי   חשבנוהו כמו מקום מטונף
וגם היה בעינינו כקרח   ולו היה בציץ קדש מצונף [7]:

סו

אודות שונאיו ·

מושל בקצוי הים וגם ודרום   ידי בך על אויבי תרום
תראה ותביט מחשבותם לי   כי נגדך תמיד שאול ערום [8]
שתי בך מחסי ולא אירא   לו נלחמו לי כוכבי מרום [9]:

סז

אל פלוני אלמוני · [10]

אל יגאלו חשך וצלמות   יומי אשר נזור בך אחור
מניף קוצות יצאו לקראת   לילה ואם הלילה צחור

---

1) מלשון ערער תתערער (ירמיה נ"א נ"ח) ·
2) עיין שופטים ד' י"א ·
3) שופטים ג' כ"א ·
4) תואר · כלומר נושא ענפים כמו פריה וענפה יחזקאל י"ט י' ·
5) מלשון קוצר רוח (שמות ו' ט') ·
6) מלשון וישע ד' (בראשית ד' ד') ובגליון נ"א „ישוב" ·
7) מלשון מצנפת — יצנוף (ויקרא ט"ו ד') · ולא נודע דבר פרטי על ענין השיר ·
8) איוב כ"ו ו' ·
9) בסגנון הפסוק הכוכבים מסלותם נלחמו (שופטים ה' כ"א) ·
10) הבנת השיר הזה נעלם ממני והוא כעין חדה ·

בית ה': ויבראהו ברוחך צמאון

סה במחנה הנשאר של הפח: יודע לו
בית ד' נראה שרשם: בזעף עזשו
בית ד' 1 ועל ארץ יפה שרש ורעש
2 ורדיו בם רוח קשה, ולא ישקט ...

ישמן גם ... ואחרי השיר:
השיר הדמן / ובן
1 ועל ארצו יפה שרש ורעש
2 ורדיו בם רוח קשה, ולא ישקט עוז
4 ולו אהיה
ולו הוא 4 ולו היה, כשבן

סו בטט בהמונה הנשאר: יודע לו
בית א': בנחלי ים ונגב דרום

סז בו במחנה הנשאר: יודע לו
בית ב': ושם הלילה שחור

בית ג': ירנו ה' שם, כבנים, ובאליון: ה'. כי ירנו בניו כבנין חוה
בית ד': בתוך על נהור נראה כיון.

סי' סח הוא כתנה הנשאר סי' דמוד ו'
בית א': ויגל הישרים
בית ב': כל חולה
בית ד': והגביל אל ...
בית ה': ובהל סר נרדם
בית ו': ולמה סודות

אנשי לבבות יקבו לשם   כי יקבו פניו בפני חור
שמו שמו לבן עדי נחשב   לבן אשר יולד לבן נחור ·

סח

לכבוד ר׳ שמואל ·

השיר הזה כאשר עיני הקורא תחזינה כולל ב׳ חלקים · החלק הא׳ הוא כעין פיוט וכולל תהלת היוצר · ועל איזה טורים עלו קמשונים · והנה אין ערך ודמיון בין השיר הזה ובין כתר מלכות וכמעט יעלה על רוח הקורא כי לא מחבר אחד אביהם · וחלק השני משיר הזה הוא לכבוד ר׳ שמואל · והנה באמת אין המשך בין ב׳ הענינים האלה ואולי יחסרו איזה בתים ביניהם · ולא נודע אם ר׳ שמואל זה הוא הנגיד וקרוב לומר כי הוא הוא · בשיר הזה ישבח המשורר את ר׳ שמואל כי גבר בכל החכמות כמדקדק עצום ובעל לשון · ותהלה כזאת יָאוּת לנגיד כי הוא היה באמת בקי בכל החכמות עיין מחברתי נחל קדומים ·

תחלת החכמה · וראשית הערמה
ליד אל הרמה · ויוצר היוצרים ·
וראשון בתחלה · ואחרון כַל תכלה
מרומם לתהלה · ומשפיל אַף מֵרים ·
אשר לא יתוהו [1] · במעון גם נוהו
לבלתי ישתוהו · בשבת הנוצרים [2] ·
וכל דעת נבצר · להגדיל אל, קצר
ולבב כים, צר [3] · ודעות כשקרים [4] ·
אשר מאז נקדם · ובכל זר נרדם [5]
ועד לא שָׂם אדם · ולא יצר הרים ·
ושם ארבע ידות [6] · נכונות מועדות
ילדנה סודות · צפונים וסתורים ·

---

1) בלי ספק „ינוהו" כמו ולא ינוה (חבקוק ב׳ ה׳) · „יתוהו" הוא מלשון והתוית תָו (יחזקאל ל"ו ו׳) ·

2) כלומר בבתי עבודתם אשר בם צלם ותבנית וגו׳ ·

3) כלומר אם גם הלב רחב כמו ים צר הוא להכיל גבורות הבורא ·

4) כלומר כל דעות האדם על הקב"ה המה כשקרים · ואולי „כשברים" כלומר אין להם קיום ורק כשברי כלי הם ·

5) ואולי „כל כח נרדם" ·

6) ד׳ יסודות · ובשיר המתחיל „הברק או ברק חרב וגו׳" (לעיל סימן ל׳) יקראם „ארבעה שרשים" ·

7 וצורם אבירם · אנוש מהם קרם[1]
ויחד החבירם · ואינם נחברים[2]) ·
8 ויזם וישלים · עשות הגלגלים
כתבנית אהלים[3]) · כמעטה ספירים ·
9 פלאיו לדעת · ואור מארבעת[4])
שחקים לגעת · לעיני היוצרים ·
10 והציג כח בם · כפי מתת רבם .
לבל ימוט רבם[5]) · לדורי הדורים ·
11 ושת בהם תבל · תלויה בחבל[6])
ושת תִּלָּה סבל · במאזני מישרים ·
12 ומרוצת מרץ · ירוצון מחרץ
להעמיד תל ארץ · יצוקה מעפרים ·
13 ורוח עושיהם · תרחף ביניהם
ויאחזו כנפיהם · ויהיו ננערים ·
14 ופרש את צִלָּם · ועלי כל העולם
והכין את חילם · למחנות נסדרים ·
15 והוא הוא התוֹאָם[7]) · שנים אב ואם[8])
בשמות יקראם · ואינם נעדרים ·
16 וחוזי כוכבים · להודות סרבים[9])
ואינם קשבים · וממוסר סרים ·
17 וכחדו אל שדי · באמרם כי יש די
בארבע מוסדי[10]) · אשר הם עקרים ·
18 להמציא הנעדר · באל חי הנאדר
והוא קוץ אף דרדר · לרגלי ההוברים ·
19 הלא הנה אותות · לרגלם כרשתות
ואל יהיו שפתות · עלי אל מגבירים ·

---

1) מלשון וקרמתי עליכם עור (יחזקאל ל״ז ו׳) ·
2) כלומר לא היו נחברים לפנים רק הוא בחכמתו החבירם ·
3) ובכתר מלכות „וידו אהל הגלגלים מחברת״ ·
4) ביום ד׳ נתלו המאורות ·
5) כתוב בגליון ~~מלשון~~ לא אמוט רבה (תהלים ס״ב ב׳) ·
6) ובמורה המורה לדש״ט פלקירה דף ג׳ וז״ל: ואמר חכם קדמון כי בהשגת [צ״ל בלי ספק „בהשגחת״] האלוה יתב׳ בעולם יקשור העולם בתבל אחד לא יתנועע ולא יסור והנה הוא אהל בל יצען וגו׳ ·
7) מלשון ויהיו תאמים (שמות כ״ו כ״ד) ·
8) כנראה מוסב על אדם וחוה · ההכמים הקדמונים אמרו כי בריאת האדם היה ע״י הקב״ה עצמו ושאר הבריאות היו על ידי שלוחיו המלאכים והמה כחות הטבע · וגם המשורר האיטלקי דַנטֵי ירמוז על זה בשירו .Paradiso VII
9) מלשון אין מסרבין ·
10) ד׳ יסודות · עיין דף ס״ה הערה ו׳ ·

דף ח׳: כרישה כפירוש

דף ט׳: אורז וזורקים

דף י׳: לא ימוט דבקק, וו: דבקק. בתוך טיט כתובה אותו, וגליון כה בו

דף יא׳: וקורו וקרי מרג, וגליון: מרד

דף יב׳: הערוץ קווים, וואחו..

דף יג׳: פרוזי ל הטלום, והבן (וו: והבן)

דף יד׳: סרקים – הקצים

דף טו׳: ״ די – מוספו –

דף ל: ועלה נפרשים   דף לב: בתוך סוכה: [illegible] : קנה רך
[illegible]
דף לג: נחמה
דף לד: ואכל — [illegible]
דף לה: הגונד — הבנד
דף לו: ולווה
דף לט: בשור — ולמד ונרשים
דף לז: בשוויה
דף מ: — אלים, ונסבו הוליים, [illegible]
דף מב: ומוסר לדו, והעון — לדורים לאחרים

20 היוכל תת צורה · אשר עוד לא נברא
אבל האל קרא · יגלה נסתרים ·

21 וחדוש חום יפצר [1] · עלי קדמות נבצר
ורוח מאוצר · וקרה ממזורים [2] ·

22 בשום תואר נפרד · ומארץ נטרד
וישוב במורד · עלות הקטורים ·

23 ועוד אות כי נטר · אמת כי לא אטר
עננים ממטר · והיו נעצרים ·

24 אשר הם בחמה · ואף הם לנקמה
ובהם תאומה [3] · ומוסר לסוררים ·

25 ובם ידין עמים · לקצף ולרחמים
ואוכל מטעמים · יְשׂו לממרורים ·

26 והעת המנעו · רביבים, הכנעו
יצורים כי פשעו · והלכו נקדרים ·

27 וערבה כל שמחה · בִיגון ואנחה
ושיח וצְוָחָה · ומספד תמרורים ·

28 ומשקה כוס רעל! · בקצף ובגעל
ויגון נטשה על · לבבות נְתָרִים ·

29 ואיש כשור גועה · והכל סר תועה
ולא מצאו מרעה · לצמד אכרים ·

30 ואנשי תושיה · ישיאון בשאיה
וקול כנהי נהיה · לשבים ונעצרים ·

31 וערגו אילים · ועטפו עוללים
ושבו עוללים · תשובת הברים [4] ·

32 ועלתה שועתם · לאל ראה אותם
ונשמע אנקתם · והראה נסתרים ·

33 והחבר לבש · והעון כבש
וחתל אף חבש · מזורים למצורים ·

34 ונשא הזעם · ונפל הרעם
ובא בן אבינועם [5] · במים כבירים ·

35 וקולו עז קולות · יחולל אַיָלות
ולנו הנגלות · ולו הנסתרים ·

---

1) ואולי „רום" והמשורר יספר גבורות גשמים בבתים הבאים אח"כ ·

2) כמו וממזרים קרה (איוב ל"ז ט') ·

3) ואולי „נאומה" מלשון וינאמו נאום (ירמיה כ"ג ל"א) · ואולי מלשון תאומים ומוסב על טור הב' „לקצף ולרחמים" והוא על דרך הכתוב אם לשבט אם לארצו וגו' (איוב ל"ז י"ג) ·

4) כלומר חזרו בתשובה ונעשו טהורים כתינוקות ·

5) כתוב בגליון הוא ברק ~~ונאמר~~ וברק בן אבימעם ·

36 ומלאו העבים · במלקוש ורביבים
והריק לשבים · בדי מחסורים ·
37 ובלע המות · בארץ צלמות
ולמאד עז מות · בעיני נקברים 1) ·
38 וישמח כל יוגב · וכל אשר רגב 2)
וארץ הנגב · ירוה ביאורים ·
39 ושקט לו הבמה · וכל רעב נצמא
וכמה יש כָּמַה 3) · להקריב אשכרים ·
40 ומה לי קרבנות · בנועם הגיונות
ושירי שגיונות · כפי ראש השרים · —
41 שמואל המורה · פתאים, הפורה
תבונות, היורה · חניתי המורים ·
42 אשר בו נכבדות · נכונות מועדות
ולו עשר ידות · עלי כל המורים ·
43 וכשמואל היה · בדת ופליליה
ואנשי תושיה · למולו נמהרים ·
44 ופתח גם השרה 4) · אגודות המקרא
ובדק בתורה · מלאים וחסרים ·
45 והושיב לנכוחות · קמוצות ופתוחות
כמוריד על לוחות · עשרת הדברים ·
46 ואסף מערצות · בדעת מועצות
עלי כל הארצות · דבריו נדברים ·
47 ומדברו להב · ומכתבו רהב
כעדי הזהב · ושורר בשירים ·
48 יגלה ענינים · צפונים וטמונים
והיו נבחנים · כזהב בכורים ·
49 והתיר נאסרים · ואסף נפזרים
והוריד נכברים 5) · ופתח נסגרים 6) :

---

1) המות עז בפרט בעיני הנקברים אם יראו הנקברים בעיניהם ·

2) מלשון רגבי נחל (איוב כ"א ל"ג) ·

3) מלשון כמה לך בשרי (תהלים ס"ג ב') ·

4) מלשון משרי קטרין (דניאל ד' י"ב) ·

5) מלשון כבירים ·

6) כנראה יחסרו איזה טורים מסוף השיר והנה בשיר מר"י בן חסדאי אל ר' שמואל (אשר הדפסתי בנחל קדומים דף י"ז וגו') ידמה ג"כ ר' שמואל אל שמואל הנביא כאשר עשה ג"כ המשורר בשיר הזה · ודמיון כזה הוא אחוזת עולם לכל מושכים בשבט סופר ואין אחד נוגע בחבירו ·

דף לו: כדברי מחסורים

דף לח: וימר כל יועץ, והלמוד על ועשתו

דף לט: , ושקט לב הומה, וכל רעה ונשמו

דף ב: העושים, לנון והגיד [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

דף מג: כבודם הזהב, דף מה: [illegible] בבגדים

דף מט: שעשעים שאור [illegible]ים

ב׳ מחזור המלאכה סוף ט׳ ויבאו רעה: והדש ף גדודו ט׳ בחים ולד

בית ב׳: אלי ערל

בית ג׳, שהם כבשנים: תפודי,

בית ח׳: והיוצא

בית ט׳: בסוני: והוד יתמו שרות .. ושוליו, ... ידעו שאריתה (ולא כמו שרשם ה׳ דף) ומה (כמו שרשם)

בית יח׳: ושוה
:ידד

בית יג׳: העמי, ואל השאורי כמה הליון: אל כלי, בעזל

סט

לכבוד נגיד אחד לא נודע בשמו ·

הקורא יראה בחכמתו כי השיר הזה נגרע בערכו מרוב שאר השירים· טורי השיר אם גם הובאו במסורת המשקל והחרוז לא נוסם בהם רוח השיר · איזה טורים כנראה הם משובשים בהעתק, וגם המשך איזה טורים אינו עולה יפה · אך גם זאת השיר הזה יקר מצד ענינו כי מתוכו נראה כי נעשה לכבוד נגיד יקר וחכם גדול אשר שפט את ישראל בימים ההם · ומי יתן ונודע למי נעשה יקר בשיר הזה · והרשות נתונה לומר כי גם השיר הזה נעשה לכבוד ר' שמואל, אשר קרוב להאמין כי הוא הנגיד · יהי' איך שיהי' כבוד גדול הוא להאיש אשר אליו נעשה השיר, כי המשורר יזכיר ר' האי על שפתיו ולדמות האיש הזה אליו · והנה בשיר הזה כל השבח סובב הולך על ענין דיינות ומתוכן השיר נראה כי גם המשורר עצמו היה בקי בדינין · והנה ר' שמואל היה חכם גדול בתלמוד וחבר ספר הלכותא גבראתא אשר נזכר מבעל המאור (כתובות פ"ב) עיין תולדו' ר' זרחיה מהחכם ר"י רייפמאן ני' ומחברתי נחל קדומים דף ל"ב הערה ד'·

תהלת אל בראש כל התהלות — וצדקותיו לתנות הגדולות [1]
אשר נעלה עלי ארץ ונשגב — ושת בינו ובינינו גבולות
ימינו רוממה במאד פלאיו — אשר גדלה עלי כל הגדולות
אשר תתמוך אדמה על בלימה — ותחריב בעזוזה המצולות ·
אשר תעור [2] ותפדה הישנים — בגלותם ותחיש הגאולות
לשה גולה גמכנים שכולה — וגלמודה שכולה משכולות
נדודה מהנחה לאנחה [3] — אכולה גם בנותיה אכולות
והנה לה כמו אלף בגלות — וכמעט קט ואלפים כפולות
בכל כחם אכלוה יריבים — ועוד יתמו שאריתם נטולות [4]
בעוצם עצמוה העצומים — עלי חילה אשר סר [5] נחלות
והיא מיד ליד נדחה ושוחה — בשוחות וחלקלקות אפילות
בחבלי העוני תשב אחוזה — עניה פעמותיה כמגלות [6] —

1) לתנות צדקותיו הגדולות · לישנא דקרא יתנו צדקות ד' (שופטים ה' י"א)·
2) בגליון הספר נ"א „תחזור" ·
3) עיין לעיל דף ג' הערה ו' · ובמשלי ערב (שער י"ב):

כל עת אעלה דודי על לב — אהבי אם הנחה או אנחה
לעת אוני ישני יגוני — וירוח לו בעת אמצאה רוחה ·

4) בגליון נ"א „ואל ידמו שאר" ונ"א „ועודם יתמו" ·
5) בגליון · נ"א „היה" · ע"כ · ומלת „נחלות" כמו אלה הנחלות (יהושע י"ט נ"א) כלומר נחלתה סרה ממנה ·
6) מן בכבלי ברזל ·

מפרק עול! פרוק עול צוארנה — והמוטות תמוטט כחיילות [1]
גמשכורתה לגלותה תשלם — ותשיב לה גמול, משיב גמולות!
ותבנה מהריסיה בצורות — ותקים מנתוציה נפולות
ותבעל מבנותיה עזובות — אשר היו לצריהן בעולות [2]
וגלות חיל מדינה העדינה — תחדה כמסלולות הלילות [3]
אשר גלו אלי ארץ ספרד — והושגו והשיגום קללות
ומשאת נשאו כי את גורתה — והפילו עדי אין בם יכולת [4]
כעבים [5] מבלי מים צמאים — כאילות משולות מזילות
ולולי נחלו נחל אמונה — שארית יעקב עשו פלילות
אזי בם נעקר עקר תבונה — ויבשו האשלים השתולות [6]
והיו האסורות כפקורות [7] — והיו הכשרות כפסולות
אשר העמיד יסוד משפטי דת — והשים מפלותיה [8] בטולות
ולנו עם ישורון בחלקות — והשכימו נאורי האפלות [9]
בדין דין אמת הלך נכחו — והצדק לבקש גם פעלות [10]
אשר יפסיק לדין ראוי להפסיק — בצדקתו בלי און ועולות
וממתין בו ואם זקוק לנחץ — לאזהרת ישישי העגולות [11]
והנו מבלי טעות מתוקן — כארח שאבניו בו סקולות
והקלות השיתן כחמורות — וראה ככבדות הנקלות
ואם ישפטו נצים לפנים — ומתעולל אורם בעלילות
יזכה זה ואם את זה יחייב — ולא ישא פני פנים צהולות
וכל משפט לאור יוציא בצדקו — ומשפטיו וארחותיו סלולות
ובמקום השבועה שם פשרה — ובה גזר מקום גזרו כאלות
וימציא תעלומי האבידות — ומהעושקים ישיב גזילות
ושם מלוה לאיש עני להשיב — בעוד שמש בגדיו החבולות
והלביש מערומי התבונה — והיו היחפות בו נעולות [12]

---

1) בגליון נ"א „כאילות" מן „איל" פי' כח. ע"כ. והבית הזה והבתים אחריו דברי המשורר אל הקב"ה.
2) בפנים השיר „לצביהן" ואין לו ענין ואולי „לצובאיהן" או „לשביהן" ומלת „לצריהן" היא נ"א בגליון.
3) ואולי „במכלולות כלולות". מדינה העדינה היא בבל.
4) בלי ספק „והכילו" ובכ"י „והכולו עד אין בעל יכולת".
5) בגליון נ"א „רעבים". מזילות אולי „מזולות" מלשון הזולה (איכה א' ח'). ואולי על דרך שהם יזבו מדוקרים (איכה ד' ט').
6) מן ויטע אשל (בראשית כ"א ל"ג).
7) בגליון נ"א „כפטורות".
8) בגליון נ"א „מעלותיה". ונ"א מפעלותיה ע"כ.
9) בגליון נ"א „נצורי".
10) כלומר הוא בקש לעשות צדק בפועל.
11) הסנהדרין שהיו יושבין כעין חצי גורן עגולה.
12) מלשון ואנעלך תחש (יחזקאל ט"ז י').

בדף יז: [illegible] והמוטות תמוטט במילות (מוזכרות)
ובגליון טו: במילות [illegible] זהו [illegible] כה
בדף כד: [illegible] כתוב ותחלה [illegible] ומחק הא' ושפר דבר המנורה: [illegible]
בדף טז: ורעננה והרוסיה
בדף כא: [illegible] [illegible] מלות
בדף כח: והגדו והמיום
בדף יט: והבילו ידי אין בה [illegible] כתוב [illegible] [illegible] [illegible] רלז
בדף ל: במילות חשובות [illegible] ובגליון: [illegible] — [illegible] [illegible])
בדף כו: עשה מלות
בדף כח: [illegible] [illegible] [illegible] והיא [illegible] מלות
בדף כג: [illegible] ובגליון [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] שותה [illegible]
בגליון [illegible]: [illegible] [illegible]
בדף כט: [illegible] והפסק
בדף כב: [illegible] [illegible] [illegible] ובגליון [illegible]: [illegible] [illegible]
[illegible]
בדף לא: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
בדף לב: — [illegible] במלות
בדף לג: [illegible]

דף כב: וגל חרבונה
דף כג: ומרבונות
דף כה: והגלוף החלוף (ומעודף מעוד: ויחדם)
דף כו: והתפרה שנטרף
דף כז: במים ואל, בררים" כתוב בגליון: "נ"ל ברורים, וי' בבנים, ואולי בזה מגדל
בררים" ומזה להתיגות: תרגם ומש, כתוב ריחו(?) [illegible] ...
דף כח: ומן לב מאלות
דף כט: יפבל. דין: מפליאים, ודין: בפלום, רוח בפני.
דף ל: ולגננו תבונותיו

ופתח לחכמים האטומות
והוא נבחר, בעת אין שם זבחים,
והוא הזהיר עלי צדק וצוה
אמת כי בו עונינו מחויים
וכל חכמה לחכמתו עזובות
ונקראו תשובותיו בבבל
בסוד ראשי נהרדעא וסורא
הרימותן עלי כל התשובות
ואומרים: מצאו אנשי ספרד
וחזו האמת גבר ברבם [2]
ולבשנו לעומתם קרעים
והיתה גאותם כאריות
ושריגי תבונה הם קטופים
ועיני עִוְרֵיהם נפקחו בם
ברב הרבה ששוניהם וחָדָם [4]
ורב האי כלא היה לפניו
מזמותיו יפיצון כל מזמות
וחכמת שומרי חכמות גדולות
פני רב לְמַדְנַג הכעורות
ומלא הנפשות היבשות
כמים לא אנוש ישחה ברכים [9]
וחכמתו רחבה מאדמה
ופצל מפליאים פצלות
ותלדנה תבונות בלי ציר

ומי יפתח דלתות, שָׁם נעולות [1]
לאֵל, מְשַׁי וקרבנות ועולות
— הירצה בעגלים או עגלות —
וחטאת דורשי חפצו מחולות
וגם מבעליהן הן שלולות
ונפרשות בראשי הקהלות
עירות הפלילות הגדולות
ובזהב כתבם בַמְגלות
פליאי התבונות הנעולות
וחזינו אנחנו מהתלות
והמה לבשו חמדת שמלות
והיינו לעומתם רחלות
ואין עולל, וקטפנו מלילות
וסכליהם, ואזנם לא צלולות [3]
וחֶדְוָתם להגלות התהלות
וקטן מְעֻנוֹת אותו במלות
ותחבולות לכל אדם תלולות [5]
אשר הורה עלי דרך נמלות [6]
. . . . . . [7]
עדי היו במֵי הבִין טבולות [8]
ואם תרד לסוף תמצא מצולות
ואם יש לה גבול, אין לה גבול [10]
כאיש פִּצֵל לַיְחֵם בם במקלות [11]
ולא קשות ולא רוגזות וחלות

1) ובדמיון הזה השתמש ר"ש הנגיד:
פתח אתה בחכמתך שערים   אשר הם על בני עירך נעולים.
(עיין ספרי המכונה „ראבבינישע שפרוכקונגדע" (דף פ"ו).
2) בגליון נ"א „נבחר בחכם".
3) מלשון תצלנה אזניו (ירמיה י"ט ג') והוא לפי' הרד"ק שם „ענין תנועת הרשעה".
4) מלשון תחדהו בשמחה (תהלים כ"א ג').
5) מלשון הר גבוה ותלול (יחזקאל י"ג כ"ב). ובגליון נ"א „אצולות".
6) נחשבו בעיניו כנמלים. ואולי „עמלות".
7) חצי חטור יחסר בכ"י.
8) לדמות החכמה לנהר או לים מצוי מאד בכל המשוררים וכן יאמר ר' משה בן עזרא בשירו נופת שפתים וגו' אשר בו ישבח נגיד אחד שמו ר' שלמה
שואל בעד חכמת שלמה סור אלי   ים בִין מאד גדל ורחב ידים —
ובהפך נמצא ג"כ ים כסילות. עיין לעיל סימן ל"ב.
9) ע"ד מים ברכים (יחזקאל מ"ז ד').
10) חכמהו אין לה גבול.
11) יעקב. ויפצל בהן וגו' בראשית ל' ל"ז.

וכל עת הן מחודשות ועָלות 1)	ואם הנם מיושבות ובָלות
אשר הנה לכל צמא ועיף	מְזֵי רעב כצמוקי דבלות
לְדֵעות הגלויות לחכמים	והוא ידע לנסתרות ונגלות
והכל פוצחים רנות לשונות	ובלבבם לרבם רב מסלות 2)
אשר הזהיר להדליק נר נשיהם	וַהַפְּרָשַׁת תַּרְגְּמִיּוֹת וחַלות
ומצוותיו וחקותיו ודתיו	מיושרות נצוחות בשפלות
ותוכחותיו לכל ראשים עטרות	וכצפירות עלי קדקד סבולות
אשר קנה בעינינו בתולות	וכמונו ועמנו שגולות 3)
והן רפאות שרידי נוססיהן	ולמזורות צוודות 4) גם תעלות
וְהִנֵּה למגששים כמאורות	וכנרות דלוקות באפלות
וּמִימֵי אב אבי מלאך עקרות 5)	ותלמיד רב אשר הנחיל נחלות 6)
אמת לא קם בישראל כמוהו	אבל כי איש בגבעת הערלות
אשר מל הלבבות הערלות	והשכיל הנפשות הסכָלות
וקרע כל סגור לב אוילים	ונפשותם מפולשות חלולות 7)
בכל סָתום וכל נעלם וְעָמוּם	מגולות הן לקושיות עפילות
והוא אחד ואין שני לערכו	ונפשו רם כמלך בחיילות
עלילה היקרה מתבונה	אצולה מאצילי האצולות
מהרה לעשות תחבול ולו	חרוצה נחשבה מַהַעֲצָלות
לכן יקל ויקטן מכבודו	אגור שבח וחבר מהללות
וקציתי קצת הודו וְחִסַּר	דְּלֵי מִיאוֹר 8) ונטף מתעלות
וכראותי יקר השיר ויקרו	הכינותיו לנָוהו מסלות
והעדתיו בעדי הבדולח	והעדתיו עטרות מתהלות 9)
ואמרותי אמרות הטהורות	במאזני שיר 10) ומשקלות שקולות
מצאתים בצורות כעזובות	וחשבתי במחשבות כלולות
והן יודעי שפה ברורה	וכל אמיץ לדבר צח במלות
סחרחרים ולא מצאו ידיהם	והנה לעזות ידי אזולות
ומשלתי לשון עברית ועזי	כבודיה לעומתי נקלות
ועשיתי לפוציה מסלות	כמו כן לעצריה תעלות

1) חדשות כמו ועלות ינהל (ישעיה מ׳ י״א)·
2) ע״ד מסלות בלבבם (תהלים פ״ד ה׳)·
3) כנראה הוא מוסב על פדיון שבויים כלומר הוא קנה הבתולות מיד שוביהן והשיאן אח״כ בממונו·
4) נ״ל כי צ״ל „צריות״ מלשון צרי גלעד·
5) אברהם·
6) יהושע· עיין יהושע י״ט מ״א· והוא „איש בגבעת הערלות״ עיין יהושע ה׳ ג׳)·
7) כמו ואיש נבוב (איוב י״א י״ב)·
8) עיין לעיל סימן ל״ז הערה ג׳·
9) עד פה בשבח הנגיד ומכאן ואילך משבח המשורר את עצמו כאשר הסכן הסכינו המשוררים לעשות·
10) עיין נחל קדומים דף נ״ה הערה מ׳·

דף פא והנם הנה מושנים

דף פו שעחוד קשבלות (רשבלות?)

דף פח אשר הנה

דף פט: ולמצורות מצורות

דף צ

צב: כפותי

דף צג הסרלות כמו׳ בגליון: עי׳ השפלות

צד: מגורי וכו׳,

דף צה: לקושיות ומפלות, ובגליון: עי׳ עצלות, אן בנה מרפלה.

דף צו: אל אלוה הירא, כמו בגליון: ע״י: אלוה ירא.

צח: תבקול ונלון

דף צט וכל יגל,.. חוגר שבח.

דף ק ומבאותי .. הכרעתי לנוחד

דף קב והדרמתי בגדיו .. והעונדתיו

דף קג ומלו שגלות

דף קד: ושמעתי דברות. אל ביתשבת בלולות, כמו בגליון: במשבצות

~~[illegible]~~ בלולות.

דף קה: והיו ונדרי

דף קו היה כמו מתחלה: להשות, ובגליון אחר: לעזוב ידי מעולות

דף קח כמו לפוסיה ובגליון לפוציה, וכמו כן לעזירה.

עמוד ז׳: נשגה בחלומים
עמוד ח׳: ויקח.
עמוד ט׳: ובין לי בזרועותיו
עמוד י״ג שורה דלעיל: תמה מהשונה(?) תמה מה השונה

ולו עוכר עכרני עכרתיו   כחדקל וכפרת בהמולות
ורגלי בה כרגל הראמים   ורגליו בה כרגלי הנמלות
וענהו וכסהו אבקים   ולא יָכֹל לְצַעֲדוֹ בְנַעֲלוֹת
והיו לי לביאיו כשיות   וגם נפלו לאותותי קטולות
ואל תתמה בשירות היקרות   תמה מהשמנה הכפולות [1]:

נדחי מליצות·

לא יהי איש אחי מליצה מקורא
עד אשר נדחי מליצות ישובב·

(בן משלי מר' שמואל הנגיד·

אמר המוציא לאור· אמרתי בלבי כי יהיה להועיל לקבץ כל הטורים נפרדים משירי ר' שלמה ז"ל אשר נזכרו בספרים שונים· כבר אספתי כמה וכמה טורים ממשוררים שונים במחברתי נחל קדומים דף מ"א· ויהי בישורון (מהחכם ר' יוסף קבאק ני') אשר העברתי מחנה הנשאר לפני הקורא וקראתי המאמר הזה זכרון לראשונים·

והנה כאשר יראה הקורא בחכמתו לא נקל לרדת לפעמים לסוף כוונת המשורר יען לא נודע המשך הטור עם מה שלפניו ועם הבא אחריו· אכן כמה טורים יפים מצד עצמם· ואולי יאירו אחד מאלה למול אחד מן החכמים איזה מהשירים אשר בו הטורים האלה· ופה המקום להעיר כי ר' יצחק ן' לטיף ז"ל במאמרו אגרת התפלה (הובאו דבריו במחברת התחיה חלק ב' דף ג') יאמר, וז"ל:

ועל כאלה אמר שלמה ע"ה בעל השירים בנעימות שירו הנכבדים בעיני המשכילים:

חברת בהמות כורעה כל יום לקירהיכל, ולא ידעה למו כורעת·

עכ"ל· ובאמת השיר הזה הוא מר"י הלוי ומתחיל: לא האמין אמון עלי תעלות וגו' והדפסתיו כבר בספרי המכונה: צור ראבבינישען שפרוכקונדע דף ס"ז· עיין ג"כ מחברתי נחל קדומים דף מ"ד סימן י'·

ואלה הטורים אשר יצאו לקראתי עד עתה·

א) — — — מה אאריך שיחי
ותבל היתה טובה אבל באחרונה באתי·
(ר' משה בן עזרא בספרו הערבי דף מ"ט ע"א· עיין ג"כ נחל קדומים דף כ"א הערה מ"א)·

---

[1]) ודברי הראב"ע עלו בזכרוני וז"ל (סוף פ' וישלח) „למה תמה על ח' מלכים והנה מלכי ישראל כפלים במספר" עכ"ל· בשגם אין המשך בין ב' הענינים האלה·

ב) אל תחשבני כי ברוב תקוה אפיל תחנתי לפניך
לא מאשר יירא ך לבי לו כוכבי שחק המינך ·
(ר׳ משה בן עזרא בספרו הערבי דף צ״ב ע״א) ·

ג) וטעמו מר עדי אגזור אומר הכי מזמן תימן ואומר ·
(שם דף קכ״ז ע״א) · 1)

ד) עורה לבבי מה לך נרדם עורה והקיץ רעיוניך ·
(שם ק״ל ע״א) ·

ה) וים גדול יחושב ים שלמה אבל לא יעמוד על הבקרים ·
(שם קל״ג ע״א) ·

ו) ואלו קרבו מחום צלעי אזי בו נשרפו מישך ושדרך ·
(שם דף קל״ט ע״א) ·

ז) כאיש לא מצאה ידו שתי צאן ולקח לו שתי תורים לתודה ·
(שם קנ״ו ע״א) ·

ח) ושני הצבי חיים וקרים והמה כחרוזי דר ברורים
ואתמה משלמה המדמה בחכמתו פנינים לעדרים
כאלו אבדה בהם עצתו ועזב את לבבו לבקרים ·

(ר׳ יוסף בן עקנין בפירושו הערבי לשיר השירים כ״י אקספרד · ובמחברת הפרחון ערך פנן יזכיר ב׳ טורים וז״ל: ונתפס ר׳ שלמה הקטן וצ״ל שהיה סובר כי הפנינים לבנים כשבא לשבח השנים אמר: ואתמה משלמה וגו׳ פי׳ שלמה הקטן אמר אני תמיה משלמה מלך ישראל שאמר שיניך כעדר הרחלים והם וודאי פנינים הרי הוא בא לשבחם ונמצא שגגה אותן כי יותר יפה עין הפנינים מן הרחלים · אמר אבדה עצתו בזה הענין והיה לדמותן לאור הבקר שאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ הרי זה בא לתפוש דברי שלמה מחכמתו ונתפש הוא בדבורו · עכ״ל · והטור הב׳ יזכיר ג״כ ר׳ משה בן עזרא בספרו הערבי דף קי״ד ע״ב · עיין ג״כ נחל קדומים דף מ״ד סימן י׳) ·

ט) חסין ישא שחקים על זרועו כמו תשאי גויה נאלמה ·

(ר׳ שם טוב פלקירא בספרו מורה המורה דף ל״א · והשיר אשר בו הטור הזה הדפסתי בתולדו׳ ר׳ משה בן עזרא דף ק״ו) ·

לחכימא ברמיזה

על איזה ענינים הנוגעים לקורות השיר והמליצה בבני ישראל בא־צות ספרד החת ממשלת הערביים ·

---

1) כבר העירותי במחברת עתית אָרִיעֶנט (משנת 1851 דף שע״ה) כי החכם ר׳ עמרם ן׳ פציצה יזכיר ג״כ הטור הזה בלי שם המחבר וזה לשונו · והנה חכם אחד ז״ל השיב על שירי זולתו שמצאו מזוג בשל זולתו אמר: וטעמו וגו׳ הנה שהורה לו שהוא קדמון (מזמן אלוף תימן אלוף אומר בראשית ל״ז ט״ו) וגם הורה לו שאע״פי שכח השיר והמשורר אינו אלא במתיקות זה מורה כלענה עכ״ל ·

היופי בלשון·

(מיסרי הפילוסופים שער ב׳ פרק י״א· וממנו במשלי חכמים סימן י״ט
סוף דרך טובים· וכן במערכת אלוהות בתחלת פרק י׳ „וכן נקרא
לשון מפני שיופי האדם ושלימותו הוא הלשון״ —)

אמר המציא לאור· כחומר חותם הלשון ביד המשוררים בכל העמים בארצותם ללשונותם, וימשלו על הלשון אשר בו נדברו איש אל רעהו, והקורא ידע בחכמתו כי בלשון עברי ג״כ ידם רמה למעלה אם גם הלשון הזה נכרת יותר מב׳ אלפים שנה מפי המדברים והיא רק לנחלה בין המשכילים·

והנה לכל חכמה יש קורות, וגם למליצה קורותיה, וילכו להועיל לדורשיה כי יפקחו את עיניהם ויראו אם עלתה למעלה או אם נסוגה אחור· גם יראה מה זה ועל מה זה· מה היו הסבות להעלותה או להורידה· כי סבה יש לכל ענין, ותכלית החוקר לעמוד בברית בין הסבה והמסובב· והנה על ענינים שונים נוגעים לקורות המליצה, העירותי במחברתי נחל קדומים (דף נ״ד וגו׳) וגם עתה אעיר על ענינים אחרים· ורק עצם הדברים אביא כעת מנחה אל הקורא, בלי העיר דבר עליהם· ובמקום אחר אלין בעמק, בעומקן של דברים· וכעת אציב רק העמודים, ובמועדו אתן עליהם הקלעים מעניני החקירה להבדיל בין ענין לענין·

על ארבע אלה אעיר כעת:

א) אעביר לפני הקורא הוראת מלת מליצה·

ב) מאמרים מקדמונים על שמוש פסוקי תנ״ך במליצות ושירים· והענין הזה נוקב ויורד עד מעמקי המליצה·

ג) אתן אומר על המלות „על דרך הצחות״ אשר נמצאו בפי החכמים כה וכה״·

ד) מיני השיר לפי דעת איזה חכמים·

ומרכבת סעיפך לעלות על מרום חכמה תהי לעד רתומה·

(מבקש דף כ״ח· ונדפס בטעות „יתומה״·)

ואמר הפילוסוף אסקלאביום: כי החכמה מחית הנפש כמו המאכל מחית הגוף· (ספר שעשועים דף ט״ז ע״ב·)

א) הוראת מלת מליצה·

מלת מליצה וגם מליץ נמצאה בתנ״ך אכן לא בגמרא· (עיין ספרי המכונה ראבבינישע בלומענלעזע דף ח׳ הערה ג׳·)

ביוסיפון העברי (ספר ה׳ פרק צ״ו) נמצאו המלין האלה: ויוסף עוד יוסף הכהן ויבאר את מליצת דברי הנביאים אשר כם תורת הגלות· ובספרי

המדקדקים הקדמונים כמו מנחם בן סרוק הוא נרדף עם „לשון" או „ענין" בכלל. לדוגמא (ערך גו) „אבל התורה הרחיבה הענינים[1]) והפתרונים והרבתה המליצות כפי דעת בני אדם וגו' עכ"ל. ורבים זולתם. וכן בעל אשכול הכופר (דף קכ"ג בנדפס) וז"ל סדור מליצת באור ענין עונתה הוא מלשון מעון" וגו'.

ר' יהודה בן תבון השתמש במלת מליץ כמו מעתיק (והוא באמת ענינו בתנ"ך כמו והמליץ בינותם (בראשית מ"ב כ"ג). דרך משל בחובות הלבבות (סוף שער הבטחון) „ומצאנו ענין הבטחון בלה"ק מליצים בעדו בעשר מלות" וגו' וכמו כן (שער היחוד פרק י') „כי המליצה בספרי התורות לא תהיה אלא כפי בינת מי שנתנו להם לא כפי שמליצין על המדבר" וגו'.

והנה נודע כי בדרך כלל מליצה נרדפת עם שיר. וכבר הבדיל ביניהם ר' אברהם בדרשי בספרו חותם תכנית (והפיצותי דבריו בסוף ספרי על תולדות המדקדקים הקדמונים). מליצה היא אינה שקולה, ושיר הוא שקול[2]) וכן יאמר ר"ש בן תבון בפתיחתו לספר המורה „ולכן לא חברתי בה מליצות ומשקלים" וגו'. וכן ר"י אלחריזי (תחכמוני שער א') „ושירים מאושרים ומליצות נמרצות". ונמצא לפעמים „מחובר ומפורד" כמו בתחכמוני (שער י"ח) „בסוד השיר מחובר ומפורד". (עיין ג"ב נחל קדומים דף נ"ה). ור"י בן תבון ישתמש כמו בן במלות „חבור ופירוד" כמו בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש פרק ג'). בחרוז או בפירוד או בחבור או בכתב או בעל פה לא יניח מצחותו ומליצותו ודרך העברה ומשל וגו'".

מליצה היא בדרך כלל, חוזק הדמיונים והציורים אשר כמו רוח ד' יבוא על המשורר ויחל לפעמו (כאשר אמרו חז"ל: מקשקש לפניו כזוג) והמְלין אשר ישתמש בהם המה נבחרים בתור המעלה (בל"א נקרא זאת פאָעטישער גייסט, או פאָעטישע אנשויאונג) וכן יאמר ר"י אלחריזי אבי כל המבקרים בתחכמוני (שער י"ח דף ל"ה) בהעריכו ערך ג' המשוררים איש אל אחיו ז"ל ושירי ר' משה בן עזרא ייטב בעיני המשוררים בעבור מליצתו וגו' והאמת תעמוד לימינו[3]) ובדרך הזה דברי הבדרשי (אשר נתתי בנחל קדומים דף כ"א סימן ו') „המליצה משרת השיר".

---

1) וכן באמונות ודעות (מאמר ב' דף י"ז ע"ב דפוס א"ד) „ואם אומר מה היתה התועלת שהרחיבה הלשון זאת ההרחבה וגו'.

2) על מלת שקול עיין נחל קדומים דף נ"ה. וכן רשב"ג בשירו ענק „שקול שקלתיהו ואשימהו לשיר". וכן ר"י הלוי בשירו (בשבח ר' יהודה בן גיאת המתחיל: למי בקעו נחליך נחלים וגו'):

וכל שומעי מעידים כי דברי נבואות הם, ואולם הם שקולים.

ור' יוסף בן קמחי בהקדמת שקל הקדש:

לבת בנו קמחי שקלם בשקל מחשב כי לא בכף מאזנים.

3) והאמת בחוץ תעמוד ולא נטתה אל אהל המעתיק שירי ר"י הלוי ובשֵׁם יקראם „דיוַאן". דבריו שם (דף ט"ו) המה דברי ריק.

ובהקדמת ר"ש טוב פלקיירה לספרו המבקש נמצאו הטורים האלה (וכבר הפיצותים בנחל קדומים דף נ"ה):

ואז תרתי תבונה זאת ומה יתרון — ואם הוא שיר ומה יתרון לשירו
וזה ניבו מלא כזב [1]) ויורה — בחסרון מעלתו איש ישירו וגו'
ואם דברי מליצה הוא אשר בה — יפותה כל חסר לב בשקרו —

ובמחברת עמנואל מחברת ג':

ויהי כראותי אגרת הגבירה· וקראתי המליצה והשירה· וראיתי הפלגת צחות לשונה וגו' (על מלת צחות עיין למטה סימן ג'·)

וגם אלה הדברים דברי חן ממנו הם ויש בם מועיל ונכונים הם לעלות ברעיוני חוקר ולהעלות הקורא אל הענין המבוקש· וז"ל (מחברת י"ג) חייך השר כי יהודה גבר באחיו במלאכת השיר ובצחות שיריו על כל אשר ראיתי בזמננו — — אמנם במליצה הוא האחרון· וסבת היותו מהיר במלאכת השירים הוא היותו משתכל ללמדה לנערים — —· ובעל קערת הכסף יאמר:

בני בשיר שעה ודעה דרכיו — ובמליצה תהי נפשך זהירה·

ור' משה הקיאטי בספרי מקדש מעט (בנדפס דף י"ג):

ערוך שירים במליצות נכבדות
ספירת רגליהם ויתדותם
ותכלית הבתים בגבול מדות —·

על גדרי המליצה נמצאו ג"כ דברים מועילים במוסרי הפילוסופים (שער א' פרק י"ב)· ושם (פרק ו') „יספיק מן המליצה ההעברה והקצור" בסגנון דומה בספר שעשועים (דף ט' ע"ב) ושאלו לחכם מה הצחות? אמר שידבר „קצר ולא ישגה" עכ"ל·

לשון מליצה נמצא לפעמים בדרך כלל וענינו לשון הנעלה בערכו על לשון ההמוני (vulgair) וכן יאמר החכם הרופא ר' משולם בספרו הנכבד חפץ השלם (כ"י אקספרד, וויען) כי הרופא צריך להיות „יפה הצורה וצח המליצה" [2])·

---

[1]) וכן יאמר ר' לוי בן אברהם בפתיחת ספרו לספר בתי הנפש והלחשים אשר ממנו נתתי דוגמאות במחברת עתית הנקרא ליטעראטורבלאטט דעס אריענטס (משנת 1850 עמוד תקנ"ב): — הכי כזב ושוא זמרת זמירים·
ושם (הערה כ"ד) העידותי בדרך השערה כי ר' לוי זה הוא ר' לוי המתפלסף אשר נזכר במנחת קנאות (דף נ"ב)·

[2]) ספר בחינת עולם נפלא ביופי מליצתו ומחברו ר' ידעיה בדרשי נקרא לפעמים בסתם המליץ· וככה יזכרהו בעל עקידה· עיין פ' יתרו שער מ"ד· מ"ה· פ' תרומה שער מ"ט· קהלת בפסוק טוב מלא הפנים· וכן בעל עומר השכחה· עיין ג"כ נחל קדומים דף נ"ג סימן מ"ח· ובפי' שמעוני על ד"ה (הנדפס במקראות גדולות) נמצא „ועל אלו המלכים אמר החכם בספר בחינת עולם אין מבקשין העולם אלא למנוחה וגו'· והוא באמת במבחר פנינים שער מ"ד· וכמעט כל המאמרים הנמצאים שם בפי' הזה (מקפיטו' כ"ו ואילך) לקוחים הם משער מ"ג גם מ"ד· ובאמת אין מקום לכל המאמרים האלה בפי' הזה ובלי ספק היו המאמרים האלה בגליון על הכ"י אשר ממנו נדפס הפי' הזה בימים קדמונים והמדפיסים לא ידעו מה הוא והכניסו אותם בגוף הפי'·

והנה כאשר התחילו להעתיק ספרי הפילוסופים מלשון ערבי אל לשון עברי קראו מליצה (או הלצה) הכמת ריטוריקי וחכמת השיר קראו מלאכת הפיוטים כפרט. עיין ספר הלצה לן' רשד העתקת טודרס טודרסי (בנדפס דף קפ"ו).

ב) שמוש פסוקי תנ"ך במליצה ושיר.

מימות ר' אלעזר הקליר (ובלי ספק היה הוא הראשון) השתמשו בפסוקים בפיוטים ונתנו אותם לעדי ולתפארת, ואם גם ינהגום בכבדות. ר' סעדיה גאון ז"ל השתמש בתפלותיו בפסוקים ג"כ אכן הוא לא עשה זאת רק דרך עראי. ואין איש אשר העיר על הענין הזה, עד אשר באו חכמי ספרד אשר שמו עיניהם על תנאי המליצה ועל קורותיה והעירו ג"כ על הדבר הזה ולר"י אלחריזי לו משפט הבכורה. והענין הזה נוגע עד לב המליצה. וכמה אנשים אשר לא היה להם חיך לטעום הפריזו על המדה הזאת, וחכמים נכבדים יצאו כפעם בפעם לערער על זה. (עיין למטה דברי ר' משה כן חביב. עיין ג"כ דברי היש"ר מקנדיאה ור"ש ארקואלטי אשר הבאתי בספרי על הפיוטים דף קנ"ו. דברי יש"ר נמצאים בהקדמתו לספר נובלות חכמה.)

הענין הזה נקרא בלשון אשכנז Musiv-Styl ובספרי על הפיוטים נמצא פרק מיוחד עליו. עיין שם דף קי"ב וגו'.

א) — דעו כי יש לשירים דרכים ולהחרוזים נתיבות ולהם מלאכות נסוכות שמורות וערוכות ומבחר המלאכות לקחת מספר הנביאים פסוק ולבנות עליו ענין נחמד וחשוק — (תחכמוני שער ט').

ב) — וכבר היה למליצת ישראל ושיריהם היום יחוד שלא ראיתיו ושמעתיו למליצת שאר האומות ושיריהם והוא שכבר יתנו מליצי ישרא' ומשורריהם עריבות למאמריהם במה שיתנו צורה למליצותיהם ושיריהם מכתובי המקרא ואמרי החכמים והשתדלם שיסכימו למכוון מאמריהם אם כפי פשטי המקרא או לשתוף יתנוהו במאמר וזה תכלית השבח ופאר למליצה ולמליצים שיסובו מאמריהם ויתנו להם עריבות בדבור האלוהי ואמנם היה זה כן לפי שהלשון העברי אצלנו היום קצר כמו שהתבאר והיה מן ההכרח אצלם כשירצו עריבות המאמר ויופיו שיפארוהו ויהדרוהו בדבור האלהי הנמצא אצלנו והנה לפי זה הפסדם בשכרם וקלקולם תקנתם — — (מעשה אפוד מר' פריפוט דוראן כ"י פארים, אקספרד, פרק ח').

ג) אחר שהשלמנו שבילי מלאכת השירים השקולים הנה נבוא עתה להודיע דרכי השירים הלחניים [1]. ונאמר כי שירי הלחן על מיניהם

---

1) ואתן פה מקום לאיזה טורים „מבאור בן רשד לספר ההנהגה המדינית לאפלטון" כ"י וויען (Cod. hebr. 27.) וז"ל (דף צ"א ע"ב).

— והוא [אפלטון] אחר זה יודיע איזה סוג מהלחנים ראוי שישתמשו עם אלו המדות אצל למודים והלחן כמו שנאמר כשיהיה במאמר הנה הוא מורכב מג' דברים

יש בהם משׁשׁה ויש משׁבעה ויש משׁמנה ויש מתשׁעה הכל כפי מה שיחייבהו הלחן ועל כן כאשר יעלה בלב המשורר לעשות שום שיר חדש יש לו להתבונן בכמות מספרי נקודותיו ועל פיהם יהיה בנין השיר אך רוב המשוררים הללו לא־ישתמשו בעבדים זולתי להכרח הלשון אך אינם באים במנין זולתו שירים ידועים ואתה כשתתבונן בשירי השירים אשר לשלמה בן גבירול וזולתו מן המשוררים הספרדיים תמצאם בזה הסגנון לא פחות ולא יותר וכן במלאכת השיר של לעוזות יש לך לדעת מספרי נקודותיהם בלבד כי כלם מלכים אין בהם עבדים והמשוררים המעולים נהגו ברוב מליצותיהם להביא באלקפיה שלהם מקראות או מדברי סופרים על דרך צחות [עיין הסימן הבא אחר זה] כאשר יאמר אחד ממשוררי הזמן במליצתו „ואם בפילוסופיא חמדתי, דרך אמונה בחרתי, ובצאת האדם ילך עירירי, מי שהחשיך בדרך נותן כיסו לנכרי“ [עיין ספרי המכונה ראבבינישע בלומענלעזע דף ו׳ הערה ב׳] וכדי להעמידך על אמתתה אמליץ אליך מליצה ועליה תבנה כל מליצותיך „באו והאזינו אלי שמעו מלכים מילי אודיעכם דרך הנכונה אשר חיי עולם מקנה לאברהם למקנה דעו לכם הנבונים המעולים כי מלאתי מלים על רוע הזמן המסתער בהמון גליו רם ונשא בשוליו יחרש על גב האדם בשוורים כי הם בעיניו זרים את פי ד׳ עוברים יען לא שמו לבם וכוונתם אל הבלי אומנותם כחומר חותם ועל כן החומר יאכלם כאנשי קדם זאב ערבות ישדדם ומן העולם הזה אל העולם הבא לא נפטרו באהבה רבה שלא יבדלו בין האמת והשקר ולזהבו כל מייקר ולגדולתו אין חקר ועל אלו גזר הנזהר מן היין ומותר האדם מן

מנגון, ונעימה מסכמת, ומאמר אשר בו הלחן׃ אולם המאמרים אשר חובר מהם הלחן הנה כבר נאמר באיזה תאר יהיו ואשר נשאר הדבור בם הוא שיאמר איזה מהלחנים ראוי באלה ואיזה מהנגונים ואפלטון יסבור שהם לא יאותו בם הלחנים והמשתמשים בפחד היראה כמו שלא יאות בם הדבור הבלתי בעל לחן בזה הסוג ולא ג״כ ראוי בהם חבור הנעימות הרבות המשתמשות במשתה ובית החופות, ובכלל הלחנים רבי השנויים כי אלו האנשים אינם בטלנים ואמנם יחוייבו שיעשו עמם מחבור הנעימות שני מינים, אחד מפני המין אשר יגיע הנפש אל הגבורה ואל ההמתנה במלחמות והשני המין אשר יגיע הנפש אל מה שירצה שתקבל מן המעלות בקלות ובמנוחה, ובהשקט׃ והגבלת אלו החבורים איזה הם הוא למלאכת המוסיקא אל המעשית ואולם אפלטון הוא גדרם ביחס אל אנשים מפורסמים בעשיית הלחנים בזמנו, וזה הלמוד נופל בזמנינו זה ולזה אין ראוי שיעזב במדינה דבר מהכלים המשתמשים בה כמו הכלי הנקרא מזמר והרבה מן הכלים אבל אמנם צוה אפלטון שיעזב במדינה הנקראים עוד ומערפה [?] וגו׳ עכ״ל׃ (כאשר יראה הקורא לשון ההעתקה קשה מאד ולא אוכל להאריך על הענין הזה כעת)׃

וגם הטורים האלה (שם) יהיו להועיל וז״ל: וכן שיצום שילמדו בניהם ממאמרי חמוסרים בפסוקים בעלי לחן לפי שמצד הלחן יהיו המאמרים יותר שְׁלֵמֵי הפועל ויותר רכי ההנעה לנפשו וכ״ש בנערים עכ״ל׃ (וכן בגמרא הקורא בלא נעימה וגו׳ עיין מה שכתבתי על זה במחברת עתית ליטעראטורבלאטט דעס אריענטס משנת 1844 עמוד תשי״א הערה י״ז׃ ובמקום אדבר ברחבה על הענין הזה —) ובמאמר בן אשר (בקונטרס המסורת דף ל״א) „לבאור הלשון, בנעימות לחשון“ —

הבהמה אין אבל נפש משיגים האמת אל נא תהי כמת ולכל אחד יהי מאמר החכם אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו״ – – (דרך לעשות חרוזים מר׳ דוד ן׳ ביליה׳ כ״י באוצרות פארמא)·

ד) – גם היה בקי בשקול ר״ל כשימצא פסוק שקול כמו ולא ראה עמל בישראל (במדבר כ״ג כ׳) ימציא לו המצאה וישקלנו במאזני צדק כמו שאזכור לפנים – – (עומר השכחה דף ק״ו ע״ב)·

ה) – וכמה מן הנחשבים מליצים הוכי בעורון זה בדורנו כי הם ישיחו לפי תומם לכם בל עמם ולמען יחשבו למליצים נכבדים כל דבור ודבור שיוצא מפיהם או מפי כתבם יצא עמום בנקודים – – (פי׳ ר׳ משה בן חביב לספר בחינת עולם דף י״ו ע״א)·

ג) דרך צחות·

צח הוא בעברי הפך מן עלג לשון· וצחות הוא ההפך מן לשון עלגים או לעגי שפה· והצחות הוא או צחות הלשון כאשר יאות על פי חוקי הדקדוק בכל לשון ולשון [1] (והקדמונים אמרו „הדקדוק כמלח לדבור״ [2]) או צחות המליצה כאשר יאות ע״פ חקי המליצה והשיר אשר בעומק הפילוסופיא יסודותם·

והנה הקדמונים שמשו הרבה פעמים במלות צחות הלשון או במלות על דרך צחות· וככה ר׳ יוסף בכור שור בפירושו לתורה (בראשית ה׳, ח׳) „צחות לשון בעברי״·

ולפעמים שמשו בו להעיר על ענין „לשון נופל על לשון״ עיין פירוש הראב״ע בפסוק המבעיר את הבעירה (שמות כ״ב ה׳) ור״י בן אלעזר יפרש הפסוק ואת אפיתי על גחליו (ישעיה מ״ד י״ט) וז״ל הראשון מאותיות הטעם והשני פעל עבר עשו כן „דרך צחות ומליצה״·

ולפעמים להעיר על ענין הפך הפעולה כמו החכם הנ״ל על פסוק וזה האחרון עצמו (ירמיה נ׳ י״ז) וז״ל מלשון עצם והוא בדרך צחות כלומר שבר עצמיו וגו׳·

---

1) ובפי׳ כ״י (באוצרות אקספרד) וז״ל ולא נחם (שמות י״ג י״ז) הגדה במקום נשוא המשפט והוא לצחות והיודע לשון קדר יצדיקני וגו׳· ובפי׳ הזה נמצאו המלין האלה אשר אציג פה וז״ל קנית (שמות ט״ו ט״ז) והנה קנית בעבור שהיו עבדים לפרעה כי ידעו באמת שהשם הנכבד קונה שמים וארץ על כן אחריו ד׳ ימלוך לעולם ועד וזה כטעם והיה ד׳ למלך והיתה לד׳ חמלוכה כי ישובו אליו כל העמים להודות לו וליחדו והנה תהיה לו לבדו המלוכה במחשבתם האחרונה לא כמחשבתם הראשונה הכוזבת ובזה תעה הפושע יהודה ישתחקו עצמותיו בספרו שקרא הכלמת היהודים והעתיק דברי הנביאים ללשון קדר ומכללם ביום ההוא יהיה ד׳ אחד כדי למצוא חן בעיני בעלי דתו השנית עכ״ל· (הוא בנו של ר׳ יהודה בן עבאם אשר נזכר בתחכמוני שער ג׳)·

2) והוא במשלי חכמים בסוף ספר דרך טובים· והמאמר הזה נמצא בלשון ערבי ג״כ ונעתק מהחכם האממער פורגשטאלל כזה „דיא סינטאקס אין דער ספראכע איסט וויא זאלץ אין דער ספייזע״·

AKAD. KÖNYVTÁRA

ונמצא דרך צחות לפעמים להעיר על ענין אחר ברמז כמו ר' יצחק בן שלמה בפירושו לאיוב (כ"י באוצרות אקספרד) וז"ל תהום אמר לא בי היא (איוב כ"ח ט"ו) ואמרו ז"ל על דרך הצחות כי הולכי ימים כדי להרבות הון לא ישיגו החכמה עכ"ל [עיין ספרי המכונה בלומענלעזע דף פ"ד הערה א'] עיין ג"כ דברי ר' דוד ן' בילה בסימן הקודם ·

וגם לדברים האלה ממחבר הזה נאה להם כי ימצאו פה מקום · וז"ל והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כ"ג י"ג) והחכם ן' גנאח כתב כי הבי"ת יתירה וגו' [עיין ספר הרקמה דף ל"ג] וכתב ן' אלעזר כמה קשה לחוציא דבה על לשונינו הקדוש הנאמר ברוח הקדש שיש בו חסרונות או יתירות והלא אם ידבר לפנינו הדיוט ויוסף בדבריו דבר שלא לצורך או יגרע מן הצריך נתמה עליו ונסכל דברו אבל ראוי לנו להודות שמה שנראה לנו שהוא חסר או יתר במקרא אינו כמו שאנו חושבים אבל אנחנו לא נדע טעם לדבר ואם ידעוהו הקדמונים נוחי נפש ואולי שהם צחיות ונעלמו ממנו כאשר לא ידעו ענין ואם בית אשה נדרה וגו' [עיין ג"כ דברי האפודי בהערות לספר הרקמה דף רמ"ו] ·

והנה במחברת מנחם בן סרוק נמצא לפעמים „לצחצח הלשון" (עיין לדוגמא ערך „אי" ורבים זולתם·) ואין לו ענין פה · וגם בפי' ר' יעקב בן שמשון על אבות (כ"י אקספרד) נמצא „צחצוח הלשון" והוא הולך כדרך מנחם — [1])

ד) במיני השירים ·

רק מעט מן החכמים הקדמונים ערכו איזה דברים על מיני השיר בכלל הלא המה רש"ט פלקיירה בספרו המבקש (דף כ"ט ע"ב), עמנואל בפירושו על שה"ש [2]) ואחריהם ר' משה בן חביב בספרו דרכי נועם והאחרון הוא ר' ישוע בנבנשט אשר אעמיד דבריו לפני הקורא פה · כאשר עיני החוקר תחוינה הבדל גדול יש בין החלוקה הזאת, ובין החלוקה אשר הסכן הסכינו חכמי העמים כעת לעשות · במועדו אדבר על הענינים האלה · וז"ל החכם ר' ישוע:

ואמנם תכליות הטובות אשר ראוי לאדם התקרב אליהן בענין השיר הנה יחלקו לב' מינים אם על דרך החכמה או על דרך היראה · אמנם אותם שהם על דרך החכמה כמו השירים הנעשים להטעים איזה חכמה ומוסר ומדה טובה בלשון צח וערב, והוצרך להיות ערב ושקול שוה הנגינות והחרוזים, לפי שהנפש תתענג בנגונים הערבים ותקל זכירת החכמה ההיא או המוסר בהיותם התנועעם בתנועותיהם במספר במשקל, וכמו שעשה זה אבונצר אלפראבי במנהגותיו המדיניות · ומזה המין הוא ספר בתי הנפש

---

[1]) ואתן פה מקום לדבריו: פי האתון שנברא הדבור והיה עומד ומצפה עד שנדברה בו האתון ועל שם ותפתח האתון את פיה הוא פי האתון · ועוד מי שם פה לאדם או מי שם אלם למדנו שכל צחצות הלשון הוא קורא לדבור פה · עכ"ל ·

[2]) ובנחל קדומים דף נ"ה הבאתי כבר דבריו · ואח"כ מצאתי כי לקוחים הם מפי' ר' משה בן הבון על שה"ש ·

אשר עשה ר' לוי [עיין לעיל הערה ג'] בעל לוית חן כָּלַל בו כל שרשי ראשי שבע החכמות בשיר שקול למען ירוץ כל קורא בו לדעת אותם על פה· וכן ר' מתתיה בן חרטום יסד כל ספר המורה בשיר שקול הַנו ביד החכם מהו' יעקב רומאן ני', וספר כתר תורה הנדפס תראה כל דיני טריפיות מחוברים על דרך שיר וחרוז לסבה הנזכרת ווו היתה כוונת אביר המשוררים החכם ר' שלמה בן גבירול ז"ל ואחוזת מרעיו שחברו אזהרות בדרך שיר להיות להם לפה התרי"ג מצוות על ציצת לשונם אשר לא ישכחו ולא יפקדו מזכרונם· ואני בעניי הכינותי לי כל כללי הרפוי אבועלי בן סינא בדרך שיר וקראתיו לב מרפא להיות לי על דל שפתי מבלי הצטרך אל המכתב ומצאת אותו כי תדרשנו ממני באופן שהיות הענין חרוזיי ושקול תקל עליו הזכירה ובזה נשלם המין אשר הוא על דרך החכמה·

ואמנם אותו שהוא על דרך היראה הם השירים הנעשים להדר ולנצח ולהלל ולשבח לעושה ארץ בכח הגדול והגבור כמו אלהי אל תדינני כמעלי וגו' — — [עיין על השיר הזה נחל קדומים דף מ"ג סימן א']·

הטורים האלה נמצאים במאמר על השירים אשר נקרא בשמו פרק בשיר [1]·

עוד יש תחת ידי ענינים שונים מילקוט הרואים באספקלריא מאירה ושאינה מאירה, אשר רציתי להעביר כעת לפני הקורא· אכן קול מְסִּבּוֹת הזמן יקרא באזני: „רב לך, אסוף ידיך"· ואשמע, ואקשיב, ואעשה פה קנצי למלין·

ושאלו לחכם מה הוא הדבר אשר כל בני אדם צריכים אליו? אמר ההצלחה· (ספר שעשועים דף ט' ע"ב)·

שיר מאבו חמד אלגזלי נעתק ללה"ק מר' אברהם גבישון (ושמו בראשי החרוזים)· [2]

דע נפשך מה היא, ובקש לה בורא, ובִין כי היא תבינך —

(ר' יהודה הלוי בשירו המתחיל: אם נפשך יקרה בעיניך וגו' הנמצא באוצרות אקספרד·

וענין הטור הזה הוא מאמר הפילוסופים „דע נפשך ותדע אלהיך" ונזכר במאוני צדק לאבוחמד (דף כ"ח) ומרבינו

---

1) וראיתי הקונטרס הזה ביד ר' שלמה נעטטער ני' מעיר וויען· ולא ידעתי ביד מי נמצא כעת הקונטרס הזה·

2) אמר יהודה המכונה ליב דוקעס· השיר הזה נדפס בעומר השכחה דף קל"ה· והספר הזה יקר המציאות מאד מאד· ואמרתי בלבי כי השיר הזה ראוי הוא להוודע בקהל אוהבי שירים קדמונים ונתתי לו פה מקום· ובפיוט לך אלי תשוקתי וגו' הנדפס בכל מחזורי מנהג ספרד נמצאו דברים רבים עולים בקנה אחד עם השיר הזה·

בחיי בפירושו על התורה (פ' בראשית) ומבעל עמודי כסף · והמאמר במוסרי הפילוסופים (שער א' פרק י"ג) „ראוי לנו להתחיל בידיעת נפשותינו קודם שנעלה לידיעת אלהינו" כמעט עולה בקנה אחד עם המאמר הקודם ·

אַל תבכו אחי ואל תנודו אלי
ואל נא בנהי תספודו ·
בְּכו בכו הולך, אבל איש תם אני
עלי בלי תהמו ולא תחרדו ·
רוע לבוש כתנתי פשטתי
וגנות פעלי חלפו אבדו ·
היו עוני לי לראש קדם אֶבְ —
עַתָה, לפני כרעו סגדו ·
מראש לצפור בכלוב רוחי וְנַ —
פְשִׁי, נדמו עד יבשו צָפְדוּ ·
גם לא ראיתי נַחַ עדי שב וְלָמְ —
קוֹר נבראו מנהו ובו נוסדו ·
בדרך ישרים ברעה עת שמעה
קדש וגם חול יחדיו נצמדו ·
יחד יפארו אל בעת כי תבדיל
בין דר ובין דרדר וגם נפרדו ·
שת לי אלהים בין חסידיו מהלכים
ולנגדי קמו וגם עמדו ·
ואחיה מאחרי מותי, ומל —
אכי אלהים לי פאר ענדו ·
נועם ד' אחזה גם אקראה
חקיו, אשר מכל יקר נכבדו ·
מי זה חכם לבב ימלא את רצון
קונו וחפצו מחניו יאבדו ·
עז וחלציו באמונה יאזור
יתענגה מזיו שמו וכבודו ·
חושו ומהרו נא ידידיו זאת עשו
לכם על דלתי תעודה שקדו ·
מצוות והתורות וחקים שמרו
עדי רבו ישתרגו ישקדו ·
שלום בבואך יאמרו ניני אל —
הים אז למולך ישמחו וירקדו ·
מטות זהבים וכספים יעשו
לך מלאכי מרום ולך יעבודו ·
נזר וציץ הם יעטו לך ובסוד
עליון וזבד טוב לך יזבודו ·

וכפי אשר תשיג בעולמך יהי[1]
חלק כחלק כענק לך ירבודו ·
תזרח ותופיע ותאיר במאור
שבעת ימי עולם אשר נוסדו ·
ודבש וחלב יהי לך מאכל
נפשו כחכמי לב אשר שרדו ·
המחלצות המטונפות וה —
צואים, הלא הם נפשטו נמעדו ·
לכן לבוש מלובשו ועת יפשטו
אל תבכו אחי ואל תנודו :

שמות מיני הפיוטים והשירים ·

אמר המוציא לאור· בשגם הגרגרים האלה אשר אפיץ כעת אין להם המשך עם שירי ר׳ שלמה בן גבירול, אך גם זאת אתן להם מקום פה, כי יש את נפשי לדבר על הדברים האלה במקום אחר · ופה אספח רק איזה הערות מעטות ·

א) דברי ר״ ישוע בנבשת בקונטרס פרק בשיר ·

נדף האחרון מהקינטרס הנ״ל (אשר ממנו נתתי כבר לעיל גרגר אחד במאמר לחכימא ברמיזה) נמצאו הדברים האלה · וכאשר יראה הקורא המחבר אסף רק השמות בלבד, ולא נתן איזה באור לעניניהם, גם לא הבדיל בין קדש לחול · וזה לשונו :

אמר המאסף · הלא כתבתי ידידי הקורא ארבעים ותשעה שערי רינה הבינה הגיגי השירים העבריים לכלם מעגל משקליהם ולא יעַוְתו אורחותם, ועתה ארשום לך מ״ט מיני השירים קראו בשמותם שרים אחר נוגנים בלשון עברי והגרי ולועזי —

א) חרוז · ב) פסוק · ג) שירה · ד) שיר שקול · ה) שיר פשוט[2] · ו) שיר מורכב · ז) שיר ראוי · ח) שיר עובר · ט) שיר משובח · י) שיר מחולק · י״א) שיר משותף · י״ב) פזמון · י״ג) פיוט · י״ד) רשות · ט״ו) פתיחה · ט״ז) אופן · י״ז) תוכחה · י״ח) בקשה · י״ט) תחנון · כ) סליחה · כ״א) מגן · כ״ב) מלאכה · כ״ג) עגולה · כ״ד) זולת · כ״ה) ואלו פינו · כ״ו) גאולה · כ״ז) אהבה · כ״ח) סלוק · כ״ט) מאורה · ל׳) תמרור · ל״א) קנה · ל״ב) נחמה · ל״ג) מוסתגאב · ל״ד) מושח[2] · ל״ה) מחרך ·

---

[1]) וכן בפרקי הצלחה לרמב״ם (פאר הדור דף ל״ד ע״ב) וז״ל: ויהיה יתרון האישים כפי שעור הכנות כל איש ומה שהגיע אליו מהשלימות ·

[2]) עיין גנזי אקספרד דף כ״ט · ס״ה ·

ל״ו) גאזל [Gasele]· ל״ז) קצידי [Cassidc]· ל״ח) מרובע· ל״ט) מוכמס [כעל חמש טורים]· מ׳) ערוץ[1]· מ״א) מחיה· מ״ב) דרוג [אולי כרוג]· מ״ג) מרתיה· מ״ד) לוניא[2]· מ״ה) תמנידיה[3]· מ״ו) סוניטו [Sonett][4]· מ״ז) קוארטיטה [Quartett]· מ״ח) אוטבה רימה [Ottavo Rime][5]·

וידיע להוי לך ידידי אח נפשי קורא נעים כי החכם מהר׳ יעקב רומאן סופר שוקל קצב המאזנים האלה כל יקר ראתה עינו במלאכת השיר והמליצה ואזן וחקר כל סוגי השירים למיניהם בחלופי חלופיהן מצד השקל והחרוז וסבוב בתיהם בכל אופני השתנויותם אחד לאחד למצוא חשבון במספר במשקל הכל מנוי תקע״ח מינים ממינים שונים וחבר חבור שלם על חכמת השיר וקרא שמו מאזני משקל כמספרם אך לא זכינו לראותו כי הספר הנזכר שרוף שורף או טרוף טורף ולא הגיע עד כה ועוד החכם המשורר הנזכר אסף וקבץ שני לקוטים ממבחר השירים הצחים והם בידי היום ומהם העתקתי זה המעט· עכ״ל·

ב) דברי ר׳ נהוראי אזוביב·

במחזור אלגזייר לרגלים אשר נדפס בעיר ליוורנו (בשנת לבשר ענוים לפ״ק) נמצא פירוש מר׳ נהוראי אזוביב· ובהקדמת פירושו נמצאו הדברים האלה· וז״ל·

— — ובבואם מערי המגרש לערי מלקט הביאו שיריהם בידם וקראו לאחד רשות דהיינו שהחזן קודם שיתחיל להתפלל הוא נוטל רשות מהקב״ה וגו׳ ולאחר מסתאגב כלומר מביא מפני שאותו הנגון כאלו קורא ומביא לידי נגון אחר אחריו דוגמתו קצת וגו׳ ולאחר משלש מפני שהיו קוראין אותה קודם קדושה משולשת· ואחר כרוג לשון הוצאה כלומר זה הנגון יצא מהנגון הקודם לו שכן דרך כל נגון סופה משונה קצת מתחלתו וגו׳ וגו׳ אבל מחרך ופזמון וקיקלר ועסתריותא לא ידענו פירושם וי״א שהם שמות עופות המנגנים ור״ל שנגון פזמון זה נתקן ונתייסד על נגינת עוף פלוני וי״א שהם שמות נגונים ערבים כמו שקוראים הישמעאלים לנגון אחד אלמייא ולנגון אחר אלחסין ולנגון אחר אסיכא וכיוצא בהם· עכ״ל·

על מלת קיקלור הפיצותי כבר דברי ר״י ן׳ מיגאש בספרי על הפיוטים דף ק״מ סימן י״ד·

---

1) לא נודע לי ממקום אחר בספר עברי·

2) מלת Lonja הוא בלשון ספרדי „חתיכה ארוכה״ ונודע לי ממקום אחר כי הוא שם ממיני השיר·

3) נעלם ממני הבנתו·

4) והוא נקרא בין האחרונים שיר זהב· עיין עליו מה שכתבתי בהקדמתי האשכנזית·

5) נקרא בין האחרונים שמינית· והנה פה נמצאו רק מ״ח מינים· ולא ידעתי אם אחד נשכח ממני או מהמעתיק הראשון·

השירים אשר מצחם מלת עםתריוטא המה מעטי המספר • ובמחזור אלגזייר אשר הזכרתי לא נמצא רק שיר אחד בשם זה • והבית הראשון ממנו אציג לפני הקורא פה:

ילבש צדקה כשריון לקנות עם עני ואביון
הנקרא מעוז ועליון וד׳ שוכן בציון
ככתוב ונקתי דמם וגו׳ וד׳ שוכן בציון •

וכן אחרי כל בית ובית יבא פסוק מפסוקי תנ״ך הדומה בענינו אל ענין הבית • וכאשר יראה הקורא כל בית הוא בן ד׳ טורים שָׁוִים בחרוז • (שם המחבר חתום בר״ת יצחק לוי• הבית האחרון מתחיל „ויהי בשלם סוכו״ והוא לישנא דקרא ואולי צ״ל „יהי״ ויהיה ר״ת לוי) •

הוראת מלת עםתריותא עצמה לא נודעה בבירור ואולי הוא מלה מלשון פורטוגיזי estréito והוא בלשון אשכנז: enge, zusammengezogen

---

החכמה זוהר הלבבות וערוגת המחשבות ומרכבת הענוה וערב ההצלחה והטובה ומורה אל היושר ומביאה אל דרך נכונה והמליץ בין השכל והלבבות ולא ישכחו אותותיה וג׳ (מוסרי הפילוסופים שער א׳ פרק ז׳):

דמיון „מרכבת״ נמצא כבר בפי בעלי גמרא „צדיקים מרכבתם של מקום״ אשר הזכרתי כבר בספרי המכונ׳ ראאבבינישע שפרוכקונדע דף מ״ו סימן קמ״ד • ובספרי הפילוסופים נמצא הדמיון הזה כמה פעמים • לדוגמא במבחר פנינים (שער ג׳) העניו מרכבת הכסיל״ (כלומר הכסיל רוכב בגאותו על העניו) וכן במאזני צדק (דף קפ״ב) „ויצר הגוף מרכבת ועובד לנפש״ וכן במוסרי הפילוסופים (שער ג׳ פרק י׳) „ורכבת מרכבת היאוש״ וכן (שם שער ב׳ ג׳) „מי שיהיה לו הבצע והתאוה למרכב לא ימוש העוני מהתחבר לו״ •

זכרון לראשונים •

זכרון קצת חכמים בני דורו של ר׳ שלמה בן גבירול או זמן מה אחריו •

מחשבת שעה, טובה ממעשה שבעים שנה • — ואמר עוד:
יתרון מצד החכם על העובד כיתרון הירח ליל מילואו •
(מאזני צדק דף נ״ז) •

ומאמר המאירי (בהקדמת פירושו למשלי) דומה לו „מצוה בפני תורה כנר בפני חמה״ •

והמאמרים האלה אם גם קטנים בכמותם גדולים הם בערכם לנבונים, ויתנו מקום להתבונן, לאיש „אוהב לחקור על שרשי מחצב אנושתו״ —

אמר המוציא לאור· כבר נתתי במחברתי נחל קדומים (דף ה׳ וגו׳) זכרון איזה חכמים שהיו בזמן ר׳ שמואל הנגיד וזמן מה קודם לו· וכל החכמים האלה היו ג״כ בני דורו של רשב״ג· ואוסיף פה להניף ידי שנית לתת איזה ציונים בקוצר מלין ואם גם לא בקוצר רוח· לא תחד נפשי בקהל האנשים אשר מהם יאמר ר״י הלוי בשירו (המתחיל התָמיר בזקונים וגו׳ ונדפס באוצר נחמד ח״א מהחכם שד״ל נ״י):

דמות פקחים והם עִוְרִים וחרשים   בפה רחב ובלבבות סגורות —

(וענין הטור הוא דברי מבחר פנינים (שער כ״ט) „מי שלבו צר לשונו רחב״· והאנשים האלה המה בעלי ברית „ערירי לב ורעיון״ אשר יזכיר המשורר (דף ט״ו) ורגז ושָׂחַק בנחת·

א׳) אבו אל חסאן בן אלעזר· עיין למטה ערך יעקב בן אלעזר·

ב׳) אברהם בן חייא הנשיא· התוכן הגדול·

ג׳) רבינו בחיי בעל חובות הלבבות· והנה בחובות הלבבות נמצאו כמה מאמרים אשר המה במבחר פנינים· ולא נוכל להחליט מזה כי רבינו בחיי לקח אותם ממבחר פנינים כי גם הראשון יוכל לקחת אותם מספרים הערביים אשר שם יחנו למושבותם· ובאמת נודע ממקום אחר (עיין נחל קדומים דף מ״ב סימן א׳) כי רבינו בחיי ראה פיוטי ר׳ שלמה·

לדוגמא המאמר אשר העירותי עליו כבר בנחל קדומים (דף מ״ט סימן ל״א) ואשר נזכר ג״כ במאזני צדק בדרך כלל (דף קל״ג)· וענין המאמר הזה נזכר בספרים רבים ולא נקרא שֵׁם מבחר פנינים עליו· כמו בספר כל בו (סימן קל״ז) „ואמר החכם תמה אני וגו׳״ וכן בפי׳ רש״בץ על אבות (פרק ד׳ משנה ד׳) ואחד מחכמי העמים אמר תמה אני וגו׳· ובמבקש (דף י׳) המאמר הזה בחרוז בזה האופן:

איך יתגאה גוש עפר ואיך   יעלה שיאו לשמים
איכה לא יזכור כי עבר   מעבר שתן זה פעמים·

ובהעברה בעלמא אעיר על דברי המבקש (דף כ״א) וז״ל — וכן חברו האומות במדות דברים טובים כספר הנקרא ספר מבחר פנינים וזולתם״· — ומחובו׳ הלבבו׳ שאבו חכמים רבים· כמו המאירי, עיין נחל קדומים דף פ״א בראש הדף· בעל מדרש שמואל, לדוגמא חובו׳ הלבבו׳ הקדמת שער הבטחון „הצילני מפזור הנפש״ וגו׳ וממנו לקח בעל מדרש שמואל (אבות פ״ב משנה ח׳) ורבים זולתם· כנראה יש את נפש החכם ר׳ יצחק לכתוב תולדות החכם הזה·

ד׳) ר׳ האי גאון· עיין נחל קדומים דף ט׳ הערה ח׳· השיר „את מי זנחת לנצח וגו׳״ אשר הזכרתי שם מצאתי אח״כ בקובץ סליחות כ״י (ביד ר׳ אלעזר אשכנזי מעיר תונים) והוא ע״ד א״ב ובסופו חתום האיי· בספר צפנת פענח לרש״ט שפרוט (כ״י ביד ר׳ אלעזר אשכנזי) נמצא בזה הלשון „ואמר זה בעד ר׳ יוסף בן אביתור שימר ברהוטה אחת מכל מעונים״ וגו׳· ובעל אהל יוסף (כ״י ביד הנ״ל) וז״ל פי׳ חכם אחד שמו אביתר אמר בפיוטו שחבר „מכל

פרוכים וגו׳״ ואח״ין אמרו בפיוט שתחלתו „שני זיתים נכרתים וגו׳״ (והוא מרשב״ג ונדפס ביוצרות) לשבתות · כתוב „פרוכים יהיו פרובים״ עכ״ל · ובעל מקור חיים יזכיר החרוז הזה בלי הזכיר שם המחבר ·

ה׳) ר׳ יהודה בן בלעם · חכם גדול בדקדוק וחבר ספר התגנים (אשר נזכר ג״כ בספר ערבי כולל הלכות שחיטה ושאר דינים), וספר אותות העניני ם (וכו הטורים האלה וז״ל: וטעה אחד מגדולי השָׂרים בקדושה שחבר

„ורקיע הרקיע לבין חרם ואדמתו״ —) ·

ומכל הספרים האלה נתתי דוגמאות רבות במחברת עתית הנקרא ליטעראטורבלאטט דעם אריענטס משנת 1846 עמוד תרנ״ט ומשנת 1848 עמוד תקנ״א וגו׳ · הספרים האלה לא נדפסו מעולם בשלימות · אכן ספר טעמי המקרא מהמחבר הזה (אשר נמצא ג״כ בכ״י הזה מעיר פארים) נדפס לפני שנים קדמוניות בעיר פארים מכ״י הזה ¹) · והנה בג׳ ספרים הראשונים יזכיר ר׳ סעדיה, ר׳ שמואל בן חפני, ר׳ האי (ספר דקדוק) ר׳ יצחק בן ישוש (ספר דקדוק), ר׳ יהודה, ר׳ יונה, המדקדק שהיה בבית המקדש (והוא בלי ספק ר׳ יעקב החוגג אשר נזכר מר׳ יונה) וחכמים אחרים בלי הזכיר שמותם ·

ו׳) ר׳ יונה ן׳ גנאח · עיין נחל קדומים דף י״א · והרמב״ם במורה נבוכים (ח״א פרק מ״ג) יזכירו · וספר הרקמה נדפס כעת · (ושם דף קפ״ה יזכיר היונים הנושאית האגרות (Brieftauben) ודבר זה נזכר ג״כ בשרשות כסף ערך כנף) ·

ז׳) יוסף בן אביתור · עיין ערך ר׳ האי גאון ·

ח׳) אבו יוסף ן׳ מיגאש אלגרנטי · נזכר בהעתק מספר אשכול הכופר ביוחסין כ״י אקספרד (אשר הפיצותי כבר גרגר ממנו בנחל קדומים דף ה׳ הערה ו׳ ואשר נדפס מחדש דף רכ״ט) · ואולי הוא מחבר המרתיה על מות ר׳ יקותיאל אשר הדפסתי בנחל קדומים דף כ״ח ·

ט׳) ר׳ יעקב · עיין סימן הבא אחר זה ·

י׳) ר׳ יעקב בן אלעזר · ר׳ משה בן עזרא כתב שיר לכבוד בן אלעזר (עיין כ״ח ח״ד דף פ״ח) · באוצרות מינכען נמצאו משלי יעקב בן אלעזר (אשר הוציא ממנו איזה דוגמא החכם ר׳ אברהם

---

¹) בכ״י הזה בסוף נמצאו המלות האלה מהמעתיק

„נשלם שבח לאל עולם ביום ד׳ י״ט שבט המזל״ ·

ומתוך הדברים האלה נראה כי מכ״י הזה נדפס הספר אז · ובכ״י דזה אחרי יסוד מורא לראב״ע נמצאו איזה שורות ועל מצחם „מאמר יחיי המדקדק״ מתחיל: „ועתה אחל לבאר מה ענין פשט במאריך ובמקיף וגו׳״ (ואין כעת ספר טעמי המקרא הנדפס לפני להגיד אם נמצאו הטורים האלה שם) · אבו זכריה יחייא בן בלעם אלטולטלי (אשר נזכר בטורים מספר אשכול הכופר ביוחסין כ״י אשר נדפס עתה) הוא ר׳ יהודה ·

בסוף ספר יסוד מורא נמצאו המלין מהמעתיק:

„בריך רחמנא דסייען להשלים הספר המצוות חבור חכם ונבון הרב ר׳ אברהם וגו׳״ ·

גייגער נ״י באוצר נחמד ח״ב דף קנ״ט) · והרד״ק יביא ספר השלם מר׳ יעקב בן אלעזר (בתולדות המדקדקים (בהקדמה) הזכרתי המקומו׳ אשר נזכר) · ובפי׳ ר׳ יצחק ישראל על איוב (בסוף ההקדמה) נמצאו המלין האלה „וממבחר דָּרֵי ר׳ יעקב ן׳ אלעזר רצפתיו״ (ואיזה גרגרים מפי׳ הזה שלחתי לפני ימים רבים אל ידידי החכם ר׳ רפאל קירכהיים נ״י להפיצם באחת המחברות העתית, ולא שמעתי דבר ממנו עד כה) ·

בבית ר׳ אליקים כרמולי נ״י ראיתי כ״י קטן כולל י׳ דפים בשירי תגנים וכאשר כתוב בסופו המה מבן אלעזר · ובספר אשכול הכופר (אשר נמצאו דבריו ביוחסין כ״י אשר הזכרתי כבר בערך יוסף ן׳ מיגש) נזכר חכם אבו אלחאסן עזרא בן אלעזר · ולא נודע בבירור אם החכמים האלה הם איש אחד ·

והנה בן אלעזר אשר אליו כתב ר׳ משה ן׳ עזרא השיר כנראה היה משורר · ורחוק מאד מאד בעיני לחשוב כי רמב״ע החל יתל בו ובשיריו כי אין זה מדרך החכם הזה ·

והנה גם רשב״ג כתב שיר אל ר׳ יעקב (עיין שיר סימן ל״ב) וכנראה מהשיר הזה ר׳ יעקב היה ג״כ משורר · ואולי הוא ר׳ יעקב בן אלעזר ·

י״א) ר׳ יצחק אלפאסי · נודע בשם הרי״ף · ובכמה מדינות למדו הלכותיו לבד · ומי יתן כי חכם לבב אחד יניף ידו, לא יד כהה, לתת לפני דורשי החכמה תולדות הגאון הזה, אשר יהיה לתפארת להמְהַלֵּל והמהולל ·

י״ב) יצחק בר ברוך · אשר כתב סוד העבור לר׳ יוסף בן הנגיד · והראב״ע בספר העבור (כ״י באוצרות אקספרד) יזכירו בזה הלשון „ואמר ר׳ יצחק בר ברוך בספר החבור אשר לו וגו׳ ״ ·

י״ג) יצחק בן גיאת · כבר העיר בצדק החכם ר׳ משה ש״ש נ״י (והובאו דבריו בספר עמודי העבודה) כי ר׳ יצחק בן מושיע אשר הזכרתי בנחל קדומים (דף י״ב) הוא ר׳ יצחק בן גיאת · ובעת כתבי הטורים בנחל קדומים נעלם ממני הטור הזה מר״י הלוי אל ר׳ יהודה בן גיאת אשר ירמז על זה :

הוא רב יהודה יסוד סוד התעודה, שְׁמוֹ נודע בְּנֶשַׁע י

ומאתו ותהלתי —

(הטור הזה הוא בשיר המתחיל: מה לי לרוות ארץ בדמעתי וגו׳) ·

י״ד) ר׳ יצחק בן ישוש · החכם ר״מ ש״ש נ״י העיר (לעצבון רוחי לא ארע בעת אנה קראתי זאת) כי חכמי ערב יזכירו לתהלה רופא ומשורר ר׳ יצחק מטוליטולא · והשערתו הוא, כי הוא ר׳ יצחק בן ישוש · ולפי דעתי השערתו נכונה מאד · ולא אדע אם הוא ר׳ אברהם בן ישוש · עיין נחל קדומים דף י״א ·

ט״ו) ר׳ יצחק בר ראובן · בעל האזהרות ·

ט״ז) ר׳ יצחק הלוי · בנחל קדומים (דף י״א) הזכרתי בעל הדובות · ולא ידעתי אם הוא ר׳ יצחק הלוי בעל ספר המקור אשר נזכר בהקדמת המעתיק ספר הרקמה · וגם המעתיק ספר השרשים לר׳

יונה היה שמו ר' יצחק הלוי (עיין תולדות המדקדקים דף קע"ב הערה ב') ולא ידעתי אם שניהם איש אחד ·

י"ז) ר' משה בן עזרא · בערוגת הבושם (אשר הדפסתי בציון ח"ב) יזכיר דבר ממקור חיים לרשב"ג בלי הזכיר שמו ·

י"ח) ר' נתן בעל הערוך · בעיר רומי ·

י"ט) רש"י · אחד ואין שני ·

כ') המשורר ר' שלמה ן' צקבל · מחברתו המתחלת „נאום אשר בן יהודה" אשר יזכיר בעל התחכמוני נדפס כעת (חלוץ חלק ג' דף קנ"ד) · ושיר במחברת הזאת מתחיל:

שלום לבת רבה מצוקיה שלום לעלמה מחשוקיה וגו'·

ובזה יתחיל ג"כ ר"י הלוי שירו:

שלום לבת רבו נגיפיה וגו' (נדפס ממני באוצר נחמד ח"ב) · והתחלות כאלה מצויים בשירי הערביים ואדבר על הענין הזה במקום אחר ·

כ"א) ר' שמואל הנגיד · עניניו וקורותיו הלא הם כתובים בנחל קדומים ח"ב דף ל"א · ושם (דף ל"ה הערה י') שכחתי להזכיר כי גם נתתי איזה דוגמאות במחברת עתית ליטעראטורבלאטט דעס אריענטס (משנת 1845 עמוד תש"ב וגו') · ושמה הבית הזה:

אם תבונות בכף לבבך תסובב מאשר בא, אשר יהי בא, תְּיַבֵּב
לא יהי איש אחי מליצה מקורא עד אשר נדחי מליצות ישובב ·

והנה בכבר העירותי בנחל קדומים (דף ל"ה) כי נמצאו ענינים בבן משלי אשר נמצאו ג"כ במבחר פנינים והנגיד לא הוציאם משם רק לקח אותם מספרים הערביים עצמם אשר שם יחנו למושבותם וגם בתקון מדות הנפש נמצאו דברים לפעמים אשר נמצא ענינם בבן משלי · כמו בבן משלי „יען רטוב בעודו לח וגו'" (אשר נזכר באגרת המוסר לר"י בן תבון) ובתקון מדות (דף ב' ע"ב) „ומה שהביאו משל מתקון הסעיף וגו'" [1] ·

והיותר מפורסמים בין חכמי ערב בני דורו של רשב"ג היו שני מאורות הגדולים בחכמת רפואה, בפילוסופיא, ובשאר חכמות, הלא המה: ן' סיני וגם אבוחמד אלגצלי · הראשון היה גדול ממנו בשנים, והשני צעיר ממנו לימים · על שניהם הצבתי איזה ציונים באוצר נחמד חלק ב' · הרדי"א בפי' על התורה (פ' פקודי) יזכיר ספר האורות האלוהות מאבוחמד · ואין ספק אצלי כי הוא משכית האורות אשר ממנו נתתי פרק אחד במחברת הראשונה ·

---

1) ואגב גררא אעיר כי דברי תקון מדות הנפש (דף ט' ע"ב) „וכבר ידעת מה שאירע לקרח ורחבעם וגו'" היו לעינים לבעל משלי ערב (שער כ"א) והבית הזה יש לו קצת דמיון עם דברי בעל תקון וגו':

אשר ישאל עצת זקן מחוכם בכל שיעשה קנה שלומו
והשואל עצת נער זכור בו לאחריתו רחבעם בן שלמה ·

עוד איזה הערות וציונים על השירים ·

„החכמה ב׳ חלקים חכמה שבלב והיא החכמה המועילה והחכמה שבלשון בכל מעשה והיא טענת הבורא על ברואיו“ (מבחר פנינים שער א׳) ·

ודברי המאירי יהיו למאורות למאמר הזה · וז״ל (בפירושו על משלי פ׳ י״ג) „וכספרי המוסר פירשו שהמוסר ב׳ חלקים מוסר במעשה ועליו נאמר מוסר סתם, ומוסר בדבור והוא שקראו מוסר השכל מאמרם בלשון שליח השכל“ עכ״ל· (ובחובות הלבבות שער הבחינה פ׳ ה׳) „הלשון קולמוס הלב ושליח המצפון“) ·

וראוי להעיר פה כי הלשון טענה הנמצא לרוב בגמרא מצוי בספרי המוסר מקדמוני׳ לדוגמא בחובות הלבבות (שער עבודת ד׳ פ״ה) „וכי לו יתב׳ הטענה הנצחת על האדם“ וגו׳· וכן במבחר פנינים (שער ד׳) „ההודאה בעון טענה בבקשת המחילה“ (כלומר המודה עוונותיו ראוי הוא כי ימחלוהו לו · ובדרך כלל עולה המאמר הזה עם המאמר נזכר ממאירי בפי׳ על משלי (פ׳ י״ג) בשם חכמי המוסר „הידיעה בדבר שהוא רע הוא חצי התשובה“ והמאמר הזה נזכר באגרות סיניקי (סימן כ״ח) בשם ההכם היְוָני איפיקור ·)

ונמצא ג״כ לשון תביעה כמו באמונות ודעות שער י׳ באהבת השררה) „ותקשה עליו תביעת הבורא“ ·

דף ב׳ הערה ח׳· ולדוגמא המשל בלשון איטליאני „אשר יבטח על איש יְוָני אין לו מוח בקדקדו“ (ומלה במלה הוא „אין מוחו יבש“ *) וזכר אנשי יָוָן יעלה רק לעתים רחוקים בספרי חכמי ישראל · עיין תחכמוני שער י״ח · ומראב״ע בשירו (הנדפס בכ״ח ח״ד דף קכ״ז) הטור הזה:

ואלו בא חגב יְוָני בם שְׁגַב   ונרכב על כל גֵו ונחשב כענקים —

דף ג׳ שורה א׳· ואצום שני וחמישי ·
מזה נראה כי היה כבר המנהג בארץ ספרד בימי המשורר לצום ב׳ וה׳·

שם הערה ג׳· ובמוסרי הפילוסופים (כ״י) נמצא תחלת המאמר כזה „מי שיָקְרָה נפשו בעיניו תקל האדמה ושוכניה בעיניו וגו׳“ (וזה חסר בנדפס) ·

שם הערה ו׳· הנחה, אנחה ·
וככר נמצא בגמרא „שהוא למנוחה ואנו לאנחה“ (עיין ספרי המכונה ראבבינישע בלומענלעזע דף רנ״ז) · וכן בסליחה „אנשי אמונה אבדו“

סָעו המה למנוחות   עזבו אותנו לאנחות ·

וכן בחובות הלבבות (שער הפרישות פרק ז׳)

„בקשו המנוחות   ונפלו באנחות“ ·

וכן במשלי ערב (שער י״ב)

בכל עת אעלה דודי על לב אהבי   אם הנחה או אנחה
לעת אוני ינשני יגוני   וירוַח לו בעת אמצאה רְוָחָה —

דף ד׳ הערה ב׳· והוא כעין המאמר במבחר פנינים (שער מ״ג) „העולם רבו יגונים ומה שיהיה בו משׂשון הוא רֶוַח“ —

דף ה׳ הערה ה׳· ור״י הלוי באחד משיריו אל ר׳ משה בן עזרא (אשר נדפס קצתו בגנזי אקספרד דף ח׳) יאמר:

שמך הכי נקרא ציר נאמן   כי עם שניכם בא פקחקוחינו —

---

*) „Chi si fida di Greco, non ha il cervel seco.“ (Raccolta di Proverbi Toscani — di G. Giusti. Firenze 1853. S. 209.

וירמוז על שם משה רבינו אשר היה ציר נאמן · וכן יאמר ר׳ שם טוב פלקיירה בהקדמתו לספר המבקש:

והוא דת אל נתנה משחקים   לציר הנאמן משה בחירו·

ובמחזור אוריניון (כ״י באוצרות חיים) נמצא שחרית לפסח · גאולה ·

ארבעה עמדו על הים · צור · ציר · צאן · וצר · צר הציק לצאן · וצאן צעק לציר וציר חנן לצור · וצור צוה לַצִּיר; צא וחלץ צאני מיד צר · צור ישראל וגו׳·

והחכם ר׳ שניור זאקס נ״י ברשימתו הנקראת הפליט (דף י״ז סימן מ״ה) חשב כי הוא חִדָּה · והוא רק פיוט · וכמדומה לי כי הדבר נמצא במדרש ואין כעת בידי לחפש אחרי הענין הזה · והנה ציר הוא משה ·

דף ט׳ הערה ב׳ · וכן יאמר ר׳ משה בן עזרא בשירו אל ר״י הלוי (נדפס באוצר נחמד ח״א דף קס״ז):

היום אשר עלה נְדוֹד בנו הלא   טוב לעלות מות בחלונינו —

וכן במשלי עלי (כפי ההעתקה האשכנזית אשר אתן כשולי הירועה) „אֵש כאב הפרידה הוא ממדורת תפתה״ · *)

דף ט״ז הערה ד׳ · ובאמונות ודעות „ושעצמה (הנפש) עצם נקי כנקיות הגלגל ושהיא מקבלת האור כאשר יקבל הגלגל״ (שער מהות הנפש דף ל״ב) ·

דף י״ח הערה ב׳ · וכמוני יאהב ·

כלומר הנגיד יאהב כי איש כמוני יביא לו שיר כולל שבחיו · ובשיר (סימן ס״ט) המתחיל: תהלת אל וגו׳:

וכראות יקר השיר ויקרו   הכינותי לנוהו מסלות ·

דף כ״ו הערה ז׳ · וכמבחר פנינים (שער מ״ג) „הנדיבות ההרגשה הנכונה עם קבלת ההתעלמות״ (כלומר התעלמות ממומי בני אדם · וכן שער מ״ב „כי מדת הנדיבים אהבת בני אדם והתעלם ממומיהם״ ·

דף ל״ה הערה י״ב · מלת פניני לא נמצא רק מעט מזער בספרי הפילוסופים האחרונים · ור׳ שאול הכהן ישתמש בו (שאלות אל ר״י אברבנאל דף י״א ע״א) וז״ל — מאמר קצר קראתיו עיר אלהים כי נכבדות מדובר בו במציאות עיר וקדיש גבדל פניני ראשון כל היות מוהש ורוחני ומאמר קצר ג״כ קראתיו יכולת — עכ״ל — ובמקור חיים לרשב״ג לא נמצא מלת פניני —

דף ל״ו הערה ה׳ · השיר מבן הראב״ע נדפס כעת בכוכבי יצחק מחברת כ״ד ·

דף ל״ח שורה ב׳ · על היקר אחמול · ונמצא ג״כ לשון חמלה על כסילות · עיין אמונות ודעות (הקדמה דף ג׳ ע״ב דפוס א״ד) „אעפ״י שהכסילים חומלין על כסילותם ואינם מניחים אותה וגו׳ והוא ע״ד הכתוב „לא יסור אולתו ממנו״ (משלי כ״ז כ״ב) ·

דף מ״ב הערה ח׳ · וכן במאמרו על ד׳ נהרות „וארבעה ראשים הם השרשים״ (הקדמת גנזי אקספרד דף ד׳ הערה · וכן ביסוד מורא לראב״ע — „הנכללים בנולדים מארבע השרשים״ וגו׳ ·

דף מ״ג הערה ג׳ · עיין מה שכתבתי על זה במחברת ליטעראטורבלאטט דעס אריענטס משנת 1848 עמוד רל״א · רמ״ב ·

דף מ״ו הערה ג׳ · וכן יאמר הרמבם במכתבו אל ר׳ אנטולי (כפי הנמצא בכ״י מינכען אשר ראה בעיניו החכם ר׳ אברהם גייגער נ״י) „ואל יבהילוך הבבות״ ולא ידעתי אם ר׳ אנטולי זה הוא ר׳ אנטולי הקוני הפייטן · ואעיר פה בהעברה בעלמא כי איזה חכמים דמו בנפשם כי אנטולי הוא העתקת שֵם זרחיה · ואין

---

*) Das Schmerzensfeuer der Trennung ist der Hölle entnommen.“ (Zertreute Perlen № 242. Hinter Ali's Sprüchen. Ed. Fleischer.)

לדבר זה יסוד · אנטולי הוא שם ספרדי · ונזכר ג"כ גבור (בן דורו של ר' שלמה בן גבירול) בשם הזה*) · קוני הוא בלי ספק מעיר קאַוֹא · וכמה עָרים בארץ איטליא ובארץ ספרד נודעו בשם הזה · ושֵם משפחה הוא ג"כ בארצות האלו·**) ונמצא ג"כ פיוט מר' זרח הקוני · וכמדומה לי שלחתי איזה העתקות ממנו אל החכם דוקטור לאנדסהוטה המוצא לאור ספר רב התועלת הנקרא עמודי העבודה ·

דף נ"ו · על מלת דקדוק הפיצותי כבר איזה ציונים במחברת עתית הנקרא ליטעראטורבלאטט דעם אריענטס משנת 1847 עמוד 636 · ונמצא ג"כ לפעמים מלת דייקות" כמו ביסוד מורא לראב"ע (שער א') „ויש אחרים שחכמתם דייקות הלשון" וגו' · וכן בפי' ר' יוסף בכור שור (בראשית ל"ג ו') „ובספר הדייקות של ן' פרחון ראיתי וגו' · ורבים זולתם ·

דף ע"ב · והוא אחד ואין שני וגו' · כלומר הוא יחיד בדורו · וכן יאמר ר"י בן חסדאי „בשם נגיד ויחיד וגו'" (כלומר הוא נגיד, והוא חשיבות, אכן להיות הכל תלוי במזל ויוכל להיות כי אדם פחות הערך יגיע לזה, אכן הוא ג"כ יחיד מצד עצמו, ומלת „הדור" נבלע בנְעימת הלשון בדרך מליצה) וכן בתחכמוני (שער מ"ו) יחיד הדור אבל הוליד יולדים וגו' · — וכן נמצאו כמה שמות של שבח אשר רגל על לשון המשוררים בארצות ערב כמו „מופת הדור" אשר ישתמש בו ג"כ קמחי בשיר קטן אשר הפיצותי בתולדות ר' משה בן עזרא · ובאחד המכתבים אל הרמב"ם (אגרת הרמב"ם דף ל"ה ע"ב) „אות העולם ופלאו" וכל השמות האלה המה דרך כבוד · והקורא יראה בחכמתו כי אין להביא ראיה על ענין מיוחד מדברים כאלה · וגם ר' יצחק בן הראב"ע בשירו אל ר' נתנאל (אשר הפיצותי בכוכבי יצחק מחברת כ"ד) ישתמש במלת „יחיד הדור" והחכם הזה לא נודע מתמול שלשום במחנה העברים ·

. . ואין בזמן אמת כי אם כזבו —

. . . . . (בשיר מר' יהודה הלוי המתחיל: זמן אסר וגו' אשר נדפס כעת ממני בכוכבי יצחק (מחברת כ"ד דף כ') · והשיר הוא אל אברהם בן ברון ושם נדפס בטעות בן ברוך) ·

(ואגב גררא אעיר כי שם (דף כ"ב הערה ה') נדפס בטעות פנים שיר וצ"ל „פניני שיר" ·)

הקץ מגל קוצר התקוה —

. . . . . (מוסרי הפילוסופים שער א' פרק ה' · ובנדפס פוץ מגל וגו' · ודומה בענינו (שם שער ב' פרק י"א) „בטרם שתצא הנפש מן התקוה תבא במסורה הקץ" —

אין דבר שמועיל לאדם כדעת מעלתו —

. . . . . . (מבחר פנינים · שער החכמה) · וכן (שם · שער בחינת החבורה) „ומי שאינו מכיר ערך עצמו אין טוב בחברתו" · וכן במוסרי הפילוסופים (שער א' פרק י') „כל המכיר נפשו לא יאבד ערכו מן בני אדם" ובספר הקנה (דפוס קארעץ דף ק"ח ע"ב) „אני מכיר ערכי שאם לא אכיר ערכי לא אכיר ערך זולתי" —

ובמדרש שה"ש (בפסוק הנך יפה רעיתי) „ג' שורות של ת"ח כשהן יושבין לפניהם כל אחד מכיר את מקומו" —

---

*) Der Cid von Herder übersetzt. §. 16. Anholin.
**) Della Casa, De las Casas.

השמטה ·

דף ל"א הערה א'· בן המלך והנזיר הוסיף „שער עשרים"·
דף ע"ד·

י') ר' יוסף בן חיים בספרו בעל הכנפים כ"י פארים יאמר „ולזה כיון המשורר החכם ר' שלמה בן גבירול באמרו במסתאגב" טאט מלכות נביות עכ"ל·

תקון איזה טעיות הדפוס·

פי' ספר יצירה דף ג' שורה ט"ז מלמטה: שבע השמים צ"ל שבעל השמים·

דף ז' סימן ה' שורה א'· ישלים צ"ל ישלם·
„ ז' „ ה' „ ב'· הבקרים צ"ל הברקים·
„ מ"ב שורה א'· ולְוִי צ"ל וְלוּ·
„ נ"ז הערה ז' שורה א'· אחרי מלת כ"י הוסיף „וויען ובכ"י"·
„ ס"ט שורה י'· ולדמות צ"ל וידמה·
„ ע"ג שורה י"ז (מלמטה למעלה) מלות „אחד מאלה" צריכין להמחק·

מפתח השירים·

סימן כ"ח זמני מה לך תחרש . . דף מ"א
„ כ"ט תריבון איש . . . . שם
„ ל' הברק או ברק חרב . . . „ מ"ב
„ ל"א מליצי אהבה . . . . . . „ מ"ג
„ ל"ב לבי באימת אהבה . . . „ מ"ד
„ ל"ג כאין נשאו . . . . „ מ"ה
„ ל"ד ידידי שעו מני . . . . . „ מ"ו
„ ל"ה אמור לאומרים . . . . . „ מ"ז
„ ל"ו לבי שמח, ובשיר פצח „ מ"ח
„ ל"ז הגנבת וכחשת דברי . . „ נ'
„ ל"ח תשובתך משוכתך . . . „ נ"א
„ ל"ט לך שלום חדל מני . . . שם
„ מ' הלא נפשי תהי פדיון . . שם
„ מ"א לך שלום קראני . . . . „ נ"ב
„ מ"ב שאלה אשאלה ממך . . שם
„ מ"ג אשר גנב לבב דודי . , „ נ"ג
„ מ"ד היחיה אנוש . . . . . . שם
„ מ"ה בעת לא אחזה . . . . . שם
„ מ"ו אכן מיודעי זנחתני . . . שם
„ מ"ז ידידי מעשה חירם . . . שם
„ מ"ח יחשוב לבבי . . . . . . „ נ"ד
סימן מ"ט בחייכם אדומי השפחות דף נ"ד
„ נ' חלא תשבע ידידי . . . שם
„ נ"א תבורך מבלי קצה . . . . „ נ"ה
„ נ"ב ואל תתמה . . . . שם
„ נ"ג הלא תראה מיודעי . . . שם
„ נ"ד שמואל, מת בנו לברט „ נ"ו
„ נ"ה אתן לאל עז . . . . . . שם
„ נ"ו ענק חרוז בכל אבן . . . „ ס'
„ נ"ז פירוד עלי פירוד . . . . שם
„ נ"ח פירוד ידידי . . . . „ ס"א
„ נ"ט השיר אסף והימן . . . שם
„ ס' קחה השיר . . . . „ ס"ב
„ ס"א אחי תבל . . . . שם
„ ס"ב נטוש לו ועזוב . . . . . שם
„ ס"ג נפוגותי וסרתי . . . . . „ ס"ג
„ ס"ד למה זה את כקוץ . . . שם
„ ס"ה התשאל מחציר גגות . . „ ס"ד
„ ס"ו מושל בקצוי הים . . . שם
„ ס"ז אל יגאלו חשך . . . . . שם
„ ס"ח תחלת החכמה . . . . . „ ס"ה
„ ס"ט תהלה אל בראש . . . . „ ס"ט

---

11 37 807

Schire Schlomo.

Hebräische Gedichte von Salomo ben Gabirol aus Malaga.

Aus Handschriften in Oxford, Parma und Wien gesammelt, erläutert und zum erstenmal herausgegeben

von

Leopold Dukes.

> Thou, grave censor! say,
> Is beauty then a dream, because the glooms
> Of dulness hang too heavy on thy sense,
> To let her shine upon thee?
>
> (Akenside: Pleasures of Imagination.)

II. Heft.

Hannover, 1858.
Druck der Telgener'schen Hofbuchdruckerei.

Also geniessen auf's neue wir das goldene Leben der Vorzeit.

(Gr. Anthol. B. XI, 72. Jacob's Uebersetzung.)

Der Mensch ist der Sohn seiner Zeit.

(Arabisches Sprichwort. Wiener Jahrbücher 1846. Theil I. S. 49, № 119.)

— — No poetry is generally good — only by fits and starts.

(Lord Byron: Letter to Muray.)

KÖN. HANNOV. AUSFUHR-STEMPEL
HANNOV. BÜCHER U. MUSICAL.
MAGISTRAT ZU HANNOVER

Aus einem aufgefundenen Briefe.

Vor alten Zeiten lebte ein König, welcher sich täglich zurufen liess: „bedenke dass du ein Mensch bist."

Den Dioscuren, die sich auf den Thron der Kritik gesetzt haben, etwas Aehnliches zuzurufen, ist unser Amt. Dass Niemand uns das Amt des Zurufers gegeben hat, wollen wir gestehen; dass sie aber Niemand auf den Thron berufen hat, werden sie selbst auch gestehen. Zur Zeit wird unser Zuruf eine bestimmte Gestalt annehmen. Den Leser sowohl, als uns selbst wollen wir vorläufig nur darauf vorbereiten.

Es hat zu allen Zeiten Leute gegeben, die ihre Nase für den Mittelpunkt des Weltalls gehalten haben. Es ist dieses durchaus keine Sünde, es ist nur eine grosse Narrheit.

Zu allen Zeiten wurden Bücher geschrieben, wovon die eine Hälfte überflüssig und die andere unbegründet war. Gott segne die Autoren und ihre Leser.

Hypothesen, jenseits der Wahrscheinlichkeit, haben immer ihre Erfinder glücklich gemacht. Mögen diese hundert Jahre leben. Dieselben ihres — vielleicht einzigen — Glückes zu berauben, wäre grausam.

Wenn eine orakelnde Kritik sich erhebt, die sich für die Taschenausgabe der göttlichen Allwissenheit hält, die aber nicht weiss, was gestern geschehen ist, so muss man ihr „Halt" zurufen. Wenn aber Mangel an Pietät und Mangel an aller historischen Anschauung in die Welt gemeinschaftlich ziehen, um neue Confusionen zu bringen und alte Tempel des Verdienstes mit frecher Hand zu zerstören, dann ist es Zeit, im Ernste einen derben Schlag auf den Kopf der Frechheit zu führen, um wenigstens den Umstehenden zu zeigen, wie es mit dem vermeintlichen absoluten kritischen Despotismus bestellt ist.

Jehuda hallevi hat in einem seiner Gedichte folgende Zeile:

ואל תשיאך חכמה יְוָנִית   אשר אין לה פרי כי אם פְּרָחִים ·

(בתולת בת יהודה דף נ"ו) ·

Wenn wir behaupten, dass diese Zeile ein Buch aufwiegt, so glauben wir nur die Meinung aller Leser ausgesprochen zu haben, die in der Culturgeschichte keine Fremdlinge sind. Selbst wenn es heute nicht in sich wahr sein sollte, so ist es doch die Seele der

Ansichten eines bedeutenden Mannes, der vor beinahe 800 Jahren, in andern Ländern und unter andern Verhältnissen als die heutigen, lebte. Dass übrigens die ganze Geschichte der Philosophie nur ein Commentar zu diesem Satz ist, ist auch nicht zu übersehen. Dass diese Zeile keiner besondern Betrachtung gewürdigt wurde, in der jüngsten — vermeintlichen — Biographie des Abu'l Hassan Juda hallevi, beweist, dass kritische Intelligenzen erster Classe — in ihrer Einbildung — wie andere Sterbliche, nicht nur Nebensachen, sondern auch Hauptsachen übersehen können. Es beweist, dass dieselben, wie Dichter, in der Fiction stärker sind als in der Geschichte.

Ob die Allegorie — der Proteus der Philosophie — an und für sich selbst eine Erkenntniss giebt, ist vielleicht zu bezweifeln. Was aber nicht zu bezweifeln ist, ist dass seit Philo bis auf Kant und Hegel herab die Allegorie eine grosse Rolle spielte. Kant hat sie — zum Schaudern von Rosenmüller [1]) — empfohlen, und Hegel hat die Trinität allegorisch aufgefasst. Dante hat seine eignen Canzonen allegorisirt. R. Schemarjah aus der Insel Kreta [2]) hat auch die Bibel allegorisirt, und glaubte in die Tiefen damit eingedrungen zu sein. Die Verachtung, mit der Jemand auf diesen unglücklichen Allegoriker heruntersiehet, schadet dem mitleidigen Kritiker mehr als dem R. Schemarjah. In allen geoffenbarten Religionen ist die Allegorie unentbehrlich gewesen. Ibn Sina erklärt Stellen aus dem Koran, wie Maimonides Stellen aus der Bibel. Dass die Allegorie in der christlichen Religion eine grosse Rolle spielte, ist bekannt. Selbst wenn die Bibel gefälscht ist — eine Entdeckung, die in jüngster Zeit einem Rab-

---

1) Vergl. Eichhorn Bibl. d. bibl. Literatur. B. VI, S. 52.

2) Dieser ר' שמריה schrieb einen philosophisch-allegorischen Commentar zum שה"ש, welcher sich in Paris in 2 Exemplaren befindet. Daselbst erwähnt er seinen Commentar zum Pentateuch. In der Handschrift (Anciens Fonds № 343) lesen wir zu Anfang die Worte:

לאדונינו המלך הנעלה והמרומם מלך רוֹבּירטוֹ המוכתר בכתר החכמים על כתר המלוכה כמלך שלמה שמריה הישראלי ספר מפורש ומעוין — — — — שכל ספרי הקדש תנ"ך המה מעויינים ומפורשים מאתו קרוב לאלף קונטרסים כאלה והם כלם במצוות המלך ומדינו והנו שולח לאדונינו פי' פרש' בראשית יחדיו עם פי' שה"ש •

דברי שמריה בן החכם הנדיב מרנא ורבנא הפרנס האיקריטי, בן יעקב, בר דוד, בן הרב רבנא אליה רומנום, בן הנגיד רבינו דוד הצנוע איש רומי —

Dass R. Schemarjah ein bischen persönliche Eitelkeit zu viel besessen hat, ist vielleicht zuzugeben; dass aber ein Pfau den andern eitel nennt, ist vielleicht auch sonderbar.

binen vorbehalten war [1]) — wird man die Allegorie nicht entbehren können für populäre Zwecke. Da wir diesen Gegenstand später ausführlicher betrachten werden, so wollen wir hier den Leser nur auf folgende Bücher aufmerksam machen: In Bezug auf Dante bieten alle Uebersetzer und Commentatoren Stoff genug dar. In Kürze findet man in Floto: Leben Dante's S. 118 Interessantes. In Bezug auf mohamedanische Allegorien vergl. Sharatani I. S. 114 (deutsche Uebersetzung von Haarbrücker). Dabistan III. S. 177 ff. allegorische Erklärung der Wunder Mohamed's von Ibn Sina (höchst interessant).

Die vornehme Herablassung, mit welcher man David Kimchi ein kärgliches Lob zufallen lässt, ist sehr lächerlich. Es erscheint uns sogar viel lächerlicher — und daher verächtlicher — als die geringschätzende Behandlung des Moses Kimchi. Wenn derselbe in seinem Commentar zu משלי das Bestreben hat, die Zusammenhänge der einzelnen Verse nachzuweisen, so ist dieses kein Gegenstand der mitleidigen Belächelung. Abgesehen, dass diese Art schon oft im Talmud vorkömmt, und Spätere sie ebenfalls benutzten, und David Sakia [2]) sogar Andern Vorwürfe macht, dass sie es nicht gethan haben, so ist diese Art und Weise der Behandlung an und für sich gar nicht so unbegründet. Ordnung ist das Weltgesetz. Dieses in dem Buche eines Verfassers finden zu wollen, dessen Weisheit Jahrtausende das Sprichwort als Denkmal hatte, ist wohl verzeihlich.

---

1) In folgenden Zeilen von Hafis (in Daumer's Uebersetzung) mag sich mancher der rabbinischen Titanen spiegeln:

Mit der Kutte, das ist wahr,
Reimt sich unser Wandel schwer;
Aber unsre Seele trägt
Lange keine Kutte mehr. *)

2) Vorwort seines Commentares zu משלי, in den מקראות גדולות abgedruckt.

*) Da Herr Dr. Pilli den Hafis anführt, so sei es erlaubt, auch folgende 2 Zeilen von demselben (Daumer's Uebersetzung) anzuführen:

Ich preise Gott, der Tag und Nacht gemacht,
Den Tag dein Antlitz, und dein Haar die Nacht.

In einem anonymen Commentar zu שה"ש (woraus wir Proben an das Lemberger Jeschurun abgeschickt haben) findet sich folgende Stelle:

כמו שאמר המשורר:
על הַדֶּרֶךְ ושער ראשך
אבוך יוצר אור ובורא חשך ·

31 וישתחרר אשר שבו משטן-דין | בהשתחרר נפל נפשו במכלאו
32 והם לו חספו על-כף נמלה | יקלם להיות חפצו מלאו
33 הכי תופת במלחמם לבשר לבמיר | חרון עולם אשר להם ברחו
34 ואמר: נשאר! כי חברו שיר," | ענותו: לא! כשיר זמר ורחמו
35 והמלך לדבריו נדרה | ומלחמה, פרז חפם בנחו
36 והעם בקרב זכם ויזכר | ויצא מעשה פנחם בקבאו
37 והחפן בשובו לשלוח יעד | בתוך ברך שאלות מרחבות בלבאו
38 ושיר בל-לב אני בחנו בכלבן | ויבא בחביר נשרה ורחמו
39 וכתב הימן שירי בספרין | ואם הוא לא-ידעו לא-שמאו.

Gar vieles wäre noch zu sagen, und wird noch zur Zeit gesagt werden. Vorläufig nur die folgende Zeile von Hafis (in Daumer's Uebersetzung) als Spende:

Nur nicht dein Ich vergöttere.

Diejenigen, welche einen, wenn auch nur oberflächlichen Blick auf die Geschichte der Hexenprocesse geworfen haben, wissen, dass die Zahl der Frauen die verbrannt wurden, weil sie mit Dämonen Umgang hatten, sehr gross war. Thomasius (geb. 1655) hat angefangen gegen diese Procedur zu schreiben, und die Sache kam allmälig ausser Gebrauch. Dass R. Mair aus Lublin, der 1636 gestorben ist, die Werke von Thomasius nicht kannte, ist verzeihlich. Dass aber der jüdische Eisenmenger diese Werke nicht gelesen hat, ist nicht zu entschuldigen. Er hätte daraus ersehen, dass R. Mair Lublin aufgeklärter dachte über diese Dinge, als die damaligen Universitäten. Das Buch von Saldau: über Hexenprocesse, wird dem rhetorisch-wassersüchtigen Kritiker vielleicht nützlich sein.

Mit dem Fleisse eines Lumpensammlers und mit dem warmen Eifer eines Eisenmengers hat der grosse Kritiker einen Haufen Unrath zu Tage gefördert und zur Betrachtung der Forscher ausgestellt. Das darauf verwendete Papier hätte zu bessern Zwecken verwendet werden können. Dass es in alten Zeiten Fanatiker gegeben hat, erfährt man von allen Seiten; dass es heute auch ihrer giebt, erfährt man aus dieser Sammlung. Tiefe Verachtung ist alles, was man dem Sammler dafür bieten kann. Der freche Ton, der durchaus in diesen Productionen herrscht — nicht gemildert durch süsse Ironie, nicht versüsst durch überzuckerte Sarcasmen — machen dieselben unerträglich. Der Leser fühlt sich seekrank. Frechheit ist eine freie, aber keine schöne Kunst.

Beinahe hätten wir vergessen zu bemerken, dass viele Gelehrsamkeit entfaltet ist in diesen Werken. Die Gelehrsamkeit aber ist nicht ein Thron, worauf die Schöne — die versöhnende Idee — ruhet, sie bildet nur den Sarg, worin ein verwesender Leichnam liegt.

Nur nicht dein Ich vergöttere.

New-York, November 1858.

Dr. Pilli,
(künftiges) Mitglied mehrerer gelehrten Gesellschaften.

אחרי באשף חלום רוח נאון
ולא-סר אחריו שאלך לבבי
וקן לשאר הרעותו משובו
ויסתיר מאחי-נער אחריו
הכי נלכד בחבלי התלאות
ומשרך תרות הניא זמנו
כאלו אז לך העם, אשר צר
ויחי לבבך כנפות באדניה
ודבק שרשך מדבר הדברים
ונגה מתוך אור על-אנשים
ולא נזכר לשירך שיר מנחם
כצר יסתיר בעורו על-אדמה.
ואיכה תהר גם פיום להפין
ונפש בהמות יפים תדכה,
ונשען באלן-דרך להטו
ונשמת עוד ור השיר מפאר
לכל נתונה לבבות בהפילות,
וכל שמה, ונקל משואה
ומקור עולליו כי נכבו עד
זכור משה אשר היה כבד-פה
שפתיו: איך אעורר שיר? והשיר
ונפשט מבגדיו החמדת
ונמחם מבלי אין בו תשלה,
ונקל מפרוב מרדף בשיר-לין,
ולא-נאחר אנוש משבעלי-כן
ואינם אהבי שכל ובינה
בפתי באחכם לבב בזולל
הבשל באחי-שפלות וסכלות
כזיז-שער ~~זהב ונוק~~ אלה-הר
שרים לו: אנוש ירקד בשרם

ועבר כעבור דרך בפלאון
ולא מדי-רחות עבר, רפאון
ולא שער לבבי כי באון
לבלתי יחתרו: אבק מלאון
ואבר אחרי שבר קראון
היתמלא? והוא עוד להניאון
להכיל מחשבתיו, יום צבאון
ויאח בפתי-שחק בשיאון לבבך:
ותחר בולך תדבר לבניאון
ואשר שבעה היה מבואון
ושיר רנה ושיר חבון קראון
בני-עוש וזרוע בבואון
יאור, בו כל יאור נשבר לאיון
ועשרך, כחנת גלית בדרכאון,
ויפרך כאפיק נחל בשואון
[illegible] בלי עבק, — ואמה שיר-לבבאון!
כהמשות אנוש שפור בקיאון
אשר השיר במערף לא הביאון
שדי כי קפאו ימים לקפאון
ועל-כן אהרן היה נביאון:
לשפת כל-כסיל ירד בגיאון
ונחב האנוש ממי בבזאון
ומהלך אשר הורד לבזאון,
ומפקל, אשר נבזה מגאון
ובמלאם הזדון מבעלי-און
אבל הם אהבי שמש וראון
כזהר, כאחרי-דלת כתאון
ופגוש בהמות יער ופראון?
כעמודי רבש לחוץ לדשאון
בפתיא עוד אחרם לא יראון

ד ותינוק לך:

Vorwort.

Wie das gesprochene Wort Eigenthum des Hörers wird, so das gedruckte Eigenthum des Lesers. Nach der Veröffentlichung eines Buches hat jeder Leser das Recht Lobeskränze oder Dornenkronen des Tadels dem Verfasser zu reichen. Von diesem Recht hat nun auch der Leser dieser Blätter den vollsten Gebrauch zu machen, ohne dass wir denselben in irgend einer Weise beeinflussen wollen.

Da äussere Umstände Veranlassung waren, dass das Vorwort des ersten Heftes abgekürzt wurde, so wollen wir hier Manches nachholen, und vorläufig manche Bemerkungen folgen lassen, als Andeutungen zu künftigen Entwickelungen.

Tiefe anhaltende Studien, daraus entspringende Liebe zur Einsamkeit, haben unsern Dichter, wie es scheint, der Welt entfremdet; Sehnsucht nach höherer Erkenntniss drängte ihn und füllte sein Herz aus.

> Er hob das Herz vom Kirchhofe der Gestalten
> Zum Paradiese, wo die Geister walten.
> (Peiper: Stimmen aus dem Morgenlande S. 271.)

Diese Sehnsucht nach höherer Erkenntniss spricht sich oft in diesen Gedichten aus. Es finden sich oft Anklänge an den Mekor Chajim (jetzt von Munk veröffentlicht). Der Dichter liebte es, sich in die Weltintelligenz zu versenken. Wenn in manchen seiner religiösen Poesien, der Jude unter dem Schleier biblisch-allegorischer Bilder der Gottheit sehnsuchtsvoll sich näherte [1]), so tritt hier der Mensch hervor, sehnsuchtsvoll

[1]) Vergl. unser Buch: Zur Kenntniss der neuhebräischen religiösen Poesie S. 80, 87 ff.

nach Vereinigung mit der göttlichen Allweisheit langend. Wie Algazali — der jüngere Zeitgenosse unsers Dichters — so hat Ben Gabirol einen sanften Anstrich von Sufismus. Die Worte des persischen Dichters:

> Zu offenbaren dies Geheimniss
> und zu offenbaren das Du und Wir, [1])

treten dem Leser oft vor die Seele.

Den Klagen über entschwundene Jugend, der Inhalt der elegischen Ergiessungen so vieler Dichter, sind auch viele ergreifende Zeilen gewidmet.

Die allgemeine ideale Richtung dieser Gedichte giebt ihnen einen allgemeinen moralischen Werth. Es ist nicht die höchst ehrenwerthe practische Moral, die den Menschen im Zaume zu halten sucht [2]), es ist nicht die noch ehrenwerthere trübe Moral des Asceten, der den gehofften innern Seelenfrieden mit der Verbitterung des Lebens nicht zu theuer erkauft hält, es ist die hochanstrebende Moral eines genialen Mannes, welcher in seinem eignen Herzen sucht und dort das Kostbarste findet. Von seinem Suchen und Finden legt er in harmonischen Versen, Abbild seiner Seele, sich selbst die Rechnung ab. Sehnsucht, die Seele der Lyrik, tritt uns in diesen Gedichten in mannigfaltigen Formen entgegen, zu höhern Gemüthsstimmungen anregend und erhebend.

Naturbeschreibungen, ein Haupttheil aller Poesie, treten uns hier ebenfalls glänzend entgegen.

---

1) Hammer's Geschichte der persischen Redekünste S. 153. Auch folgende Stelle: ויכסוף להדבק בעולם הגדול הרוחני המלאכותי (מוסרי הפילוסופים שער א׳ פרק א׳) mag hier angeführt werden, da ihr wohl Maimonides die folgenden Worte entnommen hat: כדי שיהי ביתך מאיר באורים הרבניים והכבוד המלאכיי (פרקי הצלחה).

2) Das מבחר פנינים unseres Autors stehet hier oben an. Auch R. Santob (ר׳ שם טוב) in seinem moralischen Gedichte (von Tiknor in seiner Geschichte der spanischen Literatur zuerst veröffentlicht) hat es benutzt.

Obwohl in den Tiefen der Weltintelligenz und eigner subjectiver Gefühle versenkt, ist der Dichter geistreich dennoch unter Geistreichen. Manche kleine Gedichte, mit epigrammatischer Wendung, sind Denkmale der Vielseitigkeit seines Talents.

Die Bilder, welche der Dichter braucht, sind von dem Genius der hebräischen Sprache dictirt. Die biblischen Objecte sind Träger allgemeiner Anschauungen, Schilderungen, Gleichnisse von dem eignen Genius ausgeprägt. So z. B. (S. 24, Zeile 10, 11): „Der Mond im grünlichen Brustschild gekleidet, von der Sonne Licht und Glanz entlehnend. Die Wolke machte er zum Schleier seines Antlitzes, als fürchtete sein Licht das ihrige (der Sonne) etc. etc.“ — Brustschild des Priesters (Exod. 28, 15 ff.), Schleier des Moses (Exod. 34, 33) sind hier Träger allgemeiner Naturschilderungen.

Eingeflochtene Bibelstellen, welche in der Form von Refrains und Schlussversen den religiösen Poesien ihren Hauptschmuck verleihen [1]), finden sich hier nicht. Bibelverse erscheinen nur zufällig als blosse Phrase. So weit uns bekannt ist, wurde dieses nirgends näher betrachtet. Eine Andeutung über den etwaigen psychologischen Grund dieser Erscheinung, möge hier zu geben erlaubt sein.

Es ist die Bibel von einem zweifachen Gesichtspunkt aus zu betrachten: a) als geoffenbartes Buch, b) als Inbegriff der hebräischen Sprache. — Vom ersten Gesichtspunkte betrachtet, ist sie mit keinem andern Buche zu vergleichen, über alle erhaben; ist sie alleinige Quelle aller religiösen Belehrung, alles Trostes, so wie aller Erbauung. Vom zweiten Gesichtspunkte betrachtet, ist sie nur der Inbegriff der Classicität der hebräischen Sprache, so wie

---

1) Manche darauf bezügliche Stellen haben wir in dem Anhang, betitelt: לחכימא ברמיזה gegeben.

Cicero u. a. m. die lateinische Classicität darstellen. — Um Hebräisch schreiben zu können, ist allerdings eine breite und tiefe Kenntniss der gesammten Bibel nothwendig, grade wie die tiefe Kenntniss der lateinischen Classiker zum Lateinisch schreiben unentbehrlich ist.

In den Gebeten (Piutim) sind die eingeflochtenen Bibelstellen, Erinnerungen an die Bibel als das heilige Buch, das geoffenbarte. Der Jude tritt mit diesen Gebeten als Jude zu Gott in dasjenige Verhältniss, worüber die Bibel allein Auskunft giebt. Die Bibelstellen, die das Gedicht schmücken, geben demselben eine höhere Weihe, sie erheben es über das bloss Stylistische. Das religiöse Element ist hier das wichtigste, das stylistische ist vom zweiten Range hier.

In den weltlichen Gedichten erscheint nicht der Jude, sondern nur der geistreiche Stylist, der hebräisch schreibt; auf dem Wege der Anspielung ist zuweilen Gebrauch von der hebräischen Phrase gemacht. Es ist hier das rein Stylistische die Hauptsache, dieses kann auch ohne Einflechten von Bibelstellen erreicht werden.

Das Epigramm in seiner geistreichen Beweglichkeit — wie ein Vogel allenthalben herumfliegend, um ein Körnchen zu finden — nimmt zuweilen eine Bibelstelle als seine Spitze [1]). Es ist nicht die Bibel als solche, worauf angespielt wird, es ist nur das bekannte Buch überhaupt; alles Bekannte kann als Zielscheibe eines Epigramms dienen. (Einiges über Bilder überhaupt haben wir in den Ergänzungsblättern des Orients 1851, S. 379 mitgetheilt).

Die äussere Form dieser Gedichte ist die bei den Arabern allgemein übliche. Würdevoll wie ein König

---

[1]) Oft aufgegebene Bibelverse. Vergl. Tachkemoni Cap. 9. Wie etwa gegebene Reime bei modernen Dichtern.

gehet ein einziger Reim durch das ganze Gedicht, und erinnert den Leser, dass er bei einem Dichter aus entfernten Ländern sich befindet. Der oft wiederkehrende Reim erscheint auch unserer modernen Anschauung allerdings etwas schwer, und zuweilen lästig. Der Geist, der im Innern des Gedichtes waltet, muss dieses dem Leser vergessen machen. In den religiösen Poesien sind die mannigfaltigsten Formen von unserm Dichter gebraucht. In der weltlichen Poesie haben Moses ben Esra — ebenfalls nach arabischen Mustern — das Mowaschach (מושח) [1]) und das Tegnis (תגנים) eingeführt.

Das Zusammentreffen der Bilder bei verschiedenen Dichtern, die durch Raum und Zeit weit von einander geschieden sind, gewährt dem Psychologen wie dem Literaturhistoriker bedeutendes Interesse. Die Araber haben einen eignen Ausdruck dafür. „Tewarud heisst das Zusammentreffen zweier Dichter in einem Gedanken und einem Ausdrucke, ohne dass der eine von dem andern gewusst oder etwas genommen hat“ (Rückert: Noten zum Hariri S. 517. 1. Edition).

Einige solche Stellen wollen wir jetzt dem Leser vorführen.

Nicht dein Mal ist dies Euripides, sondern du seines,
Denn dein herrlicher Ruhm, Edler, umstrahlet das Mal.
(Griechische Anthologie von Jacobs.
Buch III, №. 7.)

Sieh, schon welket der Kranz auf dem Haupthaare Heliodora's,
Aber die Blühende selbst, dient zum Kranze dem Kranz.
(Ebend. B. IX, №. 29.)

Die Wendung des Gedankens ist in beiden Gedichten dem Sinne nach dieselbe. Ein sehr feines Compliment.

---

1) Lane (Modern Aegiptians Theil III, S. 74, Ed. London 1846. Knight) hat ein solches arabisches Mowaschach in wörtlicher Uebersetzung gegeben.

Diese geistreiche Wendung ist mannigfach von jüdischen Dichtern gebraucht (vergl. Nachal kedumim S. 16).

> Eros Hand hat bildend im innersten Herzen die süsse
> Heliodora mir, Seele der Seele geformt.
> (Ebend. №. 31.) [1])

Vergl. diese Gedichte S. 34, Note 3.

Das Bild eines „gefangenen Königs" (vergl. S. 4, Note 2), so nobel und ergreifend zugleich, findet sich auf verschiedenen Seiten. Ein persischer Dichter sagt: „Gefühle sind gefangene Monarchen" (Tholuk Blüthensammlung etc. S. 216). Pope (Windsor Forest v. 304) „draw monarchs chain'd."

Biblische und talmudische Bilder finden auf verschiedenen Seiten ihre Parallelen. Euripides sagt:

> — — beflügelt steigen unsere Sünden auf
> Zum Himmel, und dort zeichnen jede wir auf
> In Zeus Register — — — —
> (Jacobs: Noten zur Anthologie B. IX, №. 69.)

Das talmudische הפנקס פתוח וגו׳ (das Buch ist offen etc. etc.) ist dasselbe, es schloss sich dies an einige Bibelstellen an. [2])

In solchen Parallelen liegt die Geschichte der poetischen Anschauungen überhaupt, welche das Innerste der Geschichte der Literatur bilden. Das Breite und Tiefe dieses Gegenstandes zu betrachten, bleibt einer andern Gelegenheit vorbehalten. [3])

---

[1]) Ebend. B. VI, №. 38. findet sich auch ein Epigramm über das Färben der Haare. Es ist nicht so geistreich als das hebräische eines unbekannten Dichters, welches wir bereits im Nachal kedumim S. 60 gegeben haben.

[2]) Als ein Seitenstück zu dieser weitverbreiteten Anschauung ist die des Buch Adams zu betrachten. Vergl. darüber rabb. Spruchkunde S. 36, №. 120. „Fatorum leges" nennt dies Tibull (Eleg. B. III. Eleg. IV, v. 47).

[3]) In einem Gedichte des Saadia ben Danan (um 1480 in Algier) findet sich der Ausdruck: ועיניך ישמעאלי („Dein Auge

Das Selbstlob, welches unser Dichter sich spendete, ist im Geiste seines Landes. Orientalische Sitte hat den Dichtern das Privilegium dazu gegeben. (Vergl. diese Gedichte S. 13, Note 13). Es wurde übrigens auch nicht selten ohne Privilegium von occidentalischen Autoren in Anspruch genommen. Vergl. D'Israeli: the literary Character, London 1822. II. S. 68. Ist ja selbst die Bescheidenheit nur eine der mannigfaltigsten Formen, in welcher zuweilen das Selbstlob erscheint.

Diese Gedichte — dies mag hier noch bemerkt sein — sind rein menschlich; ausser dass sie hebräisch sind, haben sie mit dem Judenthume selbst keine weitere Verbindung. Dieses stellt sie auf das Gebiet der allgemeinen Literatur. Dieselben sind auch als Beitrag zur orientalischen Literatur zu betrachten. Eine arabische Rhetorik könnte aus diesen Gedichten Beispiele zu allen ihren Vorschriften finden. [1])

---

ist ein Türke"). Auch Mandel Abi Simra (um 1520 in Algier) hat in einem Gedichte (handschriftlich bei R. Elieser Aschkenasi) die Zeilen:

עיניך ישמעאלי רובה חץ במר
אך פיך ישראלי שניך נדר וגו'

Da Ismael als wild bezeichnet wird (Genes. 16, 12), so hängt dieses Bild mit dieser Stelle zusammen, und giebt demselben — wenn auch etwas phantastisch — einen biblischen Anstrich. Es dürfte dem Leser nicht uninteressant sein zu erfahren, dass bereits Dschami, der berühmte persische Dichter, dieses Bild gebrauchte:

Zwei türkische Wildjäger sind die Augen deine.

(Rückert's Uebersetzung in der Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes B. V, Heft I.)

[1]) Folgendes Werk ist lehrreich und wird darauf von uns zur Zeit Rücksicht genommen werden:

Die Rhetorik der Araber — — — von Dr. A. F. Mehren. Kopenhagen und Wien 1853. 8.

Dem denkenden Betrachter ist hiermit Gelegenheit geboten, eine Vergleichung zwischen der modernen und orientalischen Rhetorik anzustellen, welches an und für sich ein Beitrag zur Culturgeschichte ist.

Die Novelle — das Asyl von Schriftstellern, reich an Geist und Lesern, reich an Zeit — könnte vielleicht den Ben Gabirol als Heros einer möglichen Geschichte machen. Diese Gedichte sind die Memoiren seines innern Menschen; was er möglicher Weise hätte thun können, kann dem Novellisten leicht sein hinzuzufügen. Das Reich des Möglichen ist so gross, dass es Niemanden überraschen würde, wenn Jemand einen bedeutenden Mann, der wirklich gelebt hat, schildern würde, wie er wirklich war.

Mit Vergnügen tragen wir hier eine Schuld der Dankbarkeit ab an unsern geschätzten Freund Dr. S. Frensdorff, welcher so freundlich war, die Correctur zu besorgen. Dem Gelehrten und Freunde sind wir zugleich verbunden.

Möge dieses Werkchen dem Leser nicht missfallen, und möge er nur bedauern, dass es so kleinen Umfangs ist. Möge er — nicht wir — es für gut finden, das französische Sprichwort darauf anzuwenden: „dans les petites boites sont les bons onguents.“ (In kleinen Büchsen sind kostbare Salben).

London, November 1858.

Leopold Dukes.

Nachträgliches.

Vorwort zum ersten Heft. Seite V, Note.

Die Sonnette des Imanuel sind nicht so leicht zu erkennen, weil sie nicht in der Form der Sonnette gesetzt sind. Dieselben befinden sich in Cap. 1, anfangend:

אם הגזירה ירדה ממעל וגו' — אם הזמן עִוֵּר וגו'

im 2. Capitel, anfangend:

כל היעלות מן הרקק נבראו וגו' ׳

Hazlit (Table Talk I. S. 332) sagt sehr richtig: „It is (das Sonnett) a mode of composition, that depends entierly on expression.“ Nach der italienischen Sitte haben jüdische Autoren — Dichter sind die wenigsten zu nennen — im 17. und 18. Jahrhundert viele hebräische Sonnette verfertigt. In dem Büchlein רוח חדשה von Anania Coen (Reggio 1822) sind manche abgedruckt.

Ebendaselbst. Seite VI, Note 1.

Wir hatten Gelegenheit, folgendes Büchlein zu sehen:

Scheik Mohamed Fani's Dabistan, oder: von der Religion der ältesten Perser. Aus der persischen Urschrift von Sir Franzis Gladwin in's Englische, aus dieser in's Deutsche übersetzt von F. von Dalberg. Würzburg 1823. 118 S.

Vorwort zum zweiten Heft. Seite VIII.

Im Mibchar peninim (Cap. 43) lesen wir folgende Stelle:

מי שהוא חושב טוב על כני אדם אינו מבין עניני הזמן —

Wenn Jemand daraus schliessen wollte, dass ben Gabirol ein Menschenhasser erster Classe war, so wäre dieses übereilt. Abgesehen davon, dass derselbe als blosser Sammler von Sprüchen nicht für die absolute Richtigkeit eines jeden einzelnen verantwortlich ist, so muss auch noch bemerkt werden, dass Sätze dieser Art, von einem Individuum in einem trüben Augenblicke ausgesprochen, nicht so selten sind, als man gewöhnlich glaubt. In mannigfaltigen Formen erscheinen dieselben auf allen Seiten. Der alte Theognides sagt schon (Jacob's: Griech. Anthol. XII. S. 220):

Wie du auch suchst, viel findest du nicht in den Menschen.

Sophokles (Plutarch: über die Bruderliebe) sagt:
Der Menschen Thun ist böse.
(Das biblische כי יצר לב האדם רע מנעוריו von einem Griechen ausgesprochen.)

Solche Sätze gehören der Geschichte der Menschheit an. Sie bilden nicht den unwichtigsten Theil der Geschichte der practischen Philosophie. Wenn Jemand behaupten will, dass die Maximen des Bochefaucould nur eine Exposition dieses Satzes im Mibchar ist, so wäre nichts dagegen einzuwenden. Vielleicht ist schon der erste, womit R. seine Sammlung beginnt, der nächste geistige Verwandte des Spruches im Mibchar, wenn die Worte auch ganz verschieden in beiden lauten.

Ebendaselbst. Seite XII, Note 3.

Das erwähnte Gedichtchen des Saadjah ben Danan ist von uns bereits im Literaturblatt des Orients 1848, S. 229, mitgetheilt worden. Die 2te Zeile möge hier abermals ganz folgen:

פיך מכני ארץ יהודה באמת, ועיניך ישמעאלי —

Manche andere Gedichtchen dieses Autors sind in חמדה גנוזה von H. Edelmann abgedruckt.

[illegible]

H. Senior Sachs

12 rue de l'arc de triomphe

Paris

France

27 1 78 8-9 V.

PARIS LES TERNES 21 JANV 78

PARIS ETRANGER 21 JANV 78

[illegible]

[illegible] דאמר ותאחז [illegible] דפלן [illegible] ודריה ותשבורת [illegible] (דף [illegible])

[illegible] מאמר [illegible] ונים [illegible] (דף [illegible]) —

[illegible] (דף [illegible]) —

[illegible] (דף [illegible])

[illegible] ופירש [illegible] דברינו [illegible] רקתי [illegible]

ופסוק [illegible] ופסוק [illegible]

[illegible]

ודמי הבשר והשאר והצום
ושבת כי יתגו רוחם לקפין
בהגלות הדר אונס עליהם
אחור אתה התגלגלור לבעות.
הלא די כי תשוה לדק לי
ואיכה תוחשה עלי תדבק
ואיך תגרוק רלהיך לעדי
ושעיניו ירדפון בקלעים
ואיך תבזה משל מריב והקריב
והשנים יקומון מחרבים
ואם אתה בראש [redacted] לדדות

להתחבר עלי יוני אפיקים (הה״ה ג׳ —)
תדמה פעמיהם כמזיקים
ורכו צלאורניהם עצבקים
ואם תגדל להשפיל השחקים
כלו קלע עדי שמתו ירקים — בר״י: תשגה.
ודברי תוחשה דקים ורקים
והנגיע ושאריתו אפיקים
ורכו השחקים בלדבקים
עלי מזבח אלהיך נתוקים
והיולים יקומון כעלבקים
דלה מלב אשר מים עבונקים.

ו' ... ויחנה הנשאר סו' דה: עוד לו
ביו״ד ח': ילי שלופה
ב״ר ב': ונשתפתי בשבלת (השלח) והייתי בשלח